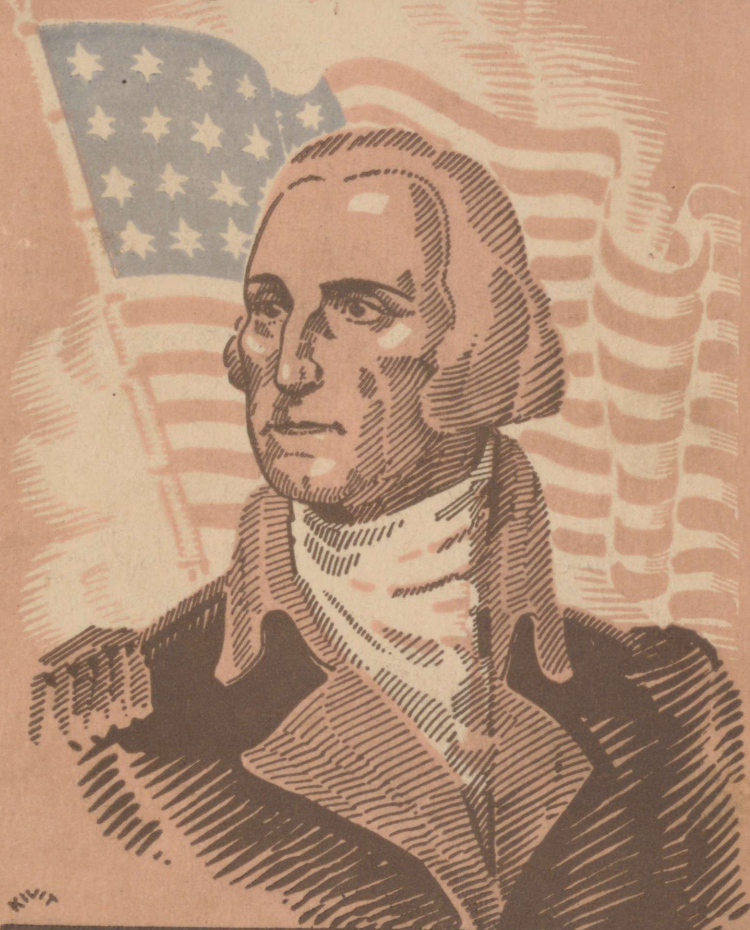

GEORGE WASHINGTON

KIVIT

EESTI KIRJANDUSE SELTSI KIRJASTUS

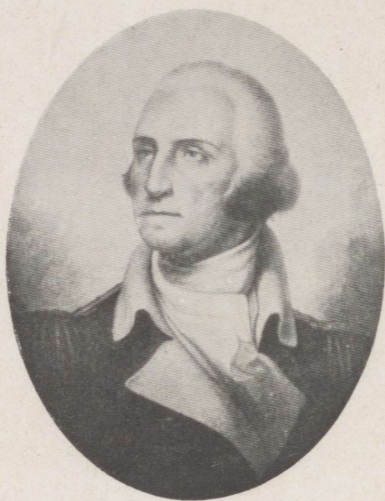
VI

Püssi 6-kl. algkooli

ÕVILASRAAMATUKOGU.

Raamatu № 659. Invent. № 352.

Raamatu hind Selle hind

GEORGE WASHINGTON

C. SHERIDAN JONES

GEORGE WASHINGTON

INGLISE KEELEST TÖLKINUD

O. TRUU

TÄIENDUSTEGA VARUSTANUD

PROF. P. TREIBERG

EESTI KIRJANDUSE SELTSI KIRJASTUS
TARTU, 1931

G. Roht'i trükk, Tartus 1931

2

Tartu Ülikooli
Raamatukogu

217 900

I p e a t ü k k.

Washington kui inglane.

George Washington, Ameerika vägede ülemjuhataja iseseisvussõja kestel ja Ameerika Ühendriikide esimene president, sündis 22. veebr. 1732. a. Wakefield'is, Westmoreland'i krahvkonnas Virgiinias. Populaarne traditsioon on teda kaua pidanud Suure Ameerika riigi asutajaks ja seda õigusega. Tõsi, intellektuaalne impulss, mis sünnitas Ameerika ja leidis oma väljenduse Jefferson'i¹⁾ poolt (kes ise Rousseau õpilane) koostatud rippumatusedeklaratsioonis, ei äratanud mitte väga vaimustatud vastukaja Washingtoni rinnas. Veel vähem võime öelda temast, et ta oleks olnud temperamendilt või karakterilt ameeriklane. Intellektuaalselt oli ta aristokraat. Oma loomult oli ta olulisemais joontes inglane. Lobisemishimu, iseteadlikkus ja püsimatu energia, mida me, kas õieti või valesti, ühendame sõnaga ameeriklane, ei olnud mitte tema omadused. Pigemini ta omas sõnaahtrust, kinnist olekut ja keskendusvõimet teatud sihi saavutamiseks, mis märgib ära inglise tõu. See ei olnud mitte pahasti öeldud temast, et ta omas alistuvusega paari pan-

dud käskiva iseloomu. Ta võis juhtida inimesi ja võis kannatada mehisusega. Võib-olla pole see mitte halb kirjeldus inglasest, kui teda kirjeldada ta paremast küljest.

Meie oleme, järelikult, oma töö algul seatud kahekordse paradoksi ette: esiteks, et riigimees, kes andis elu suurimale ja tulemusrikkaimale katsetamisele demokraatlikus valitsemisviisis, mida maailm iial näinud, oli oma iseloomu olulisemas osas aristokraat — aristokraat oma eluvaateilt, oma mõtlemisviisilt, oma meelelaadilt; teiseks, et väejuhataja, ilma kelle isikluse ja saavutisteta Ameerikal oleks võinud nurjuda oma vabaduse kindlustamine, oli neissamus asjus oluliselt samuti ka inglane.

Et ta oleks olnud suurim mees, kelle Inglismaa ja Ameerika lahkumineku kriis esile tõi, sellele ma ei pretendeeri. Mõtlejana ja kirjnikuna oli Jefferson temast võrdlematult kõrgem. Ta ei suutnud omandada Patrick Henry²⁾ kõneosavust ega omanud Benedict Arnold'i³⁾ sõjalist geeniust. Riigimehena oli ta vähem Hamilton'ist⁴⁾, diplomaadina Benjamin Franklin'ist⁵⁾. Ometigi, kui me küsime enestelt, kas ükski neist meestest oleks suutnud juhtida Ameerika rahvast seitse aastat läbi kibeda sõja, oleks suutnud hoida nende sõjaväed puutumatuina ja tegelikult võitmatuina lahinguväljal ja oleks suutnud siis asutada uue riigi, mis oma valitsusvormidelt ja poliitiliselt ehituselt täiesti erines kõigist olemasolevaist, oleks suutnud teha Ameerika suureks mitte ainult vägevuselt ja mõjukuselt, vaid ka nii, et ta muutus eeskujuks ja inspiratsiooniallikaks rahvaile, — siis me teame, et mitte ükski neist ei oleks tulnud mur-

dumatult läbi neist katsumistest. Kui me lisame sellele, et Washington viis täide selle ülesande, ilma et oleks kordagi määratud korruptsioonist, ilma seda määratud võimu, mis ta omas, kurjasti või oma kasuks tarvitamata, et ta harva andis järele oma taltsutamata iseloomule, mille ta oli pärinud, iseloomule, mida kiusati iga sorti provokatsioonide ja igasuguste asjaolude muutlikkusega, — me peame, arvan, tulema otsusele, et Macaulay'l oli õigus öelda, et kaine meel, enesevalitsemine, terve otsustusvõime ja otsekohesus arvamistes, mida ta avaldas, omasid ainult ühe „paralleeli revolutsioonide ajaloos“.

Asi ei seisa mitte selles, et Washington oleks olnud geenius, et ta oleks omanud mingi suure väljapaistva vaimu või intellekti originaalsuse, mis oleks tõstnud ta kõrgemale oma kaaslasist. Tema tugevus seisis kombinatsioonis, vaimsete, moraalsete ja füüsiliste omaduste tasakaalus, mida ei leitud olevat ühelgi teisel mehel Ameerika vabaduse eest võitlemise saatuslikul tunnil, ja, nagu ma usun, võib vähe kahtlust olla, et ilma Washingtonita ei oleks rahvas, keda ta teenis, iial saanud vabadust, või igal juhul oleks see rahvas möödapääsematult alla jäänud sõjas, mille mõlemad, niihästi tema kui ka emamaa, kergelt ette võtsid. Me leiame, ma arvan, et ainuke mees Atlandi ookeani kummalgi kaldal, kes teadis täpsalt, mis see sõda enesega kaasa tõi, oli juht, kes Bunkeri kingust peale kuni Yorktowni vallutamiseni seisis silm silma vastas niisuguste politiliste ja sõjaliste raskustega, millest võib-olla ükski teine väejuht veel ei ole tagajärjekalt üle saanud.

Ütlesin, et Washington oli oma iseloomu olu-

lises osas inglane, ja see fakt seisab meil ees, kui me hakkame uurima ta suguvõsa. Tema suur nimekaim Washington Irving on palju vaeva näinud; jälgides ta genealoogiat kaugete aegade ni enne normannide vallutust, mil ta esivanemad, de Hertburn'id, omandasid küla Tees'i kallastel. Aastal 1183 nad vahetasid selle mõisa Washingtoni-nimelise vastu ja seal nad siis elasid ja teotsesid edukalt mitmete sajandite jooksul. See oli alles 1657. aastal, kui nende järglased asusid Ameerikasse, kui John ja Andrew Washington rändasid Virgiiniasse ja omandasid maid Westmorelandi krahvkonnas. Perekond oli olnud paindumatuid kuningriikluse pooldajaid, ja nagu paljud parlamendi toetajad olid Stuartite võimupäevil raputanud enestelt maha kodumaa tolmu, et kolida üle Atlandi ja põhja panna seal elukorraldustele, mida nad mitte ei võinud arendada vanal maal; nagu maapagulasel-tšartistid mõne sajandi võrra hiljemini viisid ellu Austraalias seadused, mida Kesk-Victooria-aegne Inglismaa ära ei oleks seedinud, — nii need Washingtonid, sellesama visaduse ja otsustavusega, taandusid Cromwell'i ja puritanide Inglismaalt, et ise juhtida oma elu — karastatud maadžentlmeni elu Virgiinia metsikmail. Vähemalt üks Washingtoni esivanemaist näitas üles samasugust kõikumatus, samasugust karget ja vastupidavat indu, samuti ka seda pedantlikku täpsust, mis iseloomustasid Ameerika asutajat. Kolonel Henry Washington kaitsetes Worcester'it Stuart'ist kuningale⁶⁾ isegi siis veel, kui see monarh oli Oxfordist põgenevad ümberrõivastunult ja läinud parlamendi laagrisse Newarki, ja, ehkki kuningriiklaste asi

oli lootusetu, leidub tema kohta käivais teateis kiri, milles ta keeldub alla andmast parlamendi vägedele, enne kui pole saanud selleks korraldust oma kuningalt. Kiri on väärt tsiteerida: „Teie poolt avaldatud kirjade kaudu,“ kirjutas ta parlamendi kindralile, „ja teie oma staabist antud teadaandega on tunnistatud, et kuningas asub ühe teie väeosa juures. Seda eeldades võiks teil olla kerge muretseda Tema Majesteedi käs- kusid selle garnisoni korraldamiseks. Seni aga pean kinni usaldusest, mis minu peale on pandud. Mis puutub olukorda, kui mind peaks sun- nitama, siis teen kõik, mis vähegi võin. Kõige halvemat ma tean ja ei karda mitte; oleksin ma seda kartnud, siis ei oleks sõduri elukutse Teie Ekstsellentsi alandlikul teenijal mitte alanud või nii kaua edasi kestnud.“

Selle kirja kirjutaja järglane jäi oma isast, jõukast Virgiinia istandiku omanikust varakult vaeslapseks ja sai lähedais oludes kasvatus- peamiselt oma emalt, täpsalt ja valjult distsi- pliininõudjalt, kes oli kiindunud oma lastesse ja mõisasse. On enam kui ühel juhul osutatud asjaolule, et mehed, kes saavutavad edu püra- mides elus, sageli ei hiilga koolis millegagi, ja et tavaliselt haridus, mille nad saanud, on eba- korrapärane. Nii oli see ka Washingtoniga. Ta omas vähe kooliharidust ja see kooliharidus oli katkendlik. Tema tutvus raamatutega oli väike. Kui ta üldse oli õppinud ladina keelt, kasutas või mäletas ta seda harva, ja ehkki tal oli hili- semail aastail palju tegemist prantslastega, ei suutnud ta iial vallata nende keelt. Ainult mate- maatikale pühendus ta mõninga vaimustuse ja põhjalikkusega. Selle jaoks tal näis olevat loo-

mulikku kalduvust, ja täpsus ning mõtlemisjõud, mida, nagu võime oletada, see teadus arendas, ei teinud talle mitte vähe teeneid pärastil aastail, kui tal tuli seada oma piiratud sõjalised kogemused paremate väepealikute vastu, keda Britannia saatis üle mere. Selles suhtes ja mis puutub sõjalisse andekusse üldse, ei erinenud ta mitte suurest Wellington'ist ⁷⁾, kes ka oli meister kaitsesõja pidamises, kelle geenius, nagu Washingtonigi oma, seisis kalkulatsiooni täpsuses, mis suutis kiiresti ja karvapealt ära mõõta kaugused ja üle silmata maastikku ühes oma vägede füüsiliste võimete ja psühholoogia täpsa hindamisega.

Ühe suure paremuse osaliseks sai Washington oma poisipõlves. Ta elas peaaegu sündimisest saadik karastatud vabaõhu-elu ja omandas varakult selle tubliduse ja ratsutamisosavuse, mis oli talle nii kasulik sõjakäigu lõõma kestel, kus pingutati ta määratud füüsilise jõu tagavara äärmuseni. Jefferson kirjeldab teda kui parimat ratsutajat Ameerikas, ja tema hiigelsuurest kehalisest jõust, millele oli pandud alus nii varakult ta Virgiinia kodus, ei ole mul vajadust kõnelda. Ta kasvas üles, oheldatud ja juhitud oma emast, kes oli sõbralik, kuid vali, ning ta leidis enese varakult olevat autoriteediseisundis mõisa mustade elanikkude üle, kõnelemata valgeist; nii õppis ta jälgima ja vaatlema mõisa edenemiskäiku ja mõningal määral ise seda mõisa valitsema ja tema kohta kavatsusi tegema. See oli ideaalne kasvatus poisile, kes pidi kututama etendama nii suurt osa ühe rahva saatuses, sest see andis talle just sel määral vabadustunnet, sel määral vastutustunnet, et see pani

teda hindama võimu ja samal ajal hoiduma seda kuritarvitamast.

Alguses, Washingtoni alles üheteistkümneaastase olles, oli kavatsetud, et ta läheb mere-meheks. Kuid ta ema kartused osutusid liiga suureks selle karmi valiku vastu ning seepärast ta saadeti naabruses asuvasse kooli; ta tegi edusamme matemaatikas ühe õpetaja juhatusel, kes oli omandanud teatava tuseduse just selle teaduse käsitluses. Washingtoni koolipäevad lõppesid, kui ta oli vaid kuueteistkümneaastane, ja on vähe huvitavat neist kirjutada. Et ta äratas alati tähelepanu oma suure meelekindluse ja mõtlikkuse tõttu, et võis visata kivi kaugemale kui ükski teine mees Virgiinias ja et teda tunti ta spordiarmastuse ja tugeva musklitejõu pärast, see on kõik, mis võime leida tema kohta käivat. Kuueteistkümneaastaselt sai ta õnneliku valiku tõttu maamõõtjaks — elukutse, mis pakkus suurepärast harjutamisvõimalust sõjakunsti mehaanilisema osa jaoks. On näha, et ta omas kõrgemal määral eneseusaldust, sest selles vanuses oli ta Culpepperi krahvkonnas avalikuks maamõõtjaks, elades ise Mount Vernonis, mõisas, mille ta päris oma isalt. Ta oli sõbralikus vahekorras Fairfax'idega, peene Virgiinia perekonnaga, armastas küttida metskalkuneid, omas silma õrnema soo võlule, nagu ta kirjad ja päevik näitavad, ja, mis puutub ülejäänusse, ei andnud ühtegi tõendust mingist ebaharilikust omadusest, peale suure füüsilise jõu, millele juba vihjasin, ja välja arvatud see, et ta oli eneses varakult arendanud selle erakordse täpsuse ja detailide haaramise võime, mis teda iseloomustas kogu ta elupäevade kestel. „Mu kella regulaa-

tor on nüüd 4 m.," kirjutab ta, „ja pikem ots on üle viie.“ Ta teeb hoolikaid märkusi oma päevikusse rõivaste kohta, mida võtab kaasa, kui läheb reisile — seitse vesti, neli kaelarätikut ja seitse mütsi; ja ta paneb tähele, et tema asukohas elab keegi väga kütkestav noor daam, kellega, kui ta süda oleks veel vaba, võiks veeta aega väga meeldivalt. „Kuid nüüd on see ainult tulesse õli kallamine,“ kirjutab ta ühele sõbrale; „see teeb mind veel enam rahutuks, sest sagedate ning möödapääsematute tema seltsis viibimiste tõttu äratub uuesti ellu mu endine kirg teie madalmaa iluduse vastu; kuna, kui ma peaksin elama enam tagasitõmbunult noortest daamidest, võiksin kergendada teatud määral oma muresid selle puhta ja rahutu kire meelest haihtumise või igavese unustuse hauda matmisega.“

Nii on, nagu mr. Norman Hapgood oma huvitavas ja intiimses *Washingtoni eluloos* tähendab, poisi pilt selgejooneline, ehkki veel mitte mille-gagi silmatorkav. „Toon on selge, aus, õpetlik, paratamatute tundmuste, kuid harilikust vähema sentimentaalsusega; küpse, mõtle, täppis mõistus, treneeritud inimeste ja tegude läbi, tundlik raskuste vastu, kuid nendega juba harjunud, huvitatud arvudest, kasutav logaritme maamõõtmisel, märkiv täpsalt oma päevikusse oma garderoobi ja kella seisu, rahast rõõmu tundev ja mitte kunagi õigelt teelt kõrvale kalduv tühiste pettekujutuste pärast.“

Sündmustel tuli üsna varsti poiss muuta meheks. Tol ajal, ehkki vormiliselt oli tehtud rahu Prantsusmaa ja Inglismaa vahel Aachenis⁸⁾, oli täppis omandusõigus mõnede Ameerika osade

peale veel kindlaks määramata. Koos maaomandusõigusega oli päevakorral indiaanlaste küsimus ja nende suhtumus kolonistidesse. Sest kui indiaanlased olid vaenulised, kui nad olid Prantsusmaa mõju all, siis muutus elu ja omandus Virgiinias ja teistes asumaades täiesti kindlustamatuks. Võib seepärast öelda, et Prantsusmaa nõuded puudutasid eluliselt Suur-Britanniat Impeeriumi vaatekohalt⁹⁾, ja peab ütlema, et Inglise riigimeeste saamatus neisse nõudeisse puutuvate asjaolude kindlale alusele seadmisel oli juba kohe alguses vastutav selle õnnetu lahkumineku eest inglaste ja kolonistide vahel, mis hiljemini maksis Suur-Britanniale Ameerika. See saamatus oli vastutav otseselt verise, osalt kuninga regulaarvägede, osalt asumaade miilitsa abil peetud sõjakäigu eest prantslaste ja indiaanlastega ja see saamatus oli kaudselt vastutav ka selle eest, et õpetas kolonistidele karmis kogemuste koolis midagi sõjakunstist. See sõda võimaldas asunikele ka võrrelda oma tublidust nende ohvitseride ja kindralitega, keda Inglismaa saatis välja neid juhtima. Enne kõike aga oli see sõda vastutav maksustamise tülikäsimuse eest, sest ta jättis järele võla, mis lasus emamaal ja mille asjus riigimehed nõudsid, ja seda mitte ülekohtuselt, et Ameerika peab kandma oma osa selle maksmisel.

Me võime näha selles sõjas prantslaste ja indiaanlastega ka Ameerikas teadlikku sõjalise jõu tõusu ja ameerikapoolset lähenemist teadlikule rahvuslusele ja me võime leida temas Washingtoni elu suure pöördepunkti.

Aastal 1753, kui Washington oli alles kahekümneüheaastane, sai Virgiinia kuberner Din-

widdie Suur-Britannialt instruksiooni, teatada prantslastele, et nende kindlused, mis ehitatud läänepoolseile inglaste poolt pretendeeritud maa-aladele, olevat piiridest üleastumine¹⁰). Ta sai ka korralduse, juhul, kui prantslased vastu panevad, võtta tarvitusele nende väljaajamiseks jõudu. Nende sõnumite viijal saadikud ei seisnud ees mingil tingimusel kerge osa etendamine. Tal oleks tulnud teha teekond läbi metsade 500—600 miili ulatuses ja võita endale indiaanlastest laanteelanikkude abi, kelle teadmised ümbritsevast maast, tol ajal suurelt osalt hoopis tundmatust, olid olulised juba kindluste asukoha leidmisel. Ta oleks pidanud tegema täpsaid vaatlusi kindlustest enestest ja hindama võimalikult õieti nende vastupanuvõimet ning paremaid vahendeid nende vallutamiseks. Oli ainult üks mees Virgiinias, keda kuberner pidas kõlvuliseks selle ülesande teostamiseks. See mees oli Washington, kes asus teele koos indiaani keele tõlgi John Davidson'i, teejuht Christopher Gist'i ja nelja teise abilise, neist kaks indiaanlastest kaupmehed. On huvitav, et üksikasjad nende rännakust läbi metsade, nende läbikäimisest indiaanlastega, nende üle noatera surmast pääsemistest ja nende tähelepanuväärsest meelekindlusest ei ole iial veel pakkunud ainet sellele kirjan- duse liigile, mis andis meile Fenimore Cooper'i ja kapten Mayne Reid'i romaanid¹¹). Washingtonil on olnud enam kui üks vaevalt-vaevalt eluga pääsemine. Keegi indiaanlane, keda ta kahtlustas ja kes pakkus end ta püssi kandma, kord tulistas teda, olles ainult viisteist- kümme samm eemal, kuid ei tabanud. Ühel

teisel juhul kartis Washington, et ta oli mürgitatud, kuid kartus oli alusetu. Enam lõbusa vahejuhtumusena võime tähendada, et ta nõudis väikese kolmemiilise teekonna ettevõtmist ühe indiaanlaste kuninganna Aliquippa külastamiseks, kes oli pahaks pannud ta tähelepanematust, kui ühel varemalt teekonnal jättis ta vaatamas käimata. Washington kinkis talle karusnahast mantli ja pudeli rummi; viimast, ütleb ta, neist kahest peeti palju paremaks kingitiseks.“ Tal oli lugematuid jutuajamisi indiaanlastega, kellest ta peaaegu kedagi ei usaldanud, ja tal oli kõige suuremaks raskuseks oma loomult käskiva ja kõrgi karakteri tagasihoidmine, kõneldes inimestega, kellest nii mõndagi selgesti nägi teda petvat ja kes ei mõtelnudki juhtida teda Prantsuse laagrisse. Lõpuks ometi õnnestus tal jõuda Prantsuse peakorterisse, kus teda käideldi Prantsuse viisakuse ja Prantsuse võõrastelahkusega — kuni, nagu ta aruanne ütleb, pidumeeleolu sai ülekaalu ettevaatlikkusest ja pudeli viina või õigemini paljude pudelite viina juures avaldasid talle prantslased, et neil on ilmtingimatu kavatsus vallutada Ohio¹²⁾ ja „Jumala pärast nad teostavad selle“.

Ja nüüd algas esimene suur peatükk Washingtoni elus. „See oli imelik,“ ütleb Thackeray, „et Pennsylvania põlises metsas noor Virgiinia ohvitser pidi laskma paugu ja äratama üles sõja, mis pidi kestma kuuskümmend aastat, mis pidi täitma ta enese maa ja üle minema Euroopasse, mis pidi maksma Prantsusmaale ta Ameerika asumaad, lahutama Inglise asumaad ingllastest ja looma suure Lääne Vabariigi, tormama üle Vana maailma, kui oli juba sumbunud Uues, ja

jätma kõigist selle suure võitluse lugematuist osavõtjaist kõige suurema kuulsuse hinna sellele, kes lõi esimese hoobi.“

Siiski, enne kui tulistati see lask, pidi veel palju ära tehtama. Virgiinia kuberner, leides esiteks, et prantslased ei anna järele, ja teiseks, et teised asumaad teda ei toeta, otsustas moodustada kaks kompaniid, sada meest kummaski, kes pidid lõikama tee läbi tiheda metsa — küllalt laia kahureile ja veovankreile — ning minema üle kahe kõrge mäeaheliku ja lugematute kindude ja jõgede. Ühe nende kompanii ülemaks oli Washington, nüüd leitnant-kolonel, kel tuli toimida kaitseseisundis, aga võtta ka vangi või tappa igaüks, olgu prantslane või indiaanlane, kes takistas sõjasalga edasitungimist. Washington leidis olevat väga raske oma kompaniisse sõdurite palkamise. Sellise lodevusega ajas Briti valitsus asja, mis viis ta koledasse sõtta ja otsustas Ameerika saatuse, et nekrutite jaoks ei olnud ei palgaraha, ei laekureid ega mingit kindlat aega palga maksmiseks. Nad olid isegi ilma saabaste ja sukkadeta, kuubede ja särkideta, ja kaupmehed ei varustanud neid rõivastisega, kuna neil ei olnud mingit kindlust tasu saamises. Ometigi Washington tungis edasi laantesse. Ta järgnevad käitumised indiaanlastega avastasid temas tugevat taktitunnet ja temale omistatud täpsa tõearmastuse täielikku puudumist. Kõik olenes metsrahva poolehoiust, kellele, nagu prantslased ütlesid, ta tegi kõik mis võis, et neid võrgutada, ja kelle poole ta pöördus kui „Teie sõber ja vend Washington, *Conotocarious*“ — Linnade Hävitaja. Vähe hiljemini, kui sõjaretk oli tükk maad oma sihtkohale

lähemale jõudnud, me leiame Washingtoni kirjutamas Dinwiddie'le kuninganna Aliquippa poja asjus, keda ta püüdis kõigest hingest enda vastu armuliseks teha, järgmist: „Ma kinkisin talle ühe auraha,“ ütleb ta, „ja ma soovitasin tal kanda seda oma suure isa, Inglise kuninga, mälestuseks ja nimetasin teda kolonel Fairfax'i nimega, mis talle öeldi tähendavat esimest nõukogu liiget. See valmistas talle suurt heameelt. Ma sain ka teada, et inglise nimi meeldiks poolkuningale*), mis andis mulle julguse pakkuda temale teie aususe nime ja kutsuda teda Dinwiddie, nendekeelde tõlgitult Kõikide kuningas.“

On midagi harukordselt lõbusat, ehkki mitte eeskuju pakkuvat selles karmi Washingtoni pildis, kes „ei võinud mitte valetada“, kuid kes varustas sõbralikke indiaanlasi üldtuntud inglaste nimedega. Edasi leiame, et ta informeeris teatud indiaanlasi, keda ta pidas prantslaste poolt saadetud salakuulajaiks, et ta ootab abivägesid enne oma väesalga prantslaste kindlustiste poole tungimist, „kuid niipea kui nad olid läinud, hakkasin ma edasiliikumist plaanitsema ja teed puhastama.“ Washington saavutas väikese, kuid tähelepanuvääriva võidu prantslaste üle, keda juhatas Jumonville, aga sõjakäigu peaesmärk — Duquesne'i kindluse vallutamine¹³⁾ — oli muidugi kaugelt üle selle pisikese väeosa jõu, kuni lõpuks sinna jõudis Inglismaalt kahe rügemendi, varustise ja kahurväega kindral Braddock, suure vahvusega, kuid ilma vähemategi sõjaliste võime-

*) Nii nimetasid inglased ühte Ohio indiaanlaste suguharu pealikut.

teta mees. Saata Braddock võitlema luuramiskunstis meisterlikkude indiaanlastega oli, nagu keegi tähendas, niisama hea, kui saata vehklemisõpetaja atakeerima tiigrit. Nii see oligi. Braddock, kes oli vihane, et kolonistide poolt temale lubatud abi puudus, ja kes ei tahtnud teha tegemist kellegi muu kui Washingtoniga, põlgas indiaanlasi, koloniste ja kogu ebareeglipärase sõjapidamisviisi põhialuseid. Ta laskis oma vägedel marssida kindlustise vastu nagu paraadiväljal — laskis marssida legendikule kahe kuristiku vahel, kus vaenlased, ise hädaohutult peidetud, hävitasid neid püssitulega. Inglased vastasid kogupauguga, mis tappis Prantsuse komandöri, ent vaenlase tuli oli neile liiga palav. Regulaarväed pöördusid ümber ja põgenesid. Virgiinlased, kogenud indiaanlaste sõjapidamisega, viskusid pikali ja otsisid varju. Braddockile oli põlastatav nii nende kui ka omade meeste ülalpidamine. Ta nõudis neilt uuesti rivisse astumist ja nii vaenlasele enda märklauaks seadmist, kuna nad aga vaenlast omapoolt mitte ei saanud rünnata. Neli hobust lasti maha Braddocki, „selle kohkumatu komandöri all, kuna ta ise oli ametis oma väe hävitamisega“. Ta astus viienda sadulasse ning sai surma. Ta abiliste seast jäi ellu ainult Washington. Viimane oli tol ajal vaevalt nii terve, et suutis istuda sadulas, kuid ta tõusis seisundi kõrguseni. Kuus jalga kaks tolli pikk, paistes selgesti vastu valgust, kihutas ta üle välja, kogudes oma mehi ja püüdes asjatult peatada põgenemist, mis oli nüüd alanud. Neli kuuli rebisid ta rõivaid, kolm hobust lasti tema all maha. Ta ei suutnud päästa lahingut, kuid seal ja siis pani

ta aluse oma isikliku külmaveresuse ja isikliku mõjuvuse reputatsioonile, millel peamiselt põhjenes tema kui väejuhataja kuulsus. Sest ehkki üliettevaatlik nõupidamistel ja suurte operatsioonide juhtimisel, lahinguväljal enesel oli ta täis jõudu ja laetud selle erakordse energia üliküllusega, mis tuleb tuliseloomulise kehaehitusega inimestele suure hädaohu hetkel. Nagu tema vastu võitlev indiaanlaste pealik sellest vahejuhtumusest kirjutas, niisuguse arvamuse ameeriklased sellest saidki: „See oli päeval, kui valge mehe veri segunes meie metsade jõgedega, kus ma esmakordselt nägin seda pealikut. Ma hüüdsin oma noortele meestele ja ütlesin: „Pange tähele seal seda pikka ja julget sõdurit. Ta ei ole mitte punase kuue suguharust — tal on indiaanlase tarkus ja tema sõdurid võitlevad nagu meiegi — tema ise üksi on aga nähtavale seatud. Sihtige hästi ja ta sureb.“ Me seadsime palge oma püssid, püssid, mis muidu kunagi ei teadnud, mis on märgist mööda laskmine. See oli kõik asjata — mingi jõud, kaugelt tugevam kui meie, kaitses teda haavamise eest. Ta ei või saada surma lahingus.“

II p e a t ü k k.

Sõjakäik metsikmaal.

Braddocki väe lüüasaamine Duquesne'i kindluse ees omas kaugelt suurema tähtsuse kui kogu see üle pea-kaela ettevõetud ja asjatundmatult juhitud sõjakäik, millest ta moodustas ühe episoodi. See külvas tuleviku tülid seemneid Britannia ja Ameerika vahele, ametliku klassi vahele, kes juhtis Impeeriumi politikat Whitehallist Londonis ja kes, siis nagu nüüd, tegi avalikku arvamist, ja kolonistide vahele, kes pidid nii ruttu võõrduma emamaast.

Kumbki pool süüdistas õnnetuses teist. Inglismaal ei viivitanud Braddocki kaitsejad osutada teguvõime puudumisele, mida kolonistid olid üles näidanud nende eneste territooriumi kaitseks ettevõetud sõjakäigul. Teisest küljest ameeriklased jälle, tähelepanuväärivalt ka Washington, tegid sellest põgenemisest liialdatud järeldusi Briti sõdurite kvaliteedi kohta, kes, hooletult juhitud ja halbade ohvitseridega varustatud, omasid vabanduse, mida süüdistajad ei arvestanud. „Vaesed virgiinlased,“ kirjutas Washington, „pidasid endid ülal kui mehed ja

surid kui sõdurid.“ Ta mõistab valjult hukka regulaarvägesid ja isegi süüdistab neid omade kaasmaalaste tulistamises korralduste vastaselt. On tähelepanu vääriv, et, mis ka ei olnud selle süüdistuse aluseks, Washington kirjeldab punakuubesid sõnadega „meie omad argpüksid sõdurkoerad“ — asjaolu, mis näitab, et isegi ta sügav vihameel ei avatelnud teda ainsalegi vihjele tundmusest, nagu ei oleks kuninga sõjaväed olnud samuti ka Ameerika omad. Tõsiasi, et need liinisõdurid, kelle närvid vastu ei pidanud ootamatu rünnaku puhul peitepaigast, olid, nagu seda juhtus sageli tolleaegsete elukutseliste sõdurite juures, tublisti kiidelnud ja hoobelnud, see tõsiasi suurendas meelepaha, mida nende kokkuvarisemine põhjustas Virgiinias, kuna ta tõstis virgiinlaste uhkust selle üle, et lahingupäeva auavaldused olid läinud nende õpetamata miilitsameestele, mitte upsakaile regulaarvägedele, kellest, vastandina Washingtonile, nad olid hakanud juba mõtlema peaaegu kui välismaalastest.

Selle lahingu mõju Washingtoni karjäärisse oli väga tähtis. Kuberner nimetas ta ülemjuhatajaks vägede üle, keda oli suurendatud kuuteistkümmne kompaniini ja kellele oli ülesandeks tehtud kaitseda nüüd indiaanlastest tõsiselt ähvardatud Ameerika piiri. Washington võttis ülesande enese peale vastumeelselt, kuid asus seda täitma täie jõuga. See ei olnud ka sugugi mitte väikesi raskusi. Sõdurid ei olnud mitte üksnes distsiplineerimatud, vaid peaaegu mässulised; ohvitserid olid laisad ja hooletud, andunud lõbustustele ja rõõmudele ja himulised aega hästi veetma maa kulul. Sellele tuli lisandada

fakt, et üle 350 miili pikkune piir allus metsiku vaenlase vahetpidamatuile rünnakuile, kes lõbutsesid massilistest tapmistest, kuna elanikud sattusid kergesti meeletusse kabuhirmu. Ei ole siis suuremat imestada, kui leiame, et Washington muutus valjuks distsipliininõudjaks; ja tõepoolest, ta ei oleks oma kohuste täitmisega mitte toime tulnud, kui ta ei oleks olnud nõudlik sõdurite ja ohvitseride vastu, mõjutades kardinaalse muutuse nende harjumustes ja käitumises, viies neid niikaugele, et nad lakkasid olemast lihtsalt korratu eesõigustatud kaabakate kari ja muutusid sõjaväeks selle sõna tõsisel mõttes. Ometigi peab tunnustama, et ta meetodid ja karistused olid halastamatud mitte ainult suure karmuseni, vaid otse julmuseni. Me leiame, et ta oli kuumaverelisemaid ja leppimatumaid ihunuhtluse kaitsejaid, milline nuhtlus isegi noil päevil omas humaansemaid kriitikuid. „Tubli peksmine,“ kirjutab ta ühele sõbrale, „on ainus viis mõjukaks väejooksikute käitlemiseks.“ Ei ole siis midagi üllatavat selles, kui ta populaarsus hakkas juba kahanema tüüpiliste ameeriklaste juures, kes moodustasid vastu oma tahtmist ta sõjaväe. See külg tema iseloomust, mis ei olnud milgi tingimusel nii armastusväärne, kui traditsioon väidab, ei ole mitte vähe pehmenatud nende kirjanikkude poolt, kes on esitanud Washingtoni mehe, kes on kindlasti „verest ja rauast“, amorfse abstraktsioonina, mis koostatud Tennyson'i Alfred Suure ja Addison'i Cato voorustest¹⁴). Aga kui me tahame joonistada Washingtoni kõiges, nagu ta tõeliselt oli, siis peab tunnustama, et tema õiglustunne ei võtnud endale mitte kergesti haletsuse või

teise seisundist arusaamise kõrvalvärvingut ja tema sõjavägede käitumine noil päevil viiks, kui seda kasutataks meie ajal, möödapääsematult ja õigustatult määratule üldise arvamuse pöörangule tema vastu. Peab siiski ütlema, et ta oli hoolas ja enam kui hoolas oma sõjaväe toitlustamise ja varustamise asjus ja et ta tegi kõik, mis võis, et välja pressida hooletult ja loiult täidesaatvalt võimult sõjaväe jaoks kõige olulisemad asjad — korraliku palgamaksmise ja ülesannete kõrgusel seisva intendantuuri. Ka ei või me öelda, et ta karistused, koledad nagu mõned neist näivad kirjeldatuina, oleks määranud kas kergekäeliselt või mingis tigidusehoos. Kuid Exeter Hall*), mis on ammugi paigutanud Ameerika vägede juhataja auniši, tunneks neist karistustest kuuldes kindlasti pahameelt ja selles asjas oleks Exeter Hallil õigus.

Kuid Washingtoni tolelaegne elu toob esile ühe teise ja enam meeldiva lahkumineku traditsioonilisest puritaanliku jumaldamise püha vööbaga kaetud Washingtonist. Päevik ta visiidist New-Yorki, mille ta võttis ette sõjalisel asjaõiendusel ja piiratud ajaga, näitab, et tal oli küllaldaselt vaba aega kaardimängimiseks (kusjuures ta kaotas £ 5 1 s. 2½ d.) ja daamide kostitamiseks (viimaseid oli tervelt neli); samal ajal ta kulutas £ 95 oma rätsepale ja veel £ 94 hõbepaela ostmiseks. „Kõige parem ratsutaja Ameerikas“ ja ilusamaid mehi, keda rõuged iganes näotuks teinud, omas silma daamide jaoks ja kõige jaoks, mis neile meeldis, ja me leiame teda mõtteid vahetamas ühe oma sõbra, kapten

*) Suur koosolekute-saal Londonis.

Mercer'iga lõunamaa daamide võluvuse üle. Mõned Washingtoni kirjad sõpradele pakuvad pikantset kontrasti ta avalikele kirjule, mis on tähelepanuväärsed oma mõttetõusu ja fraseoloogia väärikuse poolest. Ja üks kiri vähemalt ei ole mitte ainult lõbus, vaid näitab praktilise mehe tüsedat loomulikku mõistust nagu vastandina hapule ja kitsale puritanismile, mis on olnud mõjuvõimas tegur Ameerika kui ka Inglismaa poliitilises elus.

„Uus-Inglismaa tühisus,“ kirjutab ta, „näib olevat niisama kõrges tõusujoones kui alati... Üks peenemaist poistest asumaal on saadikutekoja poolt täielikult hüljatud ja mitte milgi muul põhjusel kui selle eest, et George'i Järve ääres, kui sõjaväed näisid kalduvat julguse kaotamisele, tarvitas järgmisi sõnu: „Kurat võtku, poisid, seiske rinnatise juurde ja tulistage — te tapate neid kiiremini, kui saatan neid suudab ära kanda.“

„Seda peeti ja peetakse,“ lisas ta juurde, „meie vagatsejate, nende pühitsetud jõhkardite poolt suureks pühaduse teotamiseks ning usu ja heade eluviiside puudumise näitamiseks.“

Võib-olla see saadikutekoja seisukoht, saadikutekoja, kes, peame meeles pidama, jagas välja tarbeaineid sõjaväele nigela käega, kuid ei suutnud ära seedida seda vihjet kurjadele võimudele, on parimaks näiteks, mis me omame sellest vaimust, millega Washingtonil tuli võidelda luues Ameerikale sõjaväge, kes viimaks võitis kätte Ameerikale iseseisvuse. See on kindlasti kõige parem vabandus, mis Washingtonil võis olla selle otse artistliku vaikimise ja kinnisuse eest kogu oma avaliku tegevuse kestel, ja mis, ehkki häda-

ohtlikult lähedane silmakirjalikkusele, päästis ta hävingust kaugelt vähemate meeste käte läbi.

Isegi tol varakul elueal, mil Washingtonil tuli ikka veel pühendada sõjakunstile seda innukat õppimist, mida ta hiljemini rakendas selle kunsti käsitlelusele, isegi tol varakul elueal näitab tema Virgiinia vägede juhatamine teda andeka ülemana, kes kaldus enam, nagu tal oli harjumuseks, imetlema teiste julgust kui praktiseerima seda omade jõududega. Nii me leiame, et ta isegi ülehindas indiaanlaste võitlusvõimeid. Nad „olid väärt sama palju kui pool rohkem valgeid mehi. Nad hulkusid ümber kui hundid,“ ütles ta, „ja nagu hundid tegid nad oma kurjad teod salaja.“ Nii suur oli ta lugupidamine indiaanlastest ja nende isesugusest taktikast, et ta pani omad sõdurid ja ohvitserid indiaanlaste rõivaisse. „See on ebasobiv rõivastis ohvitserile, ma tunnistan seda; kuid arvan, et otstarbekohasust peab enam arvestama kui välimust.“

Pitt¹⁵⁾ oli nüüd tagasi tulnud Downing Street'i ja oli sisendanud Impeeriumi valitsusele uue ja mõistlikuma vaimu kolonistidega käitumises. Ta otsustas, et kolonistide ohvitserid peavad saama ühesugused aukraadid regulaarvägede omadega, ja oli nõus, et kuninglik valitsus peab kandma teatud osa suurtest sõjakuludest, mis varemalt olid langenud Ameerikale ainuüksi. Uus vaim leidis vastukõla Virgiinias, mille parlament võttis nüüd kuulda Washingtoni palveid sõjaväele telkide, väljasõidukite, tööriistade, rõivastise ning viimasena, aga mitte kõige vähema tähtsusega — rummi muretsemise asjus. Washington töötas suure innuga, et tema vägesid hästi varustataks ja

neile korralikult palka makstaks; tema indu, kindlustada sõjaväele selles suhtes õiglus, võib asetada vastukaaluks sellele ülikarmile temperamendile, mida ta avaldas, püüdes maksma panna distsipliini. Allohvitser, kes jätsid teatamata korratustest sõjaväes, pidi otsekohe austmes alandatama ja neile ihunuhtlust antama. Ohvitseridele, kes nii toimisid, pidi määratama arest. Sõdurid, kes tülitsevad või kaklesid, pidid saama 500, sõdurid, kes leiti joobnult, 100 piitsahoopi. Kellelegi neist ei saanud osaks sõjakohtu paremusi. Hiljemini ta püstitas 40 jalga kõrge võlla ja püüdis saada kubernerilt luba puua üles ja mitte maha lasta teatud mässulisi, kuna „see sisendab teistele enam hirmu“. On ainult õiglane lisandada siiski, et ta hiljemini palus armu mitmele süüdlasele ja sai neile andeksandmise.

Seniajani ei olnud Washington näidanud mingit tõsist huvi õrnema soo vastu. Ratsutades ühel pärastlõunal hobusega, kes oli kandnud Braddockit saatuslikul päeval, kohtas ta üht sõpra, kes teda tungivalt palus jääda tema majja lõunale. Nende hulgas, kellega ta seal tutvus, oli ka proua Martha Gustis, rikas noor lesk, kes armus kõrvuni silmapaistvasse nooresse ohvitserisse. Washingtoni omad tunded on väljendatud ta kirjas ühele naissõbrale, milles me leiame teda tähendavat, et „armastus öeldakse olevat mitte meie tahtmisest olenev kirk ja seepärast väidetakse, et temale ei saa seista vastu“ — väide, mida ta otsekohe asub tühistama, soovitates kirjasaajale mitte haavata džentlmeni, kelle armastuse ta on võitnud; see on kindlasti märkus, mis tuleb külmalt ja kinniselt iseloo-

mult, kellest ei ole arvata, et ta end kaotaks kirglikesse jumaldamislaineisse ja armastaks oma objekti seda enam, mida enam ta leiaks end olevat hüljatud. Kuid ta loomus, mis külm ja kalkuleeriv, oli ka konstantne ja abielu osutus õnnelikuks. Washingtoni mõrsja oli rikas, kuid ta omas vaeste äripäevavoorusi: naise voorusi, kes väljaspool oma kodust majapidamist oli nõus jätma kõik asjad mehe hooleks, kes oli rõõmsameelne ta armastuses ja õnnelik, kui kodu andis mehele seda puhkust ja rahu, seda vaimu värskendust, ilma milleta mehe töö, suur või väike, ei ole seni veel kunagi õieti ning täiuslikult teostunud.

Washingtoni abiellumine tähistas pöördepunkti tema karjääris. Ta pani maha väejuhatuse, laskis enda valida Virgiinia saadikutekotta¹⁶⁾ ja pühendas end osalt politikale, osalt, ja seda just suuremalt jaolt, mõisade valitsemisele, mis ta naine talle kaasa tõi. Vähe juhtus neis mõisades seda, mis Washingtonile mitte ei oleks olnud hästi tuttav. Mr. Hapgood jutustab meile, et ta „tappis sigu, vaatas noorte koerte ja hobuste kasvatamise järele, pügas lambaid, võides salviga oma käsi, kui need olid haiged, ja kalastas usinasti, mitte lõbuks, vaid kasusaamise mõttes, tehes hoolikalt märkusi paremate tuule- ja ilmastikuolude üle tulemusriikka kalapüügi jaoks ning loobudes ühest matkast, kuna oli ametis „kalastamise ja teiste asjadega, mis vajavad minu hoolitsemist“. Tema päevikud nimetavad kahte atra, mis ta oli valmistanud ise. Kuid ta ei olnud mitte lihtne käidud teede tallaja, kes oleks töötanud valmis eeskujude järgi. Ta laskis endale välismaalt saata kõik uuemad kirjatööd

põllupidamise alalt, mis näisid väärivat tundma-
õppimist; nii toimis ta hiljemini seesuguste
tööde ilmumisel ka sõjanduse alal. Sageli ta
oli enne koitu voodist väljas, süütas tule ja
luges küünlavalgel. Hommikueine, mõõduka ja
kokkuhoidliku, sõi ta suvel kell 7 ja talvel kell 8.
Siis, vähe hiljemini, ta sõitis välja ratsahobusel
vaatama mitmesuguseid mõisa osi, kus ta hoolega
valvas, et seal ei sallitaks ühtegi logelejat.
Washington Irving kirjeldab suure üksikasja-
likkusega Washingtoni lahkust ja tähelepane-
likkust ta mõisas töötavate neegrite vastu, kuid
peab tunnistama, et suuremat mõju avaldab selle
talitusviisi tüsedus, mida ta tarvitas nende
vastu, ja mr. Hapgood, Washingtoni realistlik
biograaf, tsiteerib üht kirja, milles Washington
juhib tähelepanu asjaolule, et mõned neegrist-
õmblejad õmblevad nädalas ainult kuus särki ja
et üks Karoliina neeger koguni ainult viis, ilma
et oleks vabanduseks olnud haigus, kuna proua
Washingtoni seletuse järgi peaks võima neid
teha üheksa — õlapaelte ja korraliku õmblusega.
„Ütelge neile seepärast minu poolt, et mida on
muljal tehtud, peab tehtama ka siin kas heade
või halbade vahendite sunnil.“

Irving puudutab diskreetse kergusega kokku-
hoidlikkust, mida Washington alati prakti-
seeris, kuni see arenes peaaegu ihnuseneni; aga ta
näitab, ja ilma sobimatute meelitusteta, et neil
rahuaastail elas tema kangeline vähese nautimis-
ihaga tähistatud elu, mis oli mitmekesisistatud
ainult jahispordist, sisaldades väga vähe lõbu,
välja arvatud see, mida, peame arvama, ta saa-
vutas endale varanduse kogumisest, mis ei olnud
mitte üks vähearenenud jooni ta karakteris.

Siiski võime öelda tema elu sellest osast, et see võiks peaaegu sobida mustriks klassile, millest ta põlvnes — inglise mõisnikuseisusele. Nagu needki armastas Washington ajujahil käia, kalu püüda, linde lasta; nagu needki armastas ta pudelit viina ja joominguid. Kuid neist erinevalt ei pühendanud ta oma päevi mitte niisugustele liialdustele ja peasjus ta täitis oma kohust oma mõisa ning sellest mõisast oleneva rahva, niihästi mustade kui valgete, suhtes. See oli ainus rahulik peatükk ta elus ja isegi see sisaldas endas vähe rahu või puhkeaega. Viimane oli peagi lõpul. Washingtonil tuli loobuda maa-aadliku osast, et võtta enesele palju raskem kohustus. Sest asu- ja emamaa vahel olid tõusnud peaaegu ootamatult vihavaenu ja kahtluse mustad tormipilved, mis katsid kinni heaaru- saamise päikese ja mis olid määratud puhkema hirmsa jõuga suure rahva kohal, kes oli tol ajal inglastele oma.

III peatükk.

Pragu kitis.

Nüüd oleks sobiv heita pilk Ameerika asumaade ulatuvusele, korraldusile ja üldisele olundile tol ajal.

Need asumaad olid laotunud piki Atlandi ookeani kallast üle tuhande miili ulatuses, kattes kakskümmend laiusekraadi — paljude kliimavaheldustega. Loomulikult olid tunduvad erinevused nende töö iseloomus ja saadustes, nagu ka eri asumaade kalduvustes ja loomulaadis¹⁷⁾. Lõunapoolsed olenesid kahest suurest peategevusharust. Esiteks tubaka kultiveerimisest, mille Raleigh¹⁸⁾ oma matkade kestel oli õppinud indiaanlastelt ja mis oli saanud Euroopas nii populaarseks, et temaga varustamine oli nüüd Virgiinia ja Marylandi peatööks. Teiseks, veel kaugemais lõunapoolseis asumais leiti olevat ilmastu, mis, ühtaegu soe ja niiske, eriti kohane puuvillapõõsaste kultiveerimiseks, mis isegi Hargreaves'i ja Arkwright'i¹⁹⁾ leiutistele eelnenud aegadel oli esmajärgulise väärtusega kaubanduslik ese. Põhjas kasvas rahvastik nisu ja kõvakestalisi teravilju ning pidas karja, ja

mereäärsed linnad olid järk-järgult endile arendanud tähelepanuväärse tegevuse veo alal, kusjuures New-Yorgi kaubalaevakaptenid omasid eriliselt kõrge ettevõtlikkuse ja osavuse kuulsuse. Palju ookeanitagusest kauplemisest käis nende kätest läbi, eriliselt just too kauplemine, mille moraalsuse üle oli Inglismaa, nagu tõepoolest ka Ameerika, südametunnistus just siis hakanud sügavalt erutuma, — kauplemine neegritest orjadega ²⁰).

Asumaad olid nii siis rikkad ning nende pojad vahvad ja jõukad. Neid oli arvult üle miljoni hinge, mille keskel inglise element seisis valitseval kohal ²¹), ning neil ei olnud puudust südamlikkuse- ja kiindumuseta emamaa või „kodu“ vastu, nagu seda hüüti tol ajal ja mingi traagilise iroonia tõttu isegi pärast, kui vali, halastamatu ja verine sõda oli lahutanud kaks rahvast.

Asumaade ja emamaa lahkumineku tõeline põhjus seisab lihtsas, kuid tähelepanuväärivas tõsiasjas, et ajal, millest ma kirjutan, oli Ameerika läbi ja läbi demokraatlik maa, luues omi seadusi ja korraldades omi asju omal viisil. Tolle aja Inglismaa ei olnud demokraatlik. Seal oli oligarhia, üksikute aadliperekondade valitsus. On tõsi, et tal oli vastutav valitsus ja parlament, kus peeti suuri kõnesid ja mis mõnikord tõlgitses mõjuvalt rahva tahtmist. Püsima jääb aga tõsiasi, et Britannia politika otsustati ja rahvast juhtivad seadused võeti vastu kahe poliitilise kildkonna poolt, mida valiti suuremalt jaolt maa-aadlike perekondadest ning mõningal määral kaupmeestest ja keskklassidest. Välja arvatud vähesed alevikud, nagu Preston, oli rah-

vas täiesti esindamata. Asjade toimetamisest alamkojas ei antud isegi avalikke teateid. On öeldud ja tõepoolest täie õigusega, et tolleaegne Inglise kuningas George III jõudis isikliku despotismi sisseseadmisele lähemale kui isegi Stuart'id ²²).

Arusaadav, et sel moel valitsetud ja kontrolitud maal ei olnud rahva maksustamine rahvaesinduse kaastegevusel milgi tingimusel mingi endastmõistetav algtõde ja oli seepärast täiesti loomulik tolle ajajärgu riigimeeste kohta jätkata selle põhimõtte vastandi laiendamist Ameerika asumaile, nagu nad tõepoolest samuti maksustasid ka Suur-Britannia rahvast.

Vaatame nüüd, kuidas valitseti ameeriklasi. Nad valisid, iga eraldatud asumaa, oma rahvaesinduse. Valimisviisid ja valimisõigus muutusid asumaast asumaale ²³). Massachusettslased asetasiid kord oma valimisõiguse kiriku istepinkide eest makstava maksu alusele. Aga kui kirvega löödud ja ebatäielik see hääleõigus ka ei olnud, ta täitis Ameerika rahval küllalt hästi oma otstarvet — saada teada kõigi kogukonna rahvaklasside seisukohti, arvestatavaid neis väikesis *Home Rule* *) parlamentides, millega kuberneriid ²⁴) tavalisest olid ühiskondlikult sõbralikus vahekorras ja mille liikmed tundsid ainult kergelt ahelaid, mis nende tegevust kitsendasid, kuna need ahelad ei olnud mitte pingule tõmmatud. Niipalju kui mina tean, ei ole üles tähendatud ühtegi juhtu, kus oleks jäänud tulemata kuninga nõusolek mõningale nende poolt vastuvõetud seadusele, ja neil oli täielik

*) Autonoomne omavalitsus.

vabadus korraldada oma rahva elu nii, kuis rahvas ise seda paremaks pidas. Et Ameerikas oleks olnud tol ajal tahtlikult demokraatia, seda ma ei taha väita. Ta oli saanud selliseks juhuse tõttu: kindlasti üks veidramaid juhuseid ajaloos, sest *charta'd*, mille põhjal asutati mitmesugused asumaade parlamendid²⁵), olid antud kuningate poolt, kes olid samal ajal paindumatud sellesama vabadusemäära keelamisel oma rahvale kodus. Kuid demokraatia oli see siiski; ja kahel sajandil, mis eelnesid iseseisvussõjale, oli Ameerika rahvas vaba niihästi kuninga vahelesegamisest kui ka igasugusest välimisest kontrollist²⁶). Loomulikult muutus seetõttu demokraatia üheks nende elu ja nende mõtlemisviisi osaks. See andis värvingu kõigile nende poliitilisile mõistetele ja tegevusele üldse ning neile tundus makkustamine ilma esinduseta nii uskumatu vägivallana, kui see oli loomulik ja kerge nürimeelse George III armust olenevaile despootidele ja oligarhidele Inglismaal.

Ameeriklasi ei oldud iial õpetatud rahulduma mõistmatute eesõigustega, ülemkojaga või monarhiaga või isegi sel määral kitsendatud valimisõigusega, et see enam ei esinda tervet rahvast. Veel vähem olid nad kuni tolle ajani tunda saanud mingit ebaühetasast seadust. Nende isad olid jätnud Inglismaa, et pääseda ära selliste seaduste eest, olid kujundanud asundusi, olid elanud oma elu, arendanud oma tööstust, koostanud omad seadused ilma takistamata ja kui Inglismaal oleks tol lahkuminekuajal võimul olnud mõni keskmiste annetega riigimees, ta oleks üsna kergesti asjaolud nii seadnud, et asumaad oleksid võinud jääda sellesse seisundisse, kuni

lähem unioon või mingi teine parlamendi korraldus oleks teinud võimalikuks midagi Imperiaalse föderatsiooni taolist. Keegi ei peaks sir Robert Walpole'i²⁷⁾, näiteks, ei tuliseks demokraadiks ega paindumatuks liberalismi kuulutajaks. Ta oli tõeliselt umbes sama küüniline ja rikutud minister kui iga teine, keda Whig'i²⁸⁾ erakond iial on võimule asetanud, kuid tal oli küllaldaselt teravmeelsust, ettenägevust ja vajalisel määral kujutlusvõimet, et tõmbuda tagasi Ameerika maksustamise kavast. „See peab olema julgem mees kui mina,“ vastas ta, „ja vähem sõbralik kaubandusele, kes riskiks säärase vahendiga. Mis puutub minusse, siis mina toetaksin asumaade kaubandust viimse võimaluseni; pool kasudest tuleks kindlasti kuninga kassasse Briti tööstustoodete suurendatud nõudmise tagajärjel.“ „See,“ ütles ta, „on maksustamine, mis on enam kokkukõlas nende oma konstitutsiooni ja seadustega.“

Tol ajal, millest ma kirjutan, oli ainukeseks abinõuks, mille kaudu Suur-Britannia sai sissetulekuid asumailt, nende alistamine laevasõidu-seadustele²⁹⁾. Nende seaduste peaaegsiooniks oli keelata asumaadel kauplemine iga teise naabriga peale emamaa, ja see andis Briti tööstureile määratu soodustuse piiramatus tooresainetega varustumises, milleni ühelgi võõral võimul ei olnud ligipääsu. On tähelepanuväärt, ehkki vähesed ajaloolased on osutanud sellele faktile, et isegi seda kitsendust pandi pahaks ja pandi väga kärevalt pahaks New-Yorgis ja Bostonis, igakord kui seda seadust valjult ja mõjuvalt läbi viidi.

Suur-Britannia poolt tehtud katsele valju-

malt läbi viia laevasõidu seadusi, järgnes samm, millest me võime öelda, nagu nii mõnestki Briti valitsuse teguviisist, et ta oli ebapolitiline kõige kõrgemal määral, kuigi oli seaduslikult õigustatud. Pärast seda, kui rahu Prantsusmaaga oli tehtud ³⁰⁾ ja George III ministrid leidsid endid olevat seatud silm silma vastu suurenevate võlgade ja vähenevate tuludega, tegid nad kõigile Ameerika asumaade kallastel ametis olevaile mereväe-ohvitseridele vande all ülesandeks tollimaja ametnikkude kohuste täitmise salakauba-veo mahasurumiseks. „Sõjalaevad,“ ütleb Burke, „olid esimest korda varustatud regulaarsete tolliametnikkudest koostuvate komisjonidega. Nad blokeerisid kaldaid ja andsid tulude kogumisele vaenulise kontributsiooni võtmise ilme. Nad tormasid nii vahet tegemata igat liiki salakauba või arvatava salakauba kallale, et mõned kõige väärtuslikumad kaubanduseharud tõrjuti vägivaldselt Briti sadamaist välja, mis põhjustas üldise hämmastuse kogu asumail“ ³¹⁾.

Sellele järgnes teine akt George III ministrite poolt, mis ei olnud mitte ainult ebapolitiline, vaid võis ka välja kutsuda raskeid konstitutsionaalseid vastuvaidlusi. Võeti nimelt vastu ministeeriumi määrus, mis andis provintsi kuberneridele õiguse nimetada kohtunikke — mitte nagu seni, ütleb Washington Irving, niikauaks, kui nad endid hästi ülal peavad, vaid niikauaks, kui kuningas heaks arvab. Briti ajaloolaste poolt on väidetud, et kuna Ameerika rahvale omavalitsuse õigusi andev *charta* mitte selge sõnaga ei vabasta seda rahvast maksu maksmast Suur-Britannia ettekirjutusel, oli arusaadavalt valitsusel õigus säärast maksu peale panna;

edasi on nad väitnud, et kuna see maksustamine oli tingimata vajaline asumaade kaitsemisel tehtud kulude katteks esiti prantslaste ja siis indiaanlaste vastu, siis oli ameeriklastest imeveider selle maksu sisseseadmise vastu vaielda. Ei ole kahtlust, et selline argumentatsioon on suures osas maksev, kuid uus seadus kohtunikku nimetamise mõjutamiseks lõi hoopis uue vahekorra asumaade ja emamaa vahele ning ei olnud mitte ainult äärmiselt ebapolitiline, vaid selgesti ebaõiglane ja ebakonstitutsiooniline. Tänapäevani ei võida Suur-Britannias kohtunikke vallandada kuninga poolt, vaid ainult parlamendi aktiga, mis vastu võetud muidugi mõlema koja poolt; ja on täiesti arusaadav, et kui mõnel rahval peab olema lugupidamist seaduse vastu üldse, seaduse vastu, mille täitmist talt nõutakse, siis peavad seda seadust käsitama ametnikud, kes on absoluutselt rippumatud niihästi täidesaatva võimu kui ka monarhi heast tahtmisest või mittetahtmisest.

Oli olemas veel teine ärritav asjaolu, mis avaldas Ameerika avalikkü arvamisse tugevat mõju. Parlamendi vaidlustes eespooltähendatud seaduste üle kõnelesid Inglise riigimehed ja publitsistid Ameerika rahvast liialdatud põlgusega. See pidi olema ebaloiaalne, see pidi olema tõrges, nende miilits pidi koostuma barbaritest ja pööblist, kes argpüksid ja kellest iial ei pidanud saama sõdijaid. On loomulik, et tol ajal pidi olema Inglismaal teatud vimm asunikku seiskoha vastu. Inglismaa oli kulutanud palju raha ja palju inimelusid asunikku kaitseks. Inglismaa oli saatnud rügemente üle Atlandi ookeani, et aidata asunikke karistada indi-

aanlasi, et päästa nende naised ja lapsed massilisest tapmistest metsiku vaenlase käe läbi, kes lõbu tundis piinamistest. Inglismaa oli aidanud kaitseda asunikke ka Prantsusmaa vastu ja nüüd, millal rahu oli tulnud ja keegi pidi maksma arve, näis kahtlemata äärmise tänamatusena, kui ameeriklased vaidlesid vastu sõjakulule, mida nad õiguse pärast oleksid pidanud maksma. Sellest seisukohast ei ole ka kõne toon, millele ma osutasin, mitte nii raske mõista, kui esimesel pilgul võiks näida. Aga nagu kõik Inglismaa teised sammud selles tülis, oli seegi roimast halvem, see oli rumal viga. See sütitas põlema Ameerika avaliku arvamise, see muutis Inglismaa hõimud ta vaenlasteks ja see viis teistele sündmustele, mille lõpptulemus, nagu meile nüüd näib, ei oleks võinudki olla teissugune, kui ta oli.

Aastal 1764 George Grenville³²⁾ esitas Briti parlamendile resolutsiooni, mis kinnitas tegelikult, et Suur-Britannial on õigus maksustada Ameerikat. See võeti vastu. Sellele järgnes resolutsioon, mis tunnistas õigeks teatud tempelmaksude sisseseadmine asumail ja asundustes, s. o. Ameerika asumail süsteemi kohandamise, mis oli juba ammu olnud tarvilusel Suur-Britannias, kus nõuti, et teatud õigusliku iseloomuga dokumendid peavad kandma tempelmarke tulude saavutamise otstarbel. Erapooletul asja vaatlusel ei võiks mitte öelda, et see oleks olnud väga vaieldav maksustamismoodus. Eeldades, et Suur-Britannia otsustas maksustada Ameerikat, on tõepoolest raske näha, kuidas oleks võidud teha mõni teine ettepanek selle asja läbiviimiseks vähema ebamõnususega suure rahva vastu. Sil-

manähtavalt oli sellele oodata kaugelt vähem opositsiooni kui maksule, millega ta hiljemini asendati — maksule tee pealt, arvestades, et ühe inimese kohta, kes ostab või müüb varasid, on sada neid, kes joovad teed. Kuid vaatamata sellele pandi seda väga kärealt pahaks mitte ainult Bostonis ja New-Yorgis, vaid eriliselt Virgiinias ja tõepoolest, ehkki vähemal määral, kogu Ameerika rahva seas. Uus-inglismaalased kutsusid kokku rahvakoosolekuid, et mõista hukka maksustamist kui „nende vabade inimeste õiguste rikkumist; nende õiguste rikkumist, mis kuninga *charta*'dega neile kindlustatud, mille järele nad pidid maksustama iseendid oma ülalpidamiseks ja kaitseks, ja nende kui Briti kodanikkude õiguste rikkumist, keda ei tohi maksustada muidu kui ainult nende eneste või nende esindajate poolt.“ Boston saatis palvekirju ja vastuväiteid kuningale, ülem- ja alamkojale ning teda toetasid New-York ja Virgiinia. Benjamin Franklin läkitati rutuga Londoni nende asja kaitsema koos Pennsylvania, Connecticuti ja Lõuna-Karoliina volinikkudega. Franklin rõhutas, kas siiralt või mitte, selle üle võib eriarvamisel olla, kolonistide loiaalsust, kuid informeeris alamkoja komisjoni — ja siin ta siirus ei või enam olla küsitav —, et kui seadus läbi surutakse, siis puhkeb Ameerikas mäss. Briti valitsusel ei õnnestunud hinnata olukorda õieti — ta oli pime hoiatuste suhtes. Kui Virgiinia rahvaesindus otsustas protestida tempelmaksuseaduse kui Ameerika õiguste rikkumise vastu, tegi asekuuberner Fauquier uskumatu vea, saates rahvaesinduse laiali ja andes käsu võtta ette uued valimised. Selle aktsiooni mõju oli katast-

roofiline. Virgiinia rahvaesinduse resolutsioonid ja tema laialisaatmine kuberneril poolt sai märguandeks üldisele meelepahatormile kogu Ameerika mandril. Resolutsioonide esitajaid ja toetajaid võeti vastu kiiduavaldustega kui Ameerika vabaduse kaitsjaid ja eestseisjaid. Nad muutusid populaarseiks kangelasiks, lõunasöökidel joodi nende nimede terviseks ja nende päevapilte leiti igas majas, niihästi kõrges kui madalas, kogu maal.

Oleks kindralkuberner võtnud vastu resolutsiooni ja lubanud saata ta kuningale, oleks võinud väga hästi juhtuda, et ei oleks üldse korraldatud opositsiooni tempelmaksuseadusele. Nii aga arenes see opositsioon ägedalt. Ettevalmistused seaduse elluviimiseks kutsusid esile mitmes kohas rahutusi ja mässe. Bostonis poodi võlla tempelmaksumääraja ametniku pilt, ta aknad löödi sisse, maja, mis oli mõeldud temale tempelmaksuametkonna majaks, lõhuti maha ja põletati ära, ja õnnetu maksuvõtjaks nimetatust rutuga ametist tagasi. Virgiinias, kus mr. George Mercer oli nimetatud tempelmaksukorjajaks, helistati rõõmu pärast kelli, kui ta keeldus, linn oli ilutuledes ja talle hüüti rahva poolt suurte kiiduavaldustega „elagu!“ Briti valitsus jäi siiski oma nõuete juurde kindlaks. Võib-olla olid ministrid, kes pidid vastutama selle viletsa seisundi eest, valesti informeeritud. Võib-olla ei teadnudki nad sündmustest, mis praegusel ajal täidaksid terved veerud meie ajalehtedes, mis siis aga möödusid täiesti märkimata. Igal juhul ei saavutanud meelevaldused oma eesmärgi, kui nad olid mõeldud Inglismaa mõjutamiseks, kuid nad olid

vähemalt mõjuvad Ameerika virgutamisel. Esi-
mesel novembril 1765, kui seadus pidi maksma
hakkama, alati päeva suure pühalikkusega, just
kui ei oleks kuulunud maksustamisele mitte
lihtsalt tempelmargid õigusliku iseloomuga
dokumentidel, vaid otsekohe rahva leib. Tõe-
poolest oli silmanähtav, et ameeriklased ei või-
delnud mitte niipalju maksu vastu, vaid seaduse
või pigemini rea seaduste vastu, mida nad arva-
sid, kas õieti või ekslikult, alandavat neid alluva
rahva tasapinnani. Sellekohaselt helistati siis
kelli kogu asumail: matuse kellahelid kõlasid
tornidest ja igas linnas ja külas põletati seadus
ära. Bostonis lasksid laevad lipud poolmasti ja
New-Yorgis kanti seadust mööda tänavaid ringi
ridva küljes, mille otsas oli surnupealuu plaka-
tiga, mis kandis pealkirja: „Inglismaa rumalus
ja Ameerika häving“.

On eriliselt huvitav ära tähendada, kuidas
tempelmaksuseaduse käik mõjus Washingto-
nisse, — mitte niipalju sellepärast, et talle oli
määratud saada suureks kujuk, vaid sel põhju-
sel, et ta oli siis ja kogu oma eluaja sõna pare-
mas mõttes tavaline mees: kalduv vaatama suu-
remale osale politilistele asjaoludele parajusli-
kult ja mõõdukalt; hindav hingelist rahu, mida
ta Virgiinia maahärrasmehena, kes kiindunud
oma mõisas ja oma perekonda, võis vabalt nau-
tida; laskuv ühekülgsusse ainult sellega, et omas
teatud aristokraatliku poolehoidu Suur-Britan-
niale ja eelistas juba kindlaks kujunenud sünd-
muste käiku, nagu seda varandus peaaegu alati
mõjutab oma omanikkudes.

Me võime leida seepärast opositsioonis, mis
tempelmaksuseadus äratas Washingtonis, selle

seaduse lõplikku hukkamõistmist, s.o. kui me hakkame teda vaatlema mitte kui paljast juriidilise korrektsuse küsimust, vaid, nagu seda peab vaatlema, poliitilisest seisukohast. „Tempelmaksuseadus,“ kirjutas Washington oma naise onule, kes asus siis Londonis, „on ainsaks jutuaineks kolonistide mõtlevale osale, kes vaatavad sellele ebakonstitutsionaalsele maksustamisviisile kui kurjakuulutavale rünnakule oma vabaduste vastu ja tõstavad valjusti häält vägivalla pärast. Mis võiks olla tulemuseks, selle äramääramist ei võta ma mitte enese peale, kuid seda ma usaldan kinnitada, et kasu, mis emamaa siit saab, langeb kaugelt allapoole ministeeriumi ootust, sest on kindel, et kogu meie varandus voolab juba teatud viisil Suur-Britanniasse ja et iga asi, mis mõjub vähendavalt meie impordisse, peab olema kahjulik Suur-Britannia tööstusele. Meie rahva silmad hakkavad juba avanema ja ta märkab, et me võime läbi saada ilma paljude toredusesemeteta, mille eest pillame oma raha Suur-Britanniale. See aga toob järjekindlalt enesega kaasa kokkuhoidlikkust ja on vajaliseks kihutajaks tööstusele.“

See kiri on eriliselt huvitav sellepärast, et ta mitte ainult ei selgita Washingtoni ja Ameerika arvuka ning tähtsa elanikkudeklassi vaadet nende isamaa ja Suur-Britannia vahel tekkinud kriisile, vaid ka sellepärast, et ta on esimeseks vihjeks Washingtoni poolt hiljemini täiendatud ja elluviidud kavale — Briti kaupade boikoteerimise ja emamaa kaubandusele otsese kahju tegemise kavale. Inglismaa, seda nägi Washington väga selgesti, tahtis saada tulu, ja kuna ei olnud arvata, et ta pöörduks oma eesmärgist

kirikukellade helistamise või dokumentide põletamise pärast, siis oli täiesti mõeldav, et ta võiks tagasi hirmuda, kui ta leiaks ennast saavat Ameerikast tempelmaksuseaduse maksvusega vähem tulu kui varemini. Ning kokkukõlas sellega leiame, et Washington otsustas aegsasti kasutada võitluses üht kõige mõjukamat ja praktilisemat relva, mida rõhutatud rahvas võib tarvitada võitja rahva vastu. Õnnetul kombel aga siiski, nagu me näeme, ruttasid sündmused edasi säärasesse käiku, kus isegi kaupade boikott ei suutnud tuua Suur-Britanniat mõistusele.

IV peatükk.

Ühe rahvuse elustumine.

Sündmustel, mis tegid lahkumineku emamaa ja asumaade vahel peaaegu möödapääsematuks, ei olnud tõeliselt mingit otsest sidet tempelmaksuseadusega, kuid nad olid nende tundmuste otsesteks tulemusteks, mis tekkisid selle asjatu ning kahjuliku seaduse puhul.

16. märtsil 1766 kaotati tempelmaksuseadus³³). Washington oli südamest rõõmus saavutustest, mis olid järgnenud ameeriklaste kihutustööle selle seaduse vastu. „Oleks see läbi surutud,“ kirjutas ta ühele sõbrale, „oleksid tagajärjed, ma arvan, olnud mõlemaile, nii emamaale kui ka kolooniaile, kurvemad, kui seda üldiselt taibatakse. Seepärast on kõik, kes on olnud tegevad seaduse muutmisel, ära teeninud tänu igalt Briti alamalt ja ka minult südamilikult.“

Kuid tõeliselt, ehkki kaotati seadus, ei saadud teha samuti tema tagajärgedega. Ta jättis Ameerika rahutuks ja kurjustavaks. Ta jättis inglased umbusklikeks ja äratas neis tahet oma autoriteeti kaitseda.

Viimane tunne leidis väljenduse ühes seaduse kaotamise otsuses, mis deklareeris, et kuningal on parlamendi nõusolekul võim ja autoriteet anda seadusi ja statuute küllaldase jõusiduvusega, et kohustada asumaid ja Ameerika rahvast ükskõik millises asjas.“

Taktiliselt oli see viga, sest kui kroonil oli see õigus, ei olnud siin mingit vajadust selle olemasolu kinnitada. Selle asemel et näidata (nagu Briti valitsus oleks võinud väga hästi teha), et õigusliku tõsiasjana peab Ameerika osa võtma tema kaitseks peetud sõdade kulu kandmisest, läksid uued seadused pärast seda kuninga õiguste toonitamist edasi, tollimaksustades klaasi, papi, valge ja punase tina, maalrivärvid ja tee — maksud, mida pidi võetama asumailt kaupade päralejõudmisel ja mille võtmist pidid läbi viima sunniteel Briti mereväe-ohvitserid ³⁴). Ei ole olemas ühtki ülestähendust, niipalju kui mina olen võinud jälgida, et Briti valitsus oleks kutsunud Ameerika rahvast nende rahvaesinduste kaudu näitama, millisel viisil nad sooviksid osa võtta maksustamisest Impeeriumi kassasse. Ometi oli see kindlasti tee, mida mööda oleks pidanud käidama, ja ta oleks pannud asunikud seisukorda kas keelduda võla maksmisest, mis oli tehtud nende kaitsemisel, või näidata Briti valitsusele, kuidas nad maksaksid oma osa arvest.

Impeeriumi seisukohalt oli see halb küllalt, kuid sellele järgnes väljakutsuv ähvardus. Väeteenistusseaduse maksvust oli hiljuti laiendatud Ameerika kohta ühe lisaosaga, mis nõudis, et provintsi seadusandlikud kojad pidid muretsema väljasaadetud sõjavägedele korterid ja varus-

tama neid tule, voodite, küünalde ja teiste hädavaajaliste esemetega asumaade kulul. Üks asi oli aga paigutada sõjaväed korterisse kolonistide juurde siis, kui need olid saadetud Ameerikasse viimaseid kaitsema ja olid rännakul läbi maa, et lüüa indiaanlasi; kuid hoopis teine asi oli nõuda, et kolonistid peaksid ülal pidama sõjavägesid, kes olid saadetud asumaisse siis, kui ei olnud kedagi ähvardamas nende territooriumi ja kui tõeliselt ainsaiks isikuiks, kelle vastu sõjavägesid oleks võidud kasutada, olid ameeriklased ise. On vaevalt üllatav, et seda seadust, mis ilmus pärast Ameerika kohtunikkude sõltuvaks tegemist kuninga isiklikust heast tahtest ja silmapilgul, mil maksustamisküsimus teravalt ajas lahku kahte rahvast, pidi vaadeldama asumaade poolt kui jälle üht Briti kavatsuste tunnust käia nendega ümber kui alluva rahvaga, keda tuleb hoida vaos relvade jõul. New-Yorgi kuberner ja esindajate koda keeldusid alistumast selle seaduse nõudeile.

Esiotsa oli kihutustöö uute maksude ja väeteenistusseaduse vastu peajoontes korralik ja põhiseaduslik. Massachusettsi ülem kohus andis kuningale palvekirja nende seaduste ärakaotamiseks ja saadeti selle vaeva nägemise eest laiali. Säärasele nende õiguste selgele kallaletungimisele vastasid kohtuliikmed sellega, et kutsusid teiste asumaade rahvaesindusi ühinema kuningale palvekirja andmises. Nende asumaade kubernerid reageerisid nõudega oma rahvaesindustele, et viimased ei tohi mitte järgneda Massachusettsi eestveole, ja kui need keeldusid arvestamast seda käsku, siis saadeti rahvaesindused laiali. Kui mitte kuski mujal, siis siin on

täies ulatuses näha nende nõuandjate rumalus ja lühinägelikkus, kes inspireerisid Briti riigi Imperiaalse politika juhte. Jagada ja valitseda — see on olnud Imperiaalse valitsuse põhilause Rooma päevadest saadik. Kuid milline oli nende käskude mõju provintsi rahvaesindustesse? Selgesti otse vastupidine. Selle asemel, et saavutada kasu antagonismist, mis ka siis oli olemas Põhja ja Lõuna, aristokraatliku Virgiinia ja töökate New-Yorgi farmerite ja käsitööliste vahel, selle asemel, et käidelda lahus iga üksikut osariiki, sundis valitsus Ameerika rahvale peale rahvusluse, saates laiali ühe kohaliku rahvaesinduse teise järele, põhjustades inimesi unustama, et nad olid lõunamaalased või uus-inglismaalased, ja andes tugipunkti ja käiku uuele fraasile, mis langes vähe hiljemini Patrick Henry huultelt: „Keegi meist ei ole ei virgiinlane ega uus-inglismaalane. Me oleme kõik ameeriklased.“

Külg külje kõrval selle rahvusliku vaimu elustumise ja kohalikkude eelarvamiste ja takistuste mahalõhkumisega arenesid teised ja kõmulisemad asjad. Kokkupõrked Bostoni elanikkude ja sõjavägede ning maksuametnikkude vahel muutusid sagedaiks nähtusteks ja ehkki nad said oma alguse tühistest sõnavahetustest, oli neile määratud avaldada asjade käigusse väga suurt mõju. Alguses oli olnud tülikäsimuste lahendamine lihtrahva ja kõrgemate tolliametnikkude vahel. Viimased, leides, et nende käsutuses olevad sõjaväed ei ole küllaldaselt vihatud maksude sissenõudmiseks, lasksid saata Halifaxist kaks rügementi regulaarvägesid oma autoriteedi toetamiseks. Commodore Hood, kes oli selle õnnetu sõjakäigu ülemaks, kirjutas, et

„oleks see väeosa maandunud Bostonis kuus kuud varemini, ma olen täiesti veendunud, et siis ühtegi aadressi ega vastuväidet ei oleks saadetud teiste asumaade poolt ja et kõik kogu Ameerikas oleks olnud tol ajal üsna rahulik ja korras“. Mõte, et tuhande miili pikkust territooriumi üle ühe miljoni elanikuga oleks võidud millekski sundida kahe rügemendi abil, on nii naljakas, et ei vaja kommentaare, kuid ta illustreerib väga hästi Briti vaatekohta Ameerika asjadele noil päevil.

Nende vägede maandumine Bostonis tekitas ärevust üle kogu Ameerika. Mitmete linnade esindajate nõupidamine tuli sellesse linna kokku, et leida abinõusid avaliku julgeoleku kaitseks, üteldes endid samal ajal ettevaatlikult lahti iga-sugusest pretensioonist seadusandlikule võimule. Nad otsustasid keelduda sõjavägesid majutamast või neile mingit toetust andmast maandumise korral. Selle tagajärjel paigutati regulaarväed osalt üldisse laagrisse, osalt asetati nad korterisse Riigi Majasse, kuna teistele muretseti ulu-alust linna raekojas. Neile vaadati, see on selge, algusest peale kui välismaalastele. Ameeriklased, kes olid võidelnud nendega külge külge kõrval prantslaste ja indiaanlaste vastu, vaatasid nüüd neile nagu Jeruusalemma elanikud Rooma leegionidele või nagu belglased silmitsesid Saksa keisri vägesid.

Selle sõjaväelise okupatsiooni katse mõju inimeste meeltesse, kes, nagu Washington, ei soovinud mitte lahkuminekut emamaast, vaid kes kartsid, et see on tulemas möödapääsemata, oli väga tähtis. „Ajal,“ kirjutas Washington Mount Vernonist, „mil meie lordlikud isan-

dad Suur-Britanniast ei rahuldu millegi vähema kui Ameerika vabaduse röövimisega, näib olevat kõrgemal määral vajaline, et midagi peaks tehtama selle löögi kõrvalejuhtimiseks ja meie esivanemalt saadud vabaduse säilitamiseks. Kuid viis, kuidas seda teha, et see vastaks mõjukalt otstarbele, on küsimuse tulipunkt. Et ükski mees ei tohiks kõhelda ega viivitada hetkegi nii väärtusliku aarde kaitsemisel, on arusaadavalt minu arvamine, kuid ometi peaksid relvad olema viimseks abinõuks — *dernier ressort*. Me oleme, nagu väidetakse, juba tõestanud troonile saadetud aadresside ja parlamendile läkitatud vastuväidete asjatust. Nüüd tuleb raske küsimus, kui palju nende kaubanduse ja tööstuse väljanälgutamine võib äratada ja erutada nende tähelepanu meie õiguste ja huvide vastu.“ „See,“ ütleb Washington, „jääb veel ära katsuda.“

Plaan, mille visandi esitab Washington selles kirjas, võeti peagi vastu. See oli välja töötatud tähelepanelikult ja hoolikalt ta enese poolt. Ei üheski demonstratsioonis ega üheski vaidluses Virgiinia rahvaesindajate kogus ei olnud Washington millegagi välja paistnud ja kaua aega ta oli käinud säärast mõõdukat teed, nagu oleks ta olnud peaaegu erapooletu. Tema oli sõbralikus vahekorras inimestega mõlemast laagrist, radikaalse George Mason'i ja konservatiivse Brian Fairfax'iga, revolutsionäär Patrick Henry ja Briti komandöri kindral Gage'iga, kelle all ta oli teeninud Kaanadas. Ta seisis kaua otsustamise eel. Tõeliselt ei ole mitte liiga palju, kui öelda, et ta ei otsustanudki, vaid et seda tegi tema eest kodumaa valitsuse politika ja veenis teda, et nad (s. o. Inglise valitsus) ei rahuldu,

nagu ta ütles, mitte millegi vähema kui Ameerika vabaduse äraröövimisega. See tehtud ja olles ise inimene, kellele omane põhjalik ning intuiitiivne põlgus kõige ebamõjusa vastu, töötas ta välja kava, mis, nagu me näeme, osutus otsustava tähendusega abinõuks, et sundida Inglismaad kavatsetud maksustamisest loobuma.

Ameerika iseseisvuse asja argumenteeris suure hooga Thomas Paine³⁵⁾ oma brošüüris *Terve mõistus*, mida müüdi tuhandete viisi. „Ma kutsun välja kõige tulisema lepituse kaitseja,“ kirjutas ta, „osutama ühele ainsalegi paremusele, mida see kontinent võiks saada Suur-Britanniaga ühenduses olemisest. Ma kordan väljakutset: mitte ainustki paremust ei ole sellest saada. Meie vili toob meile oma hinna igal Euroopa turul ja meie imporditud kaupade eest tuleb maksa, ostku me neid kust tahes. Kuid kahjud ja pahemused, mida me saame sellest ühendusest, on lugematud, ja meie kohus inimessoo vastu üldse kui ka meie eneste vastu käsib meid loobuda sellest lepingust seepärast, et iga alistumine Britanniale või sõltumine temast otsekohe kaldub tõmbama seda kontinenti Euroopa sõdadesse ja tülidesse ja ajab meid tülli rahvastega, kes muidu otsiksid meie sõprust ja kelle vastu meil ei ole viha ega rahulolematust. Kuna Euroopa on meie kauba turg, ei tohi me kujundada mingisugust osalist ühendust ükskõik missuguse ta üksiku riigiga. Ameerikal on tõeline huvi Euroopa tülidest kaugelt mööda tüürida, mida ta iial ei saa teha, kuni ta, oma rippuvuse tõttu Britanniast, moodustab lisakaalu Briti politika vaekausil.“

Nende argumentide vastu, nii lihtsate, et iga-

üks võiks aru saada neist, ja nii ümberlökkamata oma loogikas, võisid tory'd ³⁶⁾ vastata ainult apelleerimisega tundmustele, mis olid ikka veel peidus suurema osa ameeriklaste rinnas, et Briti oli emamaa ja et sellepärast oli ebaloomulik ja kahetsemisväärne tema vastu mässu tõsta. See tundmus oli üks tugevaid ja oleks kahtlemata Paine'i argumentide ja tema järglaste vastu ülekaalu saanud, kui mitte ei oleks olnud seda ülalpidamist, mis oli omane mitte ainult Briti ministreile, vaid ka nende pooldajatele parlamendis ja ajakirjanduses.

Ameerika tory'del oli üsna kena deklareerida, et Briti on emamaa ja omab õigust oodata asumailt ustavust ja poolehoidu, just nagu ema ootab sõnakuulmist oma lastelt, kuni, nagu sellele peagi näidati vaidlustes, see ema keeldus kuulamast oma laste palveid ja pööras nende kaeвете ja appihüüete poole kurdi kõrva. Patrick Henry, revolutsiooni juhtiv kõnemees, tegi selle punkti väga selgeks ühes oma kõnes, mis viis Kongressi kuni palavikulise kuumuseni. „Meie oleme teinud kõik,“ ütles ta, „mis võimalik, et pöörata kõrvale tormi, mis nüüd tulemas. Me saatsime märgukirju, me saatsime vastuväiteid, me oleme palunud, me oleme heitnud silmili maha trooni ette ja palunud tema vahele astumist, et takistada ministrite ja parlamendi türannilisi käsi; meie märgukirjad on halvaks pandud, meie vastuväited on sünnitanud veel enam karmust ja solvet, meie palved on jäetud tähele panemata ja meid on põlgusega tagasi lükatud trooni jala juurest. Pärast seda kõike võime me aina asjata hellitada palavat lootust rahuks ja lepituseks: ei ole enam mingit ruumi

lootuste jaoks. Kui me tahame olla vabad, kui me kavatsime hoida alal purustamatult need hindamatud privileegid, mille eest me oleme nii kaua seisnud, siis peame võitlema.“

Washington võttis väga aegamööda selle seisukoha omaks. Isegi kui ta nägi, et relvade haaramine oli hädavajaline, hoidis ta ikka veel kinni arvamisest, et ameeriklased ei peaks seadma oma eesmärgiks iseseisvuse kindlustamist, vaid vabanemist maksudest ja teistest survemeetoditest, mis ehk küll omasid vähema tähtsuse tülis, kuid põhjustasid palju ärevust ja olid kindlasti vähem õigustatud kui maksud ise. Washingtoni tunded küsimuse kohta on väljendatud ühes kirjas, mille ta kirjutas mõni aeg pärast kirjeldatud sündmusi, kus ta kõneles „ministeeriumi vägedest —“, sest meie ei nimeta ega saagi eneste üle niipalju võitu, et neid nimetada kuninga vägedeks“, — lisades, et „ameeriklased saavad võitlema oma vabaduse ja omanduse eest“.

V p e a t ü k k.

Vägede ülemjuhataja.

Washington tegeles kaua aega plaani üksikasjadega, mida ta, nagu me nägime, oli kavatsenud Briti kaubaartiklite boikottimiseks. Selle ülesande juures aitas teda ta sõber George Mason ja koos tulid need kaks mõttele asutada ühing, mille liikmed pidid kohustuma mitte sisse vedada või kasutada uutele maksudele alluvaid Briti kaubanduse või tööstuse esemeid. Selle ühingu kujundamine Washingtoni poolt oli see, mis andis asumaade vastupanule kindla konkreetse ja praktilise kuju, ja, nagu me peagi näeme, saavutas Washingtoni aktsioon nii sügavalt tähtsaid tulemusi, et need tõid muutuse tervesse Suur-Britannia politikasse. Küsimuses olev kava pidi esitatama ühes teiste asjadega Virgiinia saadikutekojale läbivaatamiseks. Enne aga, kui selle liikmed suutsid tutvuda kava üksikasjadega, tulid vahele teised sündmused, mis lisasid Washingtoni esitisele veel tähtsust. Virgiinia saadikutekoda avas oma istungjärgu resolutsiooni vastuvõtmisega, mis mõistis hukka uued maksud ja apelleeris kuninga isiku poole

kindlustuse saamiseks, et ühtegi isikut, kes elab Ameerikas ja keda kahtlustatakse mingis süüteo, ei pea üle kuulatama mujal kui süüteo kohale lähemas vandekohtus ja mitte üle mere Inglismaal. Nende resolutsioonide mõju pidi erutama ja vihastama uut kubeneri lord Bote-tourt'i, kes silmapilk saadikutekoja koosolekud edasi lükkas.

Saadikutekoda viis istungid otsekohe üle ühte eramajja. Peyton Randolph, nende speaker, valiti esimeheks. Siis esitas Washington enda ja oma sõbra Masoni poolt koostatud ühingu põhikirja visandi. See arutati läbi, parandati, võeti lõpuks vastu ja kirjutati alla kõigi kohalolijate poolt, kusjuures saadikud kohustusid mitte sisse vedama ega tarvitama ühtegi kaupa ega tööstusesaadust, mis parlamendi poolt maksustatud, et saada tulu Ameerikast. See ei olnud mitte kõik. Deklaratsioon saadeti laiali igale poole mööda asumaid allakirjutamiseks, ja mitteimportimiskava, mis seni oli piirdunud väheste põhjapoolsete asumaadega, oli peagi vastu võetud kõigis kolmeteistkümnes. Kubeneri tegevus saadikutekoja istungite edasilükkamises oli andnud selle liikmeile ja Washingtonile autoriteedi ja platvormi, mida nad teisel teel iialgi ei oleks omandanud.

Washington pidas valjult kinni mitteimportimislepindi tingimustest kogu järgneva aasta jooksul. Artikleid, mis mainitud selles lepin-dis, ei olnud iialgi näha ta majas; tema agendile Londonis oli keelatud saata talle midagi neist seni, kuni nad allusid maksustamisele, ja oli silmanähtav, et selles tegevuse suunas toetasid teda suure loiaalsuse ja järjekindlusega mitte

ainult Virgiiniamaa härrasmehed, vaid ka kaupmehed ja töösturid kogu Ameerikas, sest mõne kuu jooksul „tülitati vahet pidamata“ alamkoda Briti kaupmeeste märgukirjadega, mis seletasid, et nad leiavad oma kauplemise Ameerikaga sattunud olevat tõsisesse hädaohtu ja et nad ise seisavad hävingu eel. On võimalik, et tolleaegne parlament oleks ignoreerinud neid märgukirju, või igal juhul, et ta ei oleks neile mitte nii kergesti järele andnud. Ent Graftoni hertsog, kes oli siis peaminister, lahkus ametist ning ta järglaseks sai lord North³⁷). See riigimees, ehkki piiratud võimete ja nõrga karakteriga, oli ise asumaade maksustamise eelnõu vastu. Õnnetu kombel ei olnud tal mingit tuge riigis ega mingit seljatagust parlamendis. Ta olenes pea-aegu täielikult kuningas George III tahtest ja heaksarvamisest, ja see monarh oli, nagu me teame, otsustanud mitte lasta minna kaduma lõbu Ameerikat järeleandmisele sundida. Sellekohaselt saavutus kompromiss lord North'i ja kuninga vahel, kuid see oli kompromiss, mis midagi ei lahendanud ja ennem sütitas kui lepitask. Lord North võttis tagasi maksustamise, just nagu ta eelkäija oli tagasi võtnud tempelmaksuseaduse; aga nagu ta eelkäijagi, laskis ta mööduda paraja juhuse Ameerika lepitamiseks, sest kuna 1767. a. sisseseatud tollimaksud tühistati, deklareeriti, et parlament ikkagi säilitab oma maksustamisõiguse ja, et hoida oma pretensiooni jõus, mitte ei kaotatud maksu tee pealt.

Säärasele otsusele sundis lord North'i järgmine kaalutlus. „Esiteks,“ ütles ta, „on kõige soodsam aeg näidata meie maksustamisõigusi siis, kui nendele õigustele vastu astutakse.“

Mõistes kohut tema või õigemini mõistes kohut kuninga peale, kelle vaheltkõneleja ta oli, selle ebatarga ja meelevaldse otsuse pärast, ei pea me mitte unustama, et nad mõlemad viidi kahetsusväärselt eksiteele raportitest, mida nad ikka said Impeeriumi sõja- ja mereväeliste esindajailt Ameerikas, näit. commodore Hood'ilt jne. Chatam'i hoiatusi ja Burke'i³⁸⁾ manitsusi alahinnati või ignoreeriti ja valitsus jõudis otsusele, mitte et ta peab Ameerika alla heitma, vaid et Ameerika võiks alla heita ilma tõsisema relvade appi võtmiseta, lihtsalt jõuga ähvardamise teel.

Peab möönma siiski, et valides eriliseks veel maksustamise alla jäävaks artikliks tee, oli valitsusel mõjuvam põhjus. Kõigepealt maks kolm penni naelsterlingilt oli tühine asi, kuna maks tee pealt, mida võeti Inglismaal ja mis ulatus peaaegu ühe šillingini naelsterlingilt, jäi ära tee Ameerikasse importimisel, nii et kolonistid said õieti tehingust üheksa penni kasu. Ehk küll, nagu nägime, laevasõiduseadused keelasid neil kaubelda teega peale Suur-Britannia, leiti kogemustest, et kuigi asunikkude teetarvitamine oli tõusnud tunduvalt, oli Inglise kaupmeeste eksport Ameerikasse kogusummas langenud. See muidugi oli salakaubitsemise teene, mida Briti kroon oli asjata püüdnud maha suruda; salakaubitsemise, mis oli juba viinud sagedate kokkupõrgeteni mere- ja sõjaväe ja Bostoni elanikud, mille tagajärjel see linn oli tol ajal peaaegu avalikult mässu jalal ja kannatas kõiki sõjaväelise okupatsiooni karmusi. Briti valitsus arvas seetõttu, et, andes teed kolonistidele odavamalt, kui nad seda võisid saada kustki

mujalt, võib ta lõpetada salakaubitsemise, mida ta ei suutnud maha suruda; säilitada Inglise kaupmeestele kaubanduse, mida need olid kaotamas; kindlustada endale tulu, mida ta soovis, ja üle ning enne kõike läbi viia vaidluste peapunkti — õiguse maksustada Ameerikat.

Ei ole milgi tingimusel kindel, et see kavatsus ei oleks korda läinud, kuid, nagu saatuse pilkena selsamal päeval, mil uus seaduseelnõu parlamendis vastu võeti, leidis aset Bostonis sünge vahejuhtumine³⁹), nagu Washington Irving seda nimetab. Mõned noormehed pilkasid sõdureid. Viimased haavusid sellest. Järgnes rüselemine ja noormehed jooksid ära, sõdurid neile järele. Seesugustest pisasjust kasvavad välja suured sündmused: keegi helistas hädakella, pööbel kogunes kokku ja hakkas ähvardama tollimaja. Sõjavägedele, kes seda kaitseksid, tungiti kallale keppide ja kividega ning oli loomulik, et viimased vastasid sellele ainukeste relvadega, mis neil olid, — nende tulirelvadega. Neli inimest rahva seast sai surma, mitmed haavata. Sõjaväed eemaldati linnast, kus oldi kõige suuremas vihaärevuse ja ülesärritatud seisundis, ja tumedad jutud „Bostoni veresaunast“ läbisid kogu maa.

„Veresauna“ mõju pidi sütitama ja vihastama avalikku arvamust erakordse kraadini. Eriti oli lugu nii Virgiinias. Saadikutekoja istungid lükati pea vahet pidamata edasi selle tulemusega muidugi, et koja liikmed, ühes arvatud ka kõige tähtsamad ja mõjuvamad mehed koloonias, tundsid endid isiklikult haavatuina ja asusid kõik ilma erandita Suur-Britannia ja krooni vastu, ehkki oma sünnilt, seltskonnalt ja isiklikelt

sümpaatiailt olid seda tüüpi ja sellest klassist, kust kõige enam võis loota emamaale ustavaks jäämist.

Nähtavasti läbis kuberner lord Dunmore'i pead, kes oli nüüd tulnud lord Botetourt'i asemele, mingi valgusekuma selle suuna lolluse üle, või võib-olla mõjutas otsustavalt ta tegevust tõsi-asi, et alatine saadikutekoja istungite edasilükamine muutus ohtlikuks ta palgale. Igatahes 1. märtsil 1773 kutsuti Virgiinia parlament kokku. Washington oli selle juhu puhul otsekohe seal oma kohuseid täitmas. Tol ajal ta oli südamlikus isiklikus vahekorras kuberneriga ja nagu suurem osa saadikuid oleks ta vististi hüüdnud tere tulemast igale võimalusele, et teha silda üle kuristikku, mis ähvardas nüüd tekkida Ameerika ja emamaa vahele.

Õnnetul kombel ainsad hääled, mis tõusid Ameerikas tol ajal, ja ainsad nõuandjad, mida kuuldi Britannias, olid need, mis töötasid lahku- mineku suunas. Kroon pidas kangekaelselt oma kurssi. Üks esimestest ettepanekuist, mis esitati Virgiinia saadikutekojale, oli, et pidi nimetatama komitee, kes saavutaks kõige selgemaid ja autentsemaid teateid kõigist Briti parlamendi surveaktidest ja resolutsioonidest Ameerika asumaade suhtes, ja teiseks, mis isegi veel tähtsam, komitee pidi pidama nende asumaadega alatist kirjavahetust ja läbikäimist. iE ole raske märgata selle komitee nimetamises esimese Kontinentaalkongressi ⁴⁰⁾ idusid. Igatahes komitee moodustati, nagu kord ja kohus, ja sel oli edu ühendusse astumises teiste, üle Ameerika laiali pillatud asumaade rahvaesinduskogudega, luues nii vähemalt selle natsionaalse organismi

luustiku, mis pidi kaitsema Ameerika vabadust ja rippumatust.

Sündmused andsid üsna pea sellele luustikule elu ja otstarvet. Maksustatud tee vastane konvent — mis esindas kõiki asumaid ja eriti valjult hoidis kokku pärast Bostoni veresauna — töötas õnnetusstoovalt Ida-India Kompanii⁴¹⁾ huvide vastu ja saavutas hüljatud esemete määratu suure kuhjumise kaubaladudes. Et aidata kompaniid ja, kui võimalik, allaandmisele sundida ameeriklasi, esitas lord North seaduseelnõu, mis võimaldas kompaniil eksportida teed Inglismaalt ükskõik millisesse maaossa ühegi väljaveomaksu maksmiseta. See seadus muidugi pidi olema asumaille suureks kasuks, sest ta võimaldas kompaniil pakkuda oma teed ameeriklastele odava hinnaga, kes, nagu oletas valitsus, oleksid siis kõik tee tervelt ära ostnud ja niiviisi tunduvalt maksustamisele kaasa aidanud. Ka kompanii omapoolt oli asjas kindel. Ta tühjendas oma kaubalaod, laadis hulga laevu teega ja saatis need üle Atlandi ookeani. Kuid Ameerika oli kangekaelne. Asjaolud olid edenenud nüüd säärase seisundini, et altkäemaksud ja meelitused olid kasutud. Laevad läksid väljalaadimatult New-Yorgist ja Filadelfiast tagasi Londoni. Charles-town'is laaditi tee küll laevalt välja, kuid ta pandi ära keldritesse ning teda ei tarvitatud iial. Bostonis aga algas veel palju otsustavam tegevus. Laevad tulid sadamasse ning mõned teekastid toodi kaldale. Kuid nende müük keelati linnanõukogu poolt ja laevade kaptenid, nähes asja lootusetut seisu, tahtsid pöörduda tagasi Inglismaale. Seda takistas aga kuberner, kes keeldus neile andmast vajalist sõiduluba, ja

järgnes naeruväärne olukord, et nad jäid sadamasse ühes oma odava tee laadungitega, mida sõjalised võimud olid otsustanud kuidagi rahvale kaela määrida, kuna rahvas ise, sünge ja vastakas, oli samuti otsustanud mitte kasutada heategu, mille nad arvasid viivat orjusse neid ja nende lapsi. Rahvas otsustas tarvitada meeletlikku abinõu. Indiaanlasteks ümberrõivastunult läksid nad ööl vastu 17. dets. 1773 laevadele, murdsid lahti kõik teekastid ja tühjendasid nende sisu merre.

Valitsusel oli võimata vaikselt mööda minna Bostoni elanikkude toimingust ja otsekohe võeti vastu seadus, mis nuhtles linna. Seadus määras, et kõik kaupade maha- ja pealelaadimised Bostoni sadamas tuleb lõpetada ja tollimaja tuleb viia üle Bostonist Salemi. See oli karm küllalt, ehkki võib-olla mitte liiga karm neil asjaoludel. Kuid sellele järgnes teine seadus, mille kohta me võime öelda, et ta õigustas ameeriklasi otseks mässuks, kui üldse mässu võib kunagi pidada õigustatavaks. See järgmine seadus määras, et iga isikut, keda süüdistatakse tapmises või mõnes muus raskes kuriteos, mis korda saadetud inimeste kallal, kes aitasid valitsust, võis kuberner saata ülekuulamiseks ükskõik missugusesse teise asumaasse või isegi Suur-Britanniasse. Selle tagajärg muidugi ei oleks olnud mitte ainult see, et süüdistatava mehe ülekuulajaiks oleksid tulnud teised isikud ja mitte tema kaasmaalased, vaid süüdlastel ei oleks olnud ka mingit võimalust kutsuda tunnistajaid oma kaitseks. Tegelikult viis see akt ameeriklased helootide seisundisse ja asetas nad allaheidetud tõu vahekorda võitjaga.

Kui sellest seadusest teadustav kiri Virgiinia saadikutekojas ette loeti, kutsus see esile suure põlgusetormi. Kõik teised asjad heideti kõrvale ja kogu koosoleku aeg pühendati ülesandele protestida vägivalla vastu, mida tunti enesele tehtud olevat. Mitte ei rahuldutud ainult resolutsiooni sissekandmisega saadikutekoja protokolli, vaid otsustati määrata 1. juuni paastumis-, palve- ja alandamispäevaks, kus pidi palutama Jumala vahetalitust, et ta pööraks kõrvale nende õigusi hävitada ähvardava raske õnnetuse ühes kõigi kodusõja pahedega ja et ta annaks rahvale ühe südame ja ühe mõistuse kindlaks vastupanuks igale asjale, mis teeb kahju Ameerika vabadusele. Kuberner kohtles seda resolutsiooni samuti nagu teisigi varemini. Ta saatis saadikutekoja laiali; kuid seekord olid tagajärjed teissugused. Liikmed, ehkki väljusid koosolekumajast, keeldusid laiali minemast. Nad läksid vana Raleigh Taverni suurde saali ja võtsid seal jälle vastu rea resolutsioone. Üks neist resolutsioonest tegi midagi rohkemat kui protestis. Ta pani aluse suurimale katsetusele rahvaesindusliku valitsusega, mis tole ajani iial ette võetud, sest ta saatis üleskutse eri asumaille nimetada delegaate üldiseks kongressiks, et korraldada ühendatud vastupanu Suur-Britannia nõudmistele. Inglaased andsid aega viitmata vastulöögi. Kindral Gage, sõbralik ja heasoovlik mees, kelle käes oli tookord võim Bostonis, teada saades, et oli moodustatud püha liiga ja leping vastupanuks krooni autoriteedile, keelas ära kõik avalikud koosolekud Massachusettsis ja asetas suured jõud jala- ja kahurväge linna karjamaale. Hüüe „Bostonit hakatakse blokee-

rima, Bostonit tahetakse sundida sõnakuulmisele jõu või näljutamise abil“ levis üle asumaade ja andis alust Kontinentaalkongressi nõudmiseks. Koosolekuid peeti vaatamata ametlikule sundmäärusele selle ettekäände all, et need olid varemate edasilükatud koosolekute jätkamised.

Nende korralduste mõju Ameerika avalikku arvamisse väljendus väga selgesti ühes Washingtoni kirjas Brian Fairfax'ile, tema sõbrale, kes oli ustav kuningale. „Ma ühineksin kõigest südamest Teiega Teie poliitilistes vaadetes,“ kirjutab Washington vastuseks, „mis puutub alandliku ja sõnakuuleliku palve saatmisse troonile, kui ainult oleks kõige nõrgematki lootust mingisugusteks tulemusteks. Kuid kas ei ole me seda juba katsunud? Kas ei ole me pöördunud ülemkoja poole ja saatnud vastuväiteid alamkojale, ja millise tagajärjega? Kas ei näi see olevat nii selge kui päike oma keskpäevases hiilguses, et siin on tegu regulaarse, süstemaatilise kavaga fikseerida maksustamisõigus meie üle? Kas ei ole mitte rünnak Bostoni elanikkude vabadusele ja omandusele enne veel, kui nõuti India Kompanii kaotuse hüvitamist, selge ja endastmõistetav tõendus selle kohta, kuhu nad sihivad? Kas ei veena järgnevad seadused 1) Bostoni sadamalt tema õiguste röövimise kohta, mis on antud *charta*'ga, ja 2) süüaluste ülekuulamiseks Suur-Britanniasse transportimise kohta, kus on asjade loomu tõttu juba võimata saada õigust, — kas ei veena need meid, et administratsioon on otsustanud mitte millegi ees peatuda, et oma seisukohti läbi viia? Kas ei peaks me siis oma tubliduse ja meelekindluse panema kõige valjemale proovile?“

See oli Washingtoni seisukoht tol ajal, ja järgnevail nädalail ei lõdvenenud ta entusiasmi mitte. Esimesel aug. 1774 peeti kõigi Virgiinia osade esindajate konventi, kus Washington esines Fairfax'i krahvkonna nimel. Mehe kohta, kes harilikult kaalus oma sõnu ja oli kõnes aeglane, rääkis ta ebaharilikult pikalt ja täiesti ebahariliku ilukõnelisusega. Kuid tema väljendus põhjustas tol juhul erakorralise entusiasmi ja tähelepanuväärse otsustavuse, sest see oli tähtis mitte ainult oma ilusa vormi pärast, vaid ka üllatava deklaratsioonina. „Ma kogun,“ ütles Washington, „tuhat meest, pean nad ülal omal kulul ja marsin ise nende eesotsas vabastama Bostonit.“

Washingtoni sõjaline reputatsioon, ta rikkus ja ta iseloomu soliidus andsid sellele avaldusele erandliku kaalu. Ameerika rahva relvastumine ja sõjastumine ei leidnud mitte otsekohe aset, kuid et ta sõnad olid peaaegu otsustavad sel kriitilisel hetkel, selles võib olla vähe kahtlust. Ta valiti järgmisel päeval ühes Patrick Henry, Randolph Peytoni ja teistega delegaadiks esimesele Kontinentaalkongressile, mis, astudes kokku 5. sept., võttis vastu rea resolutsioone, seni ikkagi veel mõõdukaid, ja lõpetas koosistumise loiaalse vastuväite-aadressi koostamisega kuningale ⁴²⁾).

Ajal, mil kongress pidas parajasti vaidlusi nende resolutsioonide üle, levis kogu mandril kuulujutt, et Boston on tehtud maatasa Briti kahurite poolt. Kuulujutt oli vale, kuid säärane juhus oli täiesti võimalik ja tema võimalikusest jätkus, et anda olukorrale fataalne pööre. Kongress otsustas kutsuda värbamisele miilitsa,

kes koostuks „minuti meestest“, s. o. vabatahtlikest, kes olid ette valmistatud ilmuma teenistusse igal hetkel otsekohe. Kogu maal värvati, harjutati ja relvastati neid vabatahtlikke ja koguti varustuse ning relvade tagavarasid, kus iganes võimalik. Säärase asjade seisukorra tagajärjed ei võinud mitte kauaks jääda ilmumata. Kindral Gage, otsustades kaitseda krooni autoriteeti, viis oma sõjaväed Bostonist välja, et vallutada Concord'is mässuliste laskemoonaladu. Kuninga väed leidsid vastupanu Lexingtoni juures ja olid sunnitud korratult tagasi tõmbuma⁴³). Tühine asi, nagu see lahing oli, tõstis ta ometi ameeriklaste sõjalist ägedust ning talle järgnes väga kiirelt üks neist erakordseist sündmusist, mis, ehkki ise vähe tähtsad, oma draamatilise iseloomuga sagedasti annavad ajaloole siiski otsustava pöörde.

Sest mõne aja eest oli kogunenud maa-alale ühelt poolt Connecticuti, teiselt poolt Hudsoni jõe lähedusse salkkond mehi, keda kutsuti rohelisteks mägedepoisteks, kes olid okupeerinud New-Hampshire Grant'iks nimetatud territooriumi, mida nõudsid endale niihästi New-York kui ka New-Hampshire. Need rohelised mägedepoisid, kindlameelsed, tugevad, pitoresksed, olid kuulutatud lindpriiks, ähvardatud New-Yorgi linna poolt isegi surmaga, ja nende juht Ethan Allen oli omandanud teatud romantilise kuulsuse. Allenil aga, ehkki mässajal ja lindpriil, ei puudunud ei jultumust ega patriotismi. Otsekohe Kontinentaalkongressi kujundamise järele, kuna jutud Bostoni pommitamisest ikka veel tekitasid ameeriklaste rinnas hirmu, formeeris ta salga mäeelanikke, marssis nendega Ticonde-

roga kindluse vastu, piiras selle ümber ja nõudis Briti komandörit silmapilkselt alistumist. „Kelle nimel te teotsete?“ küsis segadusse sattunud ohvitser, millele Allen vastas: „Suure Jehoova ja Kontinentaalkongressi nimel“, ja garnison, kes oli ainult pooleni ärkvel, andis alla⁴⁴).

Alleni vägiteole oli määratud järgnema väga ruttu kolmas sündmus, mis kord jäädavalt tegi võimatuks rahu kahe rahva vahel. „Minuti mehed“ ja miilits olid ümber piiranud Bostoni, kuhu kindral Burgoyne oli suure abiväe eesotsas pärale jõudnud. „Meie vajame siin teotsemisvabadust,“ ütles ta ja viis oma mehed välja, et ajada ära mässajad, kes olid võtnud kindla positsiooni Bunkershillil.

„Need, kes vaatavad sõjale kui biljardiga sarnanevale mängule, kus võitu saab kindlaks määrata punktide lugemise teel,“ ütleb Cecil Chesterton oma *Ühendriikide ajaloo*s, „need võivad nõuda, et Bunkershillil peetaks inglasi võitjaks. Kuid see võit tõi kaasa kõik lüüasaamise konsekventsid. Mässuliste sõjaväge ei hävitatud, ta sai isegi vähem nõrgestada, kui tema vastu saadetud jõud. Ta tõmbus tagasi heas korras seisukohtadele kaugemal selja taga, ja Briti väel ei jäänud muud valikut kui minna tagasi Bostoni, jättes tegemata olulise osa oma tööst.“

Bunkershilli lahinguga suri viimne lootus lepitamiseks⁴⁵). „Õnnetu asi see on,“ kirjutas Washington, „kui järele mõelda, et venna mõõk on pistetud venna südamesse ja et kord õnnelikud ja rahuküllased Ameerika lagendikud peab nüüd kas niisutatama verrega või aga asustatama orjadega. Kurb alternatiiv! Kuid kas võib teo- võimas mees kõhelda oma valikus?“

VI peatükk.

Sõjavägi tekkimisel.

Paljud kirjanikud on püüdnud jälgida Ameerika iseseisvussõja ajalugu. Vähesed on katsunud anda meile midagi täieliku aruande taolist sellest hiiglaosast, mida Washington etendas selle sõja alguses ja arenemisel. Briti kindralite vead, koduse valitsuse ebaküllalisus vahendeis, mis ta võttis tarvitusele, et panna maksma Suur-Britannia tahet asumaade üle, värskete Ameerika sõdurite parajail juhtudel näidatud vahvus ja kartmatus, kellel tuli vastu astuda kõrgestiõpetatud ja hästidistsiplineeritud sõjavägedele mitte ainult Inglis-, vaid ka Saksamaalt —, kõigil sellel on peatatud pikalt ja laialt, kuid keegi ei ole veel katsunud õiglaselt hinnata Ameerika saatuse kriisi ajal esile kerkinud ainsa kõrgema kuju ettenägevust, kindlust ja vaimlist jõutagavara. Vaadates sõjakäiku Washingtoni saavutuste seisukohalt ja tunnustades nagu kord ja kohus neid raskusi, millega tuli võidelda, kui kolonistid sõtta kisti, me jõuame otsusele, et ilma Washingtoni vastupidava vaimu juhtiva tõuketa ja ilma selle mõjuta, mille tema

sihikindlus ja karakteri tugevus saavutas esiteks oma kaasmaalaste ja siis Briti vägede üle, oleksid George III ja tema kõrgid ministrid vahest oma eksitustest hoolimata võidu saanud.

Tõeliselt on ajaloolased iseseisvussõjast samuti valesti aru saanud, nagu lord North seletas valesti politilist olukorda Ameerikas. Sõja alguses näis Suur-Britannia võit olevat kindel. Koloniste peeti desorganiseeritud pööblik, kes võis küll kelkida, kuid mitte võidelda, ja pidi vajama oma allaheitmiseks ainult väheste jõudude kohalolekut. See oli Inglismaal üldine arvamine, kui selle sõjaretke esimesed väed oma purjed üle Atlandi ookeani seadsid, ja see arvamine oli vale.

Vaade, millest käesoleval ajal laialdaselt kinni peetakse, on, et selle sõjaväe ja hiljemini lord Cornwallis'e juhatusel järgneva palju suurema ja paremini varustatud armee lüüasaamine oli möödapääsematu, et vaatamata kodumaa valitsuse ja kohapealsete kindralite vigadele — vigadele niihästi politikas kui ka sõjalises taktikas — oli Ameerika vägede võit kindel ja et, ehkki George III ja lord North eksisid väga raskesti, Ameerika iseseisvus pidi tingimata tulema.

Nagu ma loodan näidata võida, oli ka see vaade vale. Tõeliselt oli üleolu sõjakäigu algul ja väga kaua aega hiljemini selgesti Inglismaa pool ning ameeriklased võlgnevad Washingtoni geeniusetele ning tema kui inimestejuhi omadustele (ja ainult sellele!), et nad pääsesid oma armee purustavast lüüasaamisest, kui mitte täielikust hävingust, mis oleks neid kindlasti oodanud Washingtoni puudumisel.

Niipalju kui iganes ja vahest õigusega ning arvustavalt on öeldud Washingtonist väejuhatajana, — alljärgnev vähemalt tuleb lugeda talle kasuks. Nagu ei ühelegi teisele ei vana ega uue aja kindralile tehti talle tõkkeid mitte ainult olukorra raskustega, mitte ainult selle tõsiasjaga, et ta pidi ise sõja kestel looma tarvismineva sõjaväe, vaid ka sellega, et talle kaikaid ette heideti ja teda takistati alatise intrigeerimise, kadeduse ja tülidega igast küljest.

Kolm suurt takistust Washingtoni edule, takistust, mis oleksid purustanud vaimu ja lõmastanud lootused mõnel vähem resoluutsel mehel, olid esiteks Ameerika Kongressi ebakompetentsus ja ebakohasus sõjapidamises, teiseks ta sõjakolleegide ja alluvate inimeste kadedus ja kolmandaks armeesse värvatud ameeriklaste alatine ja järjekindel saamatus sõjamehe osas.

Vaadeldgem teist põhjust kõige esmalt, sest see annab meile võtme selle omapärase olukorra mõistmiseks, mille Washington eest leidis. Algusest peale pandi pahaks ta ülemjuhatajaks nimetamist ja paljud armee ohvitserid olid ainult vastumeelselt sellega nõus. Irving jutustab meile, et avalik arvamine Washingtoni sõjaliste võimete ja kogemuste kohta avaldus selles, et tema valiti kõigi sõjaliste asjade ajamiseks nimetatud komiteede esimeheks. Suurem osa sõjaväe kohta käivaist määrustest ja korraldustest kui ka kaitsevahendeist olid tema välja mõeldud, aga kui asi läks ülemjuhatajaks nimetamiseni, siis oldi sellele otsustavalt vastu. Adams'i seletuste järgi ei suutnud lõuna erakond sallida mõtet Uus-Inglismaa sõjaväest Uus-Inglismaa kindrali käsutusel ja hääletas

selle tõttu täies koosseisus Washingtoni poolt, kuid Massachusetts'i ja teised Uus-Inglismaa delegaadid olid teisel arvamisel ja selle pahan-dava küsimuse üle leidis aset enam kui üks vaidlus. On kindel, et kindral Lee⁴⁶), kelle sõjalistest talentidest olid kolonistid tol ajal kõrges arvamises, kuid kelle edaspidine karjäär näitas, et ta ei omanud milgi tingimusel oma suure järglase võimeid, haavus väga sellest, et ülemjuhatus oli läinud Washingtonile ja mitte temale enesele. Ka on meeole, millega Washingtoni nimetamine vastu võeti, iseloomu-lik too asjaolu, et kui ta keeldus võtmast mis-tahes rahalist tasu oma teenete eest, siis tehti selle kohta kibedaid ja pilkavaid märkusi. „Mis puutub maksmisse, sir,“ ütles Washington, „siis tohin kinnitada Kongressile, et kuna mitte mingi rahaline tasu ei oleks võinud meelitada mind vastu võtma seda rasket kohta minu koduse rahu ja õnne arvel, siis ei soovi ma endale sellest mingit tulu.“ Et väljendada oma tänutunnet ülesnäidatud au eest, jätkas ta viisakas ja silutud inglise keeles, millega ta oli harjunud ennast maskeerima (või pean ma ütlema — oma tempe-ramendi käredest distsiplineerima?), keeles, mis erines väga sellest, mida ta kasutas lahingu-väljal. „Kuid,“ lisas ta juurde, „et mitte mõnin-gad õnnetud sündmused ei mõjuks mu reputat-sioonisse ebasoodsalt, palun meeles pidada, et tänasel päeval seletan äärmise otsekohesusega, et ma mitte ei pea ennast selle koha vääriliseks, millele nimetamisega mind on austatud.“ Kõnel-dakse, ta olevat Patrick Henry'le omavahel ütel-nud: „See on minu reputatsiooni languse algus,“ märkus, mis vihjab sellele, et Washingtonil oli

selge aimdus sellest materjali sordist, millega tal tuli tegemist teha.

Tema esimene raskus oli sõjaväega. Lord Sandwich oli tähendanud 1775. a. 16. märtsi vaidlustes: „Kui oletada, et kolonistidel oleks ülikülluses inimesi, mis siis sellest? Nad on vilumatud, distsiplineerimatud, arad.“ Arad kolonistid ei olnud, kuid nad olid tõepoolest vilumatud ja nad olid distsiplineerimatud kuni mässulisuseni. Oma teekonnal Cambridge'i, et võtta vastu Ameerika vägede ülemjuhatus, oli Washingtoni esimene küsimine miilitsaväe ülespidamise järgi Bunkershillil ja talle teatati, et miilits oli säilitanud oma lahinguvälja. Kuid just pärast vägede juurde jõudmist kuulis ta, et mõned ohvitserid olid üles näidanud argust. Ta algatas ajaviitmatult uurimise nende ülespidamise kohta ja leidis nad olevat süüdi selles ja veel teistes seadusevastastes tegudes, seejuures ka selles, et nad petsid mehi palga maksmisel ja varustise andmisel. Selline avastus ja meeoleu, kuidas tema poolt määratud karistus vastu võeti, tegid talle selgeks määratu raskuse, millega tal nüüd tuli seista silm silma vastas sõjaväe loomisel ebakorrapärastest noorsõduritest, keda talle saadeti. Kui Inglise ministrid ja Inglise kindralid olid olnud absurdelt optimistlikud Ameerika vastupanuvõime hindamisel, kaldusid ameeriklased esialgu omapoolt äärmiselt alahindama seda ülesannet, mille teostamise nad alanud, ja vaatama sõjakäigule kui võrdlemisi lihtsale asjale, mis üht või teist viisi võib otsustuda nende kasuks. Washington kirjutas Richard Henry Lee'le: „Üks kõige raskemaid ülesandeid, mida ma iial elus endale olen võt-

nud, on panna need inimesed uskuma, ennekui
tääk veel ei ole pistetud neile rindu, et siin on
või et siin võib olla hädaoht. Mitte et see tuleks
mingist ebaharilikust kangelasmeelest, vaid enne-
mini mingist aruandmatust rumalusest nende
inimeste alamais kihtides, kes, uskuge mind, on
liiga rohkes ülekaalus Massachusetts'i sõjaväe-
osa ohvitseride keskel, kes on peaaegu sama
sorti kui lihtsõdurid ja ei too minu raskus-
tele mitte vähe lisa; seda aga ei ole, et saaks
selliseid ohvitseri, kes pingutaksid oma jõudu
käskude täitmiseks. Lipitseda meeste ümber
(kes neid on valinud ja kelle naeratusale arva-
tavasti nad võivad uuesti loota) näib olevat üheks
nende tähelepanu peamiseks esemeks.“

Mitte ainult, et ei olnud mingit õiget dis-
tsipliini ohvitseride ja meeste suhteis, vaid
valitsesid kadedus ja omavahelised kokkupõrked
mitmesuguste osariikide ohvitseride ja sõdurite
vahel isekeskis, kusjuures massachusettslased
olid eriliselt suured süüdlased. Washington
kirjutab selles asjas, et „olen juba murdnud ühe
koloneli ja viis kaptenit seepärast, et nad olid
olnud arad ja võtsid rohkem palgaraha ning
toidumooni, kui neil oli mehi oma kompaniides;
veel kaks koloneli on arestis ja sama süüteo
pärast ülekuulamisel, — lühidalt: nad ei ole selles
suhtes milgi tingimusel säärased sõjaväed, nagu
te olete pandud uskuma kirjelduste järgi, mis
on nende üle avaldatud. Mul ei ole siiski tar-
vidust teha end vaenlaseks nende keskel käes-
oleva seletusega, ehkki see vastab tõele.“

Ta lisab juurde, arvates, et mehed võitleksid
üsnä hästi, kui neil oleksid õiged ohvitserid:
„Oleks mehi Bunkershillil õieti juhitud, oleks

Briti armee saanud häbistavalt lüüa ja omanud palju tähelepandavamaid kaotusi, kui ta seda tõeliselt sai, kaotusi, mida nüüd teatakse olevat üle tuhande surmasaanu või haavatu.“ Tõepoolest, lugedes neid Washingtoni kirju, näib olevat imestusvääriline, et ta oma meestest üldse sai koostada mingi armee.

David How' päevik näitab, et Washingtoni vaade oma meeste kohta ei olnud milgi tingimisel liialdatud.

Siin on kolm väljavõtet:

„10. Täna sel ennelõunal trummeldati laagrist välja kaks naist. See mees, kes enese joobnult ära tappis, maeti maha ...

„12. Täna hommikul leiti üks mees toas ühe naisterahvaga surnult. Ei ole mitte teada, mis tappis mehe ...

„17. Leitnant Chandler jäi täna õhtupoole rüugesse haigeks.“

Kuidas algas Washington oma ülesande täitmist, et distsiplineerida korralikuks jõuks Kongressi poolt temale antud desorganiseeritud pööblit? Me leiame ta avalikes kõnedes, aadressides ja manifestides, et ta väljendus väga nõudlikult korrektset inglise keeles. Kuid oma meestega ja lahinguväljal oli ta kõne jämedam ja lihtsam ning ta meetodid ei omanud midagi sellest valjust hiilgusest, millesse puritaanlik traditsioon oli mässinud kogu ta vägagi inimliku kuju. Amory Sullivani elulugu sisaldab ses mõttes väga huvitava portree sellest suurest mehest.

Ühel hommikul, kui Sullivan oli Washingtoniga salajasel jutlemisel peakorteris, tuli sisse kolonel Glover Marble Head'i rügemendist, mis

oli asetatud laagrisse aiaga piiratud karjamaale, ja teatas, et ta mehed on mässuseisundis. Washington läks silmapilk pooljoostes oma hobuse juurde, keda hoiti ukse kõrval valmis, hüppas sadulasse ja ratsutas täies galopis teiste saatel laagrisse. Ta teener Pompey, kes saadeti ette aia laidepuud maha laskma, oli parajasti sadulast maha tulnud, kui Washington kohale jõudis; ta hüppas üle Pompey, aiapuu ning kõige ja tormas mässajate keskele. See oli tuntud tüli puhul Marble Head'i kalurite ja Virgiinia küttide vahel, Morgani juhatusel; viimased, poolenisti indiaanlaste rõivastises, narmastega ja kortsunud jahisärkidega, kutsusid esile põhjapoolsete sõjavägede pilget. Sõnadest olid nad jõudnud hoo-
pideni ja peagi oli vähemalt tuhat võitlejat kokkupõrkesse kistud. Washington viskas oma hobuse ratsutid teenija kätte ja tormates kõige tihedamasse võitluskohta haaras kahel tugeval kütil kõrist kinni, hoides neid käepikkuse kaugusel, kõneldes neile midagi ja raputades neid.

Peagi seisis Washington teiste raskuste ees. Kõik sõjavägi oli teenistusse võetud lühikeseks ajaks, ja oli väga raske meelitada sõdureid uuesti teenistusse astuma, kui nad olid maitsnud sõjaväelise distsipliini karmust. Liiatigi kasutati Kongressil Washingtoni vastu seda asjaolu, et ta toimis kiirelt ja valjult sõjaliste korrarikujatega, nagu see oli tema kohus teha; me leiame, et Kongressi liikmed juba varakult agiteerisid nende abinõude vastu, mis ta oli võtnud tarvitusele, et seada jalule distsipliini. Marshall'i *Washingtoni eluloo* järgi oli komitee, kellele Kongress tegi kohuseks sõja edasipidamise, järsku end ajanud politiliselt tähtsaks. Komitee

liikmete praktilised teadmised sõja lõpuleviimise abinõude kohta olid üldiselt kehvad ja nende arusaamine poliitilisest õiglusest ja vaimustus vabadusest ning patriotismist olid ebaeeskujulikud.“ Nad ei kartnud mitte niipalju purustavat lüüasaamist Briti vägede poolt, kui seda, et võit võiks võimaldada Washingtonil tõusta sõjaliseks diktaatoriks. Selle tagajärjel nad keeldusid järele andmast Washingtonile peamises nõudes, mille see esitas Kongressile, et armee teguvõimet suurendada. Kongressi kardinaalne viga seisis sõdurite palkamises mittekogu sõja kestuseks, vaid lühikesteks tähtaegadeks. Selle tulemus oli, et kui ohvitserid ja sõdurid leidsid endid olevat asetatud kohustuste ette, mis olid vastumeelsed seni vaba ja rippumatut elu elanud inimestele, siis kasutasid nad neile antud võimalust, et pöörata selg liputeenistusele. Washington protestis ikka ja ikka jälle selle ebaloomuliku asjade seisukorra vastu, kuid pikemat aega ilma ühegi tulemuseta.

„Sõjavägede piiratud ajaks palkamisega kaassas käivad kahjud,“ tähendas ta, „on liiga selged neile, kes on oma silmaga nägijad, kuid härradel teatud vahemaa tagant, kelle tähelepanu on valutatud tuhandest tähtsast asjast, võib lugu olla teisiti.“ Ta läheb edasi, näidates, et kui Kongress mitte ei ühine tema nõudega, ei ole võimalik omada hästidistsiplineeritud sõjaväge, kuna võtab aega teha inimesi tuttavaks sõduri kohustustega, harjutada neid hädaohuga ja viia neid tõelise distsipliini ja alistumiseni, — arutlus, mis on nii käegakatsutavalt selge, et tundub peaaegu uskumatuna, kuidas Kongress mitte otsekohe ei taibanud selle tähtsust. Seletus näib

olevat see, et Atlandi ookeani mõlemad kaldad olid nakatatud ühe ja sellesama kerge optimismi vaimuga ja et ainuke mees, kes sai aru olukorra vajadustest ja nii kergesti mõlemalt poolt alatud sõja tõsisest loomust, oli Washington, kes õnneks Ameerika rahvale suutis vähemalt osaliselt kontrollida selle rahva juhtimist.

On selge, et mitte ainult sõjalisest, vaid ka poliitilisest vaatepunktist taipas Washington üsna varakult, mis asi oli kaalul. Ta oli astunud sõtta vastu tahtmist, ta oli olnud alati äärmiste abinõude vastu, kuid nüüd, kus see oli temale ja ta kaasmaalastele peale sunnitud, nägi ta, et oli tingimata hädavajalik asi läbi viia, ükskõik mis see neile enestele ka ei maksaks. Vähemalt üks kord kõikus Kongress selle otsustavuse juures. Nimelt, kui sõja algupäevil lord Howe, Briti kindral, saatis kaldale mitmeid rahuläbirääkimise lippe, leidus politikategelaste seas üks osa, kes vaatas sellele algatusele headsoovivalt. Kuid ohvitserid, kes kandsid lippu, tõid ühe kirja, mis oli määratud George Washingtonile, Esq. *) ja mis vormilisest seisukohast ei olnudki nii võimatu, kui esialgu näib. Washington aga keeldus kirja vastu võtmast kui niisugust, mis aadressitud ilma tiitlita ja sellele aukraadile kohase vormita, mida ta omas Ühendriikides. Selle teo kiitis Kongress heaks. „Kuid,“ ütleb Marshall, „ei või olla vähimatki kahtlust, et Howe' komisjonäride kohalejõudmist on igatsenud paljud lootusega, et need oleksid voli-

*) *Esquire* -- auavalduslik väljendis, eriti kirjaümbrikel, kõikide jaoks, keda nende ühiskondliku asetuse järgi tuleb pidada džentlmeniks, välja arvatud vaimulikud ja need, kel on kõrgem tiitel.

tatud esitama kokkuleppe tingimusi, mida Ameerika riigid võiksid vastu võtta. Washington siiski nägi läbi selle mõtte petlikkuse. „Mõned Kongressi liikmed,“ kirjutab ta ühes erakirjas, „toituvad ikka veel leppimise maiustoiduga ja on liigagi selge, et sel toidul on igatepidi mõju nende ülespidamiseks ja et see on takistuseks nende tegevusele. Asjade loomu kohaselt ei või see teisiti ollagi, sest ükski inimene, kes hellitab lootust näha seda tüli kiirelt ja õiglaselt lahendatuna, ei taha teha samasugust kulu ega võtta endale samasugust riisikot kõige halvemaks, nagu teeb see, kes usub, et ta peab kas võitma või alistuma tingimusteta ja võtma vastu tagajärjed, nagu seda on konfiskatsioon ja ülespoomine.“

Ei ole ühtegi kahtlust, et sellise lahenduse ootus Kongressi poolt suurendas määratult Washingtoni raskusi. Nagu osutus, nurjusid läbirääkimised ja Washingtonil tuli leppida ebakompetentsete ohvitseridega, väga puuduliku sõjalise treeninguga, isegi väga puuduliku sõjalise vaimuga; tuli leppida sõjaväega, mida oli peaaegu võimata distsiplineerida, ja Kongressiga, kel polnud arusaamist tõelikkusest ja kes takistas teda igal sammul⁴⁷). Mees vähema intellektuaalse külmaverega, vähema vaimukindlusega, vähem flegmaatilise karakteriga oleks sattunud meeleheitesse. Kuid tema põlvnes rassist, mida kõigi ta vigade juures ei ole mitte kerge ära hirmutada või maha suruda. Ta vaatas kaugele tulevikku, ta nägi, et võitlus venib pikale. Mõnikord ta temperamendi juhuslik äkilisus ja keele ägedus tõid talle ajutisi pahan-dusi, kuid suuremalt jaolt hoidis ta kindlalt ja

mõõdukalt seda suunda, mille ta oli ette joonistanud varemini: tarvis luua armee, hoiduda lahinguist, kuid kasvatada sõdureid, tagudes mõõka, et parajal ajal pöörduda rahva vastu, keda ta aegamööda õppis vihkama, kuid kelle uhkus ja visadus olid tal enesel otse kontides.

VII peatükk.

Ameerika sündimisvalud.

Kui Washington võttis üle Ameerika vägede juhatuse, leidis ta need koostuvat 14 500 mehest, kes olid asetatud ringi ümber Bostoni linna, mille Briti väed olid okupeerinud ja mis pidi võimaldama esimese tähtsa aktsiooni sõja ajaloos.

Washingtoni vägede seisund oli äärmiselt vilets. Mehed olid hädavaevu varustatud. Paljudel juhtudel ei olnud neil tääke, ning peagi ta sai teada kohkumapaneva tõsiasja, et püssirohu hulgast laagris jätkus ainult üheksaks laenguks iga mehe kohta. See ei olnud veel kõige halvem. Olles laiali pillatud väljadel ja kinkudel ümber linna, ei olnud ta meestel kõneväärseid telke ja nad olid viletsasti varustatud rõivastega. Haigused ja tõved hakkasid juba ilmuma sõdurite keskele. Esimese vaimustuse helk, mis oli järgnenud lahingule Bunkershillil, oli lõppemas. Ameeriklased said sõda maitseda tema halvemast küljest ja väikesed ning viletsasti varustatud jõud, mida määratu suur man-

ner oli saatnud lahinguväljale, pudenesisid ära, isegi enne kui mõni tõsine lahing aset leidis.

Veel rusuvam oli see, et ei olnud nimetatud ühtegi ohvitseri, kes oleks vastanud laekurile või kindralkortermeistrile. Miilitsa värsked noorsõdurid olid peaaegu ilma intendantuurita, nagu nad olid varustuseta ja ilma juhita, välja arvatud Washington. Sellises olukorras tegi Washington kolm asja. Ta tõi vahetpidamatult esile Kongressil sõjaväe küsimuse, paludes varustist. Ta plaanitses tagajärjeka teekonna mõninga Ameerika purjeka abil Aafrikasse, kus kaptenid ostsid, veider ütelda, Briti vabrikuilt tähelepanuvääri hulga püssirohtu ning täiendasid seda tagavarade konfiskeerimisega Bermuuda saarel; ning lõpuks ta pöördus kõige võimaliku ilukõnelikkuse ja tõsidusega vaimustuse ja patriotismi äratamiseks meeste poole, kellega „ta pidi kaitsema Ameerikat“, nagu ta lausus kibedusega.

See meeste poole pöördumine oli protestiks Kongressi tegevusele, kes ikka veel kangekaelselt pidas kinni lühiajalisest sõdurite palkamisest. Washington nägi, et temal tuli luua sõjavägi, ja ta nägi ka, et ta pidi seda tegema vaenlase silma all; seejuures oli sõjavägi sellises olukorras, et kui oleks asutud pealetungile, siis oleks peatud kahtlemata põgenema. Lisaks veel see kahjulik tingimus, et niipea kui mõni mees või ohvitser sai oma ametis vajaliselt asjatundlikuks, lubas Kongress tal minna tagasi oma farmi või töö juurde — ja tema õppimine läks tühja. Seepärast pöördus Washington kõigi ohvitseride poole, et nad teataksid oma arvamuse ses küsimuses. Ta palus, et need, kes

kavatsevad keelduda oma maa teenimisest pärast tähtaegade möödumist, milleni nad olid palgatud, peavad teatama sellest kavatsusest kirjalikult oma kolonelidele ja „neid tublisid mehi ja tõsisid patrioote, kes otsustavad jätkata teenistust ja kaitseda oma vendi, oma õigusi ja omandust“, neid kutsuti üles end teatama. „Aeg,“ ütles Washington, „ja suure asja tähtsus, mille teenistusse me oleme rakendatud, ei anna vähimatki mahti kõhklemiseks. Kui elu, vabadus ja omandus on kaalul; kui meie maad ähvardab verevalamise ja tuhaks muutmise hädaoht; kui süüitud naised ja lapsed ähvardatakse ära viia oma rahulikest kodudest karmi aastaaja valjude ilmade kätte; kui säärased õnnetused meile näkku vaatavad ja brutaalne, metsik vaenlane, brutaalsem ja metsikum, kui seda iialgi on nähtud tsiviliseeritud rahvaste juures, ähvardab meid ja kõike, mida meie kalliks peame, hävitada välismaa sõjavägede abil, — siis sobib vähe sõduri karakterile tõmbuda tagasi hädaohest ja keelduda end teenistusse palkamast uuel tähtajal.“ Ta lubas meestele rikkalikke puhkeaegu, ütles, et ta teeb kõik, mis vähegi võib, et saavutada neile paremaid tingimusi, ja näitas, et neile on tänu tema jõupingutustele makstud kõrgemat palka kui seni eraisikuist sõdurid iialgi on saanud.

Üleskutse ei olnud asjata ja Washingtoni järelejätmatu aktiivsus, tema resoluutsus ja teatud isiklik auväärilisus, mis teda millalgi täielikult maha ei jätnud, hakkasid inspireerima sõjaväele indu ja aukartust, mis hiljemini osutusid nii väärtuslikuks Ameerika asjale. Võib-olla olid need tegevusetud kuud kõige kardetavamad

ja kõige suuremad katsumisajad, mis Washingtonil, ägeda temperamendi ja kiire taipamisega inimesel, iialgi on tulnud kanda. „Viimasest detsembrikuu päevast saadik,“ kirjutab ta Kongressile, „olen mõelnud igale minu võimuses olevale vahendile, et kindlustada oma laagrit,“ ja ta palub jälle rahvasaadikuid kiirendada oma abiandmist, ilma milleta ettevõtte pidi kindlasti nurjuma. Kuid see oli asjata. Sõjaväe hädad suurenesid. Puudus põletusaineseist ja rõivaist kui ka toiduainete nappus tegid oma töö. Aeg, milleks mehed värvatud, lähenes lõpule. Noorsõdureid tuli juurde aegapidi. Washingtoni jõud kahanesid enam kui kasvasid ja ta ei julgenud mitte asuda rünnakule. Rahulolematus selle üle, mida need tolle ajajärgu „tugitooli sõdurid“ pidasid ülemjuhataja pikalduseks ja liialdatud ettevaatlikkuseks, leidis väljendust mitte ainult sõjaväes eneses, vaid ka ülemjuhataja arvustajate suust Kongressil ja ajakirjanduses ja nende laitudes haavasid teda seda enam, et ta oli teadlik tõsiasjast, et tema kui väejuhi veaks oli ebakohane pidada aeglikkust ja liigset ettevaatlikkust. Aasta lõpuks oli ta nimestikus ainult 9 650 sõdurit. Edaspidine nekrutite võtmine miilitsast tõi juurde jõude 17 000, kuid juurdetulnud olid muidugi õpetamata mehed. Olukord oli terav. „Võib-olla ei leidu kogu ajaloolehekülgedel,“ kirjutab Washington, „juhust nagu meie oma: säilitada oma asend kuue kuu jooksul püssilasu kaugusel vaenlasest ilma laskemoonata ja samal ajal laiali saata üks sõjavägi ja komplekteerida teine samal püssilasu kaugusel kahekümnest Briti rügemendist — see ületab esialgsed lootused. Kui me teeme nii-

sama häid edusamme viimases, kui oleme teinud esimeses, siis pean ma seda kõige õnnelikumaks sündmuseks oma elus.“

Vahepeal tekib lugejal loomulikult küsimus, mis tegid siis tol ajal Briti väed Bostonis. On täiesti kindel, et kui nad oleksid teotsenud kiiresti, energiliselt ja otsustavalt, oleksid nad võinud anda Ameerika vägedele raske hoobi. Vaevalt on liialdus öelda, et kui Briti vägede juhatuse oleks ära kasutanud olukorra võimalused, oleks ta võinud peaaegu hävitada Washingtoni armee ja võib-olla marssida võitjana läbi suure osa Ameerika.

Oli olemas teine psüühiline põhjus selleks ükskõiksuseks. Ei olnud Inglise kindralid ega Inglise riigimehed tolle ajani täielikult aru saanud kokkupõrke tõsidusest, ja Briti ohvitserid Bostonis, selle asemel et tungida välja linnast ja teha heaks löök, mis nende prestiiž oli kannatanud Bunkershillil, olid täiesti rahul, omades vaba aega ja andudes peaaegu tagasihoidmatult lõbustustele. „Nende viimaste kahe kuu jooksul,“ kirjutas üks neist, „oleme paremini lõbustunud, kui seda oleks võinud arvata meie olukorras. Meil on teater, meil on pallid ja on käimas ülesandmine näokattepidule. Inglismaa näib olevat meid unustanud ja meie oleme püüdnud unustada iseendid, kuid eile õhtul äratati meid küllaltki ebamugaval viisil meie olukorra taipamiseks. Mässajad olid mõni aeg tagasi üles ehitanud kahuripatarei ja mineval ööl algasid nad tegevust meie vastu. Kaks granaati kukkus mitte kaugele minust. Palju maju sai kahju, kuid keegi ei kaotanud elu. Mässuline sõjavägi,“ ütleb kirjutaja, „ei ole, ma usun, mitte

vahva, kuid kõikjal ollakse arvamisel, et nende kahurväe ohvitserid on vähemalt üheväärilised meie omadega.“

Pommitamine, millele kirjutaja vihjab, oleks pidanud näitama Briti väejuhtidele, et Washington viimaks ometi oli liikvel. Ameerika kindral oli tõepoolest otsustanud panna kõik kaalule Bostoni rünnakuks. Ettevalmistusi oli tehtud erakorralise hoole ja ettevaatusega ja läbi viidud vargsi, et mitte tõmmata enestele Briti vägede tähelepanu. On võimalik, et Washingtoni kui maamõõtja haridus aitas teda tunduvalt selles kui ka teistes sõjalistes asjades. Kindral Howe, kui ta lõpuks sai teada kindlustistest, mis Washington oli valmis teinud sellal, kui Briti ohvitserid olid ametis teatrite ja maskeraadidega, arvas, et kindlustustöödel pidi olema tegevuses olnud tuhandeid inimesi. Tõeliselt teostasid vähem kui tuhat kakssada meest öösel kindlustiste ehitamise Dorchester Neck'is, positsioonil, mis Washingtoni äranägemise järgi, kui kord kindlasti võetud ja käes hoitud, sunniks Briti vägesid evakueerima Bostoni. Washington varjas nende meeste edasitungimist kahuritulega teistest punktidest ja tal läks korda saata Neck'ile ilma tähelepanu äratamata kolmesajast vankrist koostuv voor, mis oli laetud kaevamisriistadega, kindlustamisvahenditega ja heintega, mis keeratud kimpu igaüks seitse või kaheksa tsentnerit¹⁾. Öö oli kibekülm ja maa külmunud kaheksateistkümmne tolli sügavuselt. Näis olevat peaaegu võimata kaevata kindlustisi sellistel asjaoludel. Washington ise oli kohal, kihutades ja isegi paludes oma mehi mitte

1) tsentner — *hundred-weight* — raskusmõõt = 50,8 kg.

hoida kokku mingit jõupingutust, et ülesannet lõpule viia. Ta tuletas sõjaväele meelde, et päev, mille ta valinud, 5. märts, oli Bostoni veresauna aastapäev, ja kutsus üles neid kätte maksma oma vendade mõrtsukaile. Silmapilk oli kriitiline. Lüüasaamine, Ameerika vägede tegevuse ebaõnnestumine oleks omanud ülisuure moraalse mõju mitte ainult inglaste ja nende asunistest toetajate julgustamiseks, vaid ka Washingtoni omade vägede meeleolu langetamiseks, keda ta oli sundinud jääma tegevusetuks nii paljude kuude jooksul. Kõik läks aga siiski hästi. Briti väed ei saanud kindlustamistöist teada, enne kui oli juba hilja. Algas äge linna pommitamine, algas esimene tõsisema tähtsusega lahing selle sõja ajaloos, kusjuures tulemused olid ameeriklastele soodsad.

Pommitamisele järgneval päeval hakkasid Briti väed liikuma. Kaks tuhat viissada meest asetati veolaevadele, et neid viia kaugemal kaldal maale ja haarata ameeriklasi külje pealt. Kuid veolaevad ei jõudnud määratud kohtadele, kuna ida poolt tõusis äge torm ja Briti sõjalaevad ei suutnud neid varjata ega toetada. See pärast lükati vaenlase väljalöömise katse edasi järgmiseks päevaks, mil aga torm ikka veel kestis ja vastuhakkajad ikka veel pommitasid linna. Briti komandör ei teadnud, mis teha. Tema uhkus ei lubanud tal alla anda, kuid ta ei võinud ka rünnata. Ta tuli sõjakavalusele, see sõjakavalus ei olnud aga mitte lahingulist, vaid politilist laadi.

Mitme Bostoni juhtiva kodaniku poolt allakirjutatud kiri, mis palus kindral Howe'd päästa elanikke pommitamise koledast viletsusest, saa-

deti linnast välja 8. kuupäeva õhtul, vahehul-
lipuga, mis viis ta kuni Ameerika seisukohta-
deni. See kiri ei olnud aadressitud mitte
Washingtonile ega ühelegi teisele, ta ei olnud
autentseks tunnustatud kindral Howe' allkir-
kirjaga ja tema peale ei saadud mingit vastust
Washingtonilt, kes, nagu me nägime, oli säära-
seis asjus väga suur formalist. Kuid see kiri
täitis oma ülesande. Teada saades, et nad pom-
mitasid omi kaasmaalasi, ja märgates, et Briti
väed tegid kiireid ettevalmistusi taganemiseks,
lakkasid ameeriklased kahureist tulistamast,
jäädes aga oma positsioonidele. Mõneks päe-
vaks oli Briti vägede vedamine takistatud vastu-
tuultest, kuid lõpuks leidis see aset üle pea-
kaela rutates kell 4 hommikul. Kell 10 olid kõik
vaenlased viidud ja järgneval päeval läksid
Washington ja tema sõjaväed linna⁴⁸).

Selle saavutuse mõju kogu Ameerikas oli
imestatav. Kirjad ja õnnitlused voolasid Ameerika
sõjaväe peakorterisse iga postiga, nende
seas üks ka Washingtoni kõige kadestavama
arvustaja kindral Lee poolt, kes ütles: „Ma ter-
vitan teid kõige südamlikumalt, teid ja rahvast
suure ja kuulsusriikka sündmuse, Bostoni vallu-
tamise puhul. See on hiilgav lehekülj Ameerika
ja kõige vastikumalt tolle vanamoori
Suur-Britannia ajaraamatus.“ Kongress otsus-
tas, et tema poolt tuleb saata Washingtonile
tänuavaldis ja auraha, ja igalpool kogu Uniooni,
või õigemini riikides, mis hiljemini moodustasid
Uniooni, hõisati kiitust vägede ülem-
juhataja nimele, nagu taevast saadetud vabasta-
jale, kes ometi päästab maa põlatud Briti rõhu-
misest.

Sest umbes tol ajal oli aset leidnud sündmus, mis oli pannud sügavalt liikuma ja muutnud avaliku arvamise Ameerikas kui ka mõjutanud põhjatult Washingtoni ennast. Leides endid Bostonis kindlalt ümberpiiratuna ja äralõigatuna igasugusest varustise saamisest peale selle, mis jõudis pärale otsekohe kodust, jäi Briti komandör lootma Briti laevastikule, et saada toitu oma meestele ning moona hobustele, ja selleks alгатati terve rida maandumisröövkaike mitmesugustesse Ameerika sadamalinnadesse. Selle toimingu maskeerimiseks andis lord North'i kabinett juhatuskirju Briti admiralile, põletada maha iga meresadamlinn Bostoni ja Halifax'i vahel, mille elanikud olid süüdi mäsulistele vägedele abi andmises. Linnade seas, kus Briti väed käisid, oli ka Falmouth Massachusetts'is, kus Briti merekapten oma päralejõudmisel nõudis elanikelt kõiki nende relvi ja laskemoona ja neli kodanikku pantvangidena. Korralduse täitmisest keelduti, mille järele algas kohutav tulistamine ja pommitamine, ning kogu linn muutus kiiresti tuhahunnikuks ⁴⁹⁾.

Saame paremini aimu selle niisama ebaõiglase kui ka toore sündmuse mõjust Ameerika meeolusse, kui me vaatleme selle tagajärgi Washingtoni kohta. Kuni tolle ajani oli Washington koos paljude teiste mõõdukamate ja mõjukamate meestega Ameerikas jäänud kui mitte iseseisvuse vastaseks, siis igatahes leigeks selle mõtte kaitsemisel. Tema politika oli avaldada vastupanu, koguni relvadega, Suur-Britannia maksustamispuüdeile, kuid on küllaltki tõendus selleks, et koos mitme teise kuningriikliku perekonna liikmega Virgiinias ta kohkus tagasi

lõpliku lahkumise eest Briti Impeeriumist ja Briti rahvast. Falmouth'i põletamine tegi lõpu kõigile neile kahtlustele mitte ainult Washingtonis eneses, vaid ka väga tähtsas elanikkudeklassis, keda tema esindas. Washington mõistis hukka selle sündmuse niisugusena, mis ületab barbarsuse ja halastamatuse poolest iga vaenlikku tegevust, mida tuleb ette tsiviliseeritud rahvaste keskel. Tema sõnade järgi ta nägi selles ühe põrguliku ministeeriumi barbarset kavatsust ja sellest hetkest peale ei kõnelnud ta mitte ainult George III ja tema eksiteele viidud ministrist lord North'ist, vaid ka Briti rahvast enesest kibeduse ja põlgusega. „Ministeerium,“ ütles ta, „ei oleks julgenud mitte nii toimida, nagu ta tegi, kui ta ei oleks olnud kõige kindlamalt veendunud, et rahvas läheb ühes.“

Selle muutuse mõju ta vaateis oli peagi tunda. „Ma teen,“ ütles ta, „ja saan edaspidi tegema kõik, mis on minu võimuses, et hävitada Briti sõjaväge.“ Vähe hiljemini me leiame ta Kongressilt nõudmas indiaanlaste kaasatõmbamist, et hoida neid ühinemast inglastega, kuna ta ei pidanud võimalikuks nende erapooletust. Selle teostamiseks pani ta ette, et Kongress annaks metsikuile suguharudele sada dollarit iga indiaanlaste maa-alal või piiril vangi võetud Briti ohvitseri ja kolmkümmend dollarit iga hariliku sõduri eest. „See,“ ütles ta, „hoiab, et meie vaenlased ei saa enesele kindlustada nende sõprust, ja edaspidi teevad indiaanlased meile suure teene, pahandades ja väsitades meie vaenlasi, kui need iialgi katsuksid tungida sisemaale.“

Jälgides Briti vägede evakueerimist Bostonist, viis Washington oma jõud New-Yorgi alla,

mida tol korral ähvardas kaunis suur armee lord Howe' juhatusel, kes oli üle tulnud Atlandi ookeanist hirmupõhjustava sõjaväe eesotsas ja suure laevastiku kaitsel. Selle Briti sissetungimise eesmärgiks oli linna vallutamine, mis, asudes Hudsoni jõe suudmes, pakkus oma valdajaile suuri strateegilisi paremusi ja mille vallutamine oleks olnud tõsiseks löögiks Ameerika asjale. New-Yorgi sadam omab, nagu igaüks võib ise märgata, suurepärase loodusliku kaitse. Manhattani saar, millele linn on ehitatud, seisab Hudsoni jõe kahe haru vahel ja merekäärus on terve hulk väikesi saarekesi, mis väga hästi kohandatud mõjuvõimsa kahurväe asetamiseks. Põhjapoolset juurdepääsuteed kaitseb Long Island. See oligi, mida Briti väed otsustasid rünnata. Saar on pikk ja kitsas ja teda mööda jookseb mäeahelik otsekui selgroo kont. Sellele mäeahelikule asetas Washington oma väed, et panna vastu Briti rünnakule. Vastupanek siiski ei õnnestunud. Sest juba pikemat aega oli olnud meeste seisukord haletsemisväärne. Haigused ja alatoitlus ei olnud mitte ainult hõrendanud nende ridu, vaid aitasid murda ka meeoleu. Vähemalt veerand sõjaväest oli haige. Kindral Heath'i järgi oli mitte vähem kui kümme tuhat neist haigeist nii viletsalt hoitud, et pea igas aidas, tallis, küünis ja isegi aedade ja põõsaste all lamasid nad ümberringi abitult ja hooletusse jäetult. Ei ole ime, et sõjaväed, kes olid elanud ja võidelnud sellistes tingimustes, ei olnud küllalt võimsad vastupanuks värskelt löögivalmis ja heas korras sõduritele. Lüüasaamine, mis järgnes Briti rünnakule, oli raske, kuid möödapääsematu. Kui poleks olnud Washingtoni sõja-

list geeniuust, siis oleks see tähendanud Ameerika vägede täielikku hävingut. Nüüd aga, nähes, et ta mehed ei suuda kinni pidada oma seisukohti, pingutas Washington kogu oma energia ülesandele korraldada nende asetust nii, et nad võiksid taganeda Manhattani saarelt New-Yorki võrdlemisi väheste ohvritega. Et tal see korda läks, näitab fakt, et inglased tunnustasid seda taganemist sõjaväelise manööverdamise osavuse meistertööks ja nägid esmakordselt, et nende vastas olev komandör võttis endale ühe suurema väejuhtide koha ajaloos; kuid see muidugi ei lepitanud Ameerika rahvast selle hoobiga, mis tabas seesuguse valjusega nende edu⁵⁰).

VIII p e a t ü k k.

Kriis.

Ameerika vägede lüüasaamine Long Islandi juures ja New-Yorgi võtme vallutamine Briti vägede poolt mõjus väga tugevasti kolonistide lootustesse ja meelekindlusse, sest see langes ühte teiste kurjaennustavate uudistega, mis levides pikkamisi läbi Ameerika paisusid ikka tumedamaks ja aitasid suuresti purustada lootusi ning kõigutada meelekindlust kolonistidel, kelle suur mass ei olnud ikka veel selgesõnaliselt tunnistanud end ei kuningas George'i ega ka Kongressi pooldajaks.

Nimelt olid mässuliste, nagu neid ikka veel nimetati, katsed tungida Kaanadasse ebaõnnestunud ja hoop sellest uuest pettumusest oli seda suurem, et sõjaretk näis saavutavat alguses edu ja oli äratanud kõige paremaid lootusi⁵¹). Et sel oli ette määratud ameeriklaste jaoks õnnetu lõpp, näib nüüd erapooletul tõsiasjade uuestivaatlusel kindel olevat. Washington, selles ei või olla mingit kahtlust, tegi suure vea, kiites heaks selle sõjaretke ja loobudes kaitseoperatsioonidest, mis, nagu ta selgesti nägi, sisalda-

sid eneses ainsa kindla lootuse pikaajalisele vastupidavusele ja sel teel võidule. On siiski tõenäoline, et ta andis järele vastu oma paremat arvamust ja oletatavasti imetluse pärast, mida ta tundis selle sõjakäigu algataja, Benedict Arnold'i, vastuvaidlematute sõjaliste võimete ja vahvuse ees, kuigi sel mehel oli määratud saada tuntuks Ameerika ajaloos teiste omaduste pärast. See on kõige haruldasemaid paradokse, mis Washingtoni karakteris silma hakkavad isegi juhuslikule uurijale, et temal enda kohta oli juhiseks olla äärmiselt ettevaatlik ja isegi mitte väikesis asjus riskida; teistes aga hindas ta siiski peaaegu liialdatult initsiatiivi ja koguni hoolimatust. Mr. Hapgood annab meile huvitava näite sellest loomujoonest Washingtoni *Eluloos*. Enne Monmouth'i lahingut usaldas Washington kellelegi kolonel Morgan'ile, oma armastatud ohvitserile, väga raske ülesande. „Ma soovin, et te luuraksite vaenlase liinil,“ ütles ta. „Otsige korralikult üles nende kindlustiste asukohad, niisamuti ka hiljuti päralt jõudnud Briti nekrutite ja nende Hesseni abivägede laagri asukohad.“ Need olid ta juhtnöörid ja et kindlustada kordaminekut kahevõrdselt, pidi luureretk ette võetama öösel ja mitte mingisuguste asjaolude sunnil ei tohtud lasta ainustki pauku. „Nende korralduste äärmiselt täpsaks teostamiseks on mul omad põhjused,“ ütles ülemjuhataja. Morganile anti kõva käsk ei milgi tingimusel neist kõrvale kalduda ja ta lubas seda teha, kui nad Washingtoniga jõid kavatsuse heaks kordaminekuks.

Morgan viis oma ülesande täide ja leidis kätte kõik, mis oli vajaline teada inglaste seis-

kohtadest. Ent koidikul tagasi laagrisse tulles sattus ta trobikonna inglaste peale ning kiusatus osutus liiga suureks. Morgan lubas oma meestel tulistada ja niiviisi inglastele avalikuks teha, et ta oli teada saanud nende positsioonid. Võib oletada, et suurem osa väejuhte oleks pidanud süüteo andestamatuks, ja tõepoolest laskis Washington kõige suuremas meelepahas kutsuda ohvitseri, et kuulda ta seletust. Morgan oli väga kurb; ent Briti sõdurid olid nii liikumatult seisnud ja nii kokku kogunenud otsekui põldpüüde parv, andes temale sellise kiusatusliku juhuse, et ta ei suutnud ohjendada oma verd. Vabandus arvestati ja Morganile anti andeks.

Me võime näha, kuidas see loomujoon Washingtoni käitumises sõjas ikka ja ikka jälle oma olemasolust tõendust andis. Washington oli atleet, suurepärase ratsutaja, harjunud ise osa võtma käsitsivõitlustest põlismetsades ja sõjaline kangelaslikkus mõjus tugevasti ta kujutisvõimesse. Niikaua kui asi puutus tema omisse operatsioonesse, oheldas ta seda valjult, kuid ta oli valmis andma tegevusvabaduse mõnele ohvitserile, kes avaldas vahvust või initsiatiivi.

Kaanada sõjakäigu nurjumine mõjus küll teravasti kolonistide lootustesse, kuid ei põhjustanud midagi selle hämmastuse sarnast, mis järgnes Long Islandi kaotusele mitte üksnes Ameerikas, vaid ka nende vabameelsete keskel, kes nii Inglise parlamendis kui programmilistes teadaannetes kuulutasid oma usku Ameerika õigusesse ja tunnistasid avalikult oma pooldamist Ameerika relvade edule. Sõdurid New-

Yorgis olid täidetud kartuse ja meeleheitega. Miilits oli kohkunud, tõrkuv ja kippus tagasi tulema. „Peale hirmsaid teateid Long Islandilt,“ kui tsiteerida Charles James Fox'i fraasi, „ei deserteerinud nad mitte pataljoni, vaid rügementide kaupa.“ Isegi niisuguste meeste usk hakkas kõikuma, nagu Franklin ja Jefferson. Igalpool hakkasid iseseisvuse kaitsejad kaotama südant. Washington peaaegu üksi jäi täiesti kõikumatuks. „Kui on tarvis,“ ütles ta, „taganen ma Susquehanna jõe taha ja sealt, kui tarvis, Alleghany mägedesse, ja ennemini asutame uue riigi Mississippi kallastel kui anname järele.“

Sellest kõnest me võime avastada mitte ainult vihjeid Ameerika juhi karakterile ja meelekindlusele, vaid politikale, mille ta Long Islandist peale omaks võttis. See politika oli — lüüa vaenlast taganedes ja juhtides teda uuele ning ebasobivale maa-alale, kus Ameerika vägesid võiks ära kasutada suurema mõjuga, kui nad lõpuks on varustatud, distsiplineeritud ja õpetatud — ühe sõnaga, võimsaks tehtud, kuna Briti väed vastuoksa leiaksid endid tunduvalt väsinuna, olles laiali pillatud ja halvas ühenduses.

Washingtoni sundisid tarvitusele võtma selle strateegia tõenäoliselt kaks põhjust. Oma suureks meelepahaks ja kurvastuseks leidis ta, et ehkki ta kaasmaalased olid astunud kerge südamega võitlusse, jätsid nad selle ettevõtte käputäie oma kaaskodanikkude hooleks, kes pidid kaitsema nende kaldaid ja nende kodusid sissetungija vastu. Oli ju, pidagem meeles, iseseisvuse kuulutamise ajal üle ühe miljoni ameeriklase. Ja vaevalt kakskümmend tuhat neist kand-

sid relvi oma kodumaa kaitseks. Washington sai vististi aru, et võõralt maalt tulnud sõjaväe olemasolu ameeriklaste keskel, sõjaväe, kes võttis tarvitusele Saksamaa meetodid [sest inglased kasutasid, olgu tähendatud, tol ajal hessenlasi ⁵²⁾], kes põletas, laastas ja hävitas, et säärase sõjaväe lähedalolek paneks ameeriklasi enam mõtlema, kui on vaja vaenlase löömiseks varustada Washingtoni suurema armeega. See sütitaks ka oma sõjaväge suurema vaimustusega, kui seda oleks suutnud teha ükskõik kui palju kõnesid Kongressil.

Teisena tuleb arvestada rohkem isiklikku, kuid väga mõjuvat põhjust, mis sundis taganema Briti vägede ees — Washington tundis ennast vägede juhatajana kindlal jalal ja leidis enesel olevat loomulikku annet oma vägede kasutamisel kaitseseisundis ja taganemisel hädaohtlikult positsioonilt minimaalsete kaotustega. Nagu ma juba olen tähendanud, tunnustati tema taganemine Long Islandilt läbi Briti positsioonide taktika meistertükiks. See taganemine teostati õieti läbi Briti seisukohtade, ja viimane Ameerika paat jõudis üle jõe, enne kui vaenlane, kellest osa asus kuuesaja jardi kaugusel, liikumist märkas. On teada, et neljakümne kaheksa tunni jooksul selle liikumise kestel ei sulgenud Washington silmi ja tuli väga harva hobuse seljast maha. See ettevõtte kahtlematult tõstis ta kõrgele astmele sõjaliste juhtide seas.

Nüüd, kus ta oli tõmmanud oma sõjaväe Long Islandilt New-Yorki, millise linna, see oli silmanähtav, ta pidi jätma, oli Washingtoni kavatsuseks taganeda kaugemale sisemaale sellisel viisil, et avatella inglasi ebasoodsale jälgimisele,

kus ta võiks neid mõjukalt üllatada ja lüüa. Lord Howe' eesmärgiks ei olnud mitte niipalju rünnata või hävitada New-York, kui piirata linna ja vangistada sõjaväed, mida see eneses sisaldas. Vahejuhtumused, millest ma kavatsen jutustada, näitavad haletsetavat seisukorda, millesse Washingtoni väed olid langenud; samuti osutavad need väga selgesti tema kui väejuhataja olulist puudust — nimelt harjumust viivitada. See oli ta kavatsuste liiga täpsa väljatöötamise tagajärg.

Ta oli asetanud oma sõjaväe Harlemi kõrgustikele. Ühes suhtes oli see just tema võitlusvõimele kõige paremini kohaldatud positsioon, sest võimaldades sagedaid kokkupõrke juhuseid, mis võisid harjutada Ameerika vägesid vastupanuks Briti vägede kõrgemale distsipliinile, oli ta nii asetatud, et oli peaaegu juurdepääsmatu otsesele eestpooltrünnakule. Kuid hoolimata oma positsioonist, olid sõjaväed haletsusväärilises seisundis. Üks päältvaataja, kindral Heath, ütleb, et neil oli kümme tuhat haigus-
tunut; ja Washington kirjutas paluvalt Kongressile, et meestele on tarvis nii arstimeid kui ka vajalist rõivastist. Kui asi mitte ei oleks nii traagiline, siis oleks päriselt naljakas, et ajal, mil kogu rahva saatus oli kaalul, Ameerika Kongress otse viivitas, et anda aasta kohta viisakas ülikond meestele, kes pidid andma oma elu nende kaitseks. Kuid nii see oli. Ja kõik, mis Washington võis teha, oli kangekaelselt kindlaks jääda oma sõjaväe loomise ülesandele, pidades vastu nii hästi kui võis seisukohtadel, mida ta enne aegsasti hoolikalt välja valis. Lõpuks näis olevat võimatu säilitada isegi Harlemit.

Kindrai Howe veendus, et ei saa teha ühtegi tagajärjekat rünnakut Ameerika laagrile New-Yorgi poolt küljest. Ta otsustas seepärast sundida Washingtoni oma positsiooni maha jätma või hävitada täielikult Ameerika sõjavägi, piirates see sisse Harlemis. Selleks otstarbeks ta mahutas suure osa oma väest lamedapõhjalistesse paatidesse ning möödudes kitsusest, mida nimetati Põrgu Väravaiks, maandus Harlemi kõrgustikel umbes üheksa miili Ameerika laagrist, kuna krahv Percy mõningate Briti ja Hesse ni vägedega jätkas Harlemi lähedal New-Yorgi kaitsemist.

Washington ise oli peagi kohal, kui sõjaväed kohtusid. Ta leidis oma mehed põgenevat segaduses, peaaegu ühtegi pauku laskmata. Kõnelatakse, et ta vandunud pahameelega, ja neednud, ja visanud oma kübara maha, hüüdes: „On siis need mehed, kellega pean kaitsema Ameerikat!“ Teine jutustus vestab, ta tõmmanud oma mõõga, tõmmanud püstoli vinna ja pööranud oma hobuse otsejoones vaenlase poole. Kindral Green kirjutas, et „Fellows'i ja Parsons'i brigaadid põgenesid ja jätsid Tema Ekstsellentsi maha umbes kaheksakümne jardi kaugusel vaenlasest nii pahandatuna sõjavägede häbistavast ülalpidamisest, et ta otsis surma pigemini kui elu.“ Üks ta ohvitseridest siiski haaras ta hobuse ratsutid ja juhtis selle teises suunas. Kuidas lugu polnudki, tõsiasi jaks jääb, et ameeriklased said häbistavalt lüüa ja Washington sattus peaaegu meeleheitel nende meeste pärast, keda Kongress temale oli andnud. Ta otsustas taganeda kaugemale White Plains'i (Valgete Lagendikude) poole, teispoole vaenlase paremat tiiba,

jättes garnisoni Washingtoni fordi ja Harlemini ning Kingsbridge'i joone kaitseks, nii et Ameerika väe peaosa kujundas kindlustatud laagrite joone, mis ulatus kaheteistkümnest kuni kolmeteistkümneme miilini Valentini kinkudelt White Plains'ini. Selle koha juurde viis lord Howe oma väed aegapidi ja ettevaatlikult, kuna Washington, olles võtnud oma alla kõrgustikud Brunx'i jõe idapoolisel kaldal Briti vägedele otse vastas, hakkas suure kiirusega kaitsekraave kaevama, viies läbi oma meeste ümberpaigutamise, nagu tal oli viisiks, erilise hoolega. Ta oleks võinud siiski selle vaeva nägemata jätta, sest kui 28. okt. kindral Howe otsustas peale tungida, avaldasid ameeriklased ainult nõrka vastupanu. Inglased viisid suure osa oma sõjaväest kohe üle jõe ja läksid kõrgustikele, kuhu olid oma komandöri poolt paigutatud murtud mässulise sõjaväe peaosad. Ründav väeosa marssis otsekui paraadil paindumatu külmveresuse ja rahuliku julgusega, mille näitamine raske tule all oli ja on grenaderide traditsioon. Vaatamata püssikuulidele kõrgustikelt ja kahurikuulidele, mis langesid nende keskele, marssis rügement peatumatult edasi ja külvas hirmu kaitsejate ridadesse. Ameerika miilitsavägi andis esimesena järele ja põgenes. Washingtoni regulaarsõjavägi hoidis lahinguvälja kauemini oma käes, kuid sai lõpuks lüüa, kuna inglased, olles toonud juurde veel teisi abivägesid⁵³), olid võidetud maa-ala peremehed.

Koidik näitas siiski, et ameeriklased olid teataval määral toibunud ning oma positsioone suuresti kõvendanud ja sellepärast nõudis Howe abivägesid, mida märgates Washington otsekohe

tõmbus tagasi Newcastle'i lagendikele, mida ta jälle kindlustas ja kaevikutega varustas. Sellele õnnetusele järgnes peagi purustav löök. Inglased vallutasid enne Washingtoni- ja siis Leenimelise kindluse. Ei ole igatahes kahtlust, et selles lüüasaamises, mis maksis Washingtonile ta sõjaväe parema osa, tuleb suuresti süüdistada teda ennast. Ta näib olevat olnud lõpuni kahevahel Washingtoni kindluse kaitsemise suhtes, olles teinud ühel päeval korralduse, et see tuleb maha jätta, ja järgmisel, et see tuleb säilitada iga hinna eest, ja ta on ise andnud nii palju vasturääkivaid kirjeldisi oma tegevusest selles asjas, et on võimata ütelda, kus asub täppis tõde. Võib ainult oletada, et vaimselt ja kehaliselt üle pingutatud, ilma küllaldase toeta, tülpinud väljastpoolt tulevast arvustusest ning sunnitud ise jälgima, et ta käsud ka täidetakse, nõrkes ometi kord ta kontsentratsiooni- ja järjekindlusejõud ning järgnes vaimne lõtvus. Üks asi on kindel: inglased vallutasid mõlemad kindlused, Washingtoni sõjaväe paremad mehed langesid vangi ja ameeriklaste seisukord oli tõepoolest meeletu. Lee kindluse garnisonil õnnestus põgeneda oma varanduse ja kraamiga, kuid tagasi-tõmbumine kaugemale oli möödapääsematu. Lord Cornwallis tuli suure väega üle Hudsoni jõe, pagemised Ameerika vägedest muutusid sagedaks ja kolonistide asi oli üsna ääres. Inglased, ergutatud võidust ja saagist, järgnesid otse taganevate ameeriklaste kannul, kelle arv aina vähenes edasi liikudes. Washington seadis vahid Delaware'i viivale teeale, andis välja päevakäsud, nõudes meestelt distsipliini ja ustavust, ja kirjutas tungivalt kindral Lee'le, paludes appi tulla,

ennekui tema sõjaväe ülejäänud osa on täiesti lagunenenud. Kuid Lee oli ise meeleheitlikus seisundis ja sõjavägede olukord halvenes iga tunniga. Ilma saabasteta, vaipadeta, särkideta ja toiduta kujutasid nad enestest kahetsemisväärilisi, veidraid ja õnnetuid olendeid ja kui nad läksid läbi Jersey osariigi, kus leidus veel palju tory'sid, tuli neil kanda oma kaasmaalaste pilgete ja etteheidete ülimat alandust.

Sellel Ameerika ajaloo silmapilgul astus võitlusse uus jõud. Taganemise kestel läbi Delaware'i olid Washingtoni viletsad väejäänused lugenud ühe nende oma mehe kirjutatud brošüüri pealkirjaga „Kriis“. See oli Thomas Paine'i sulest ja väljendas puhtas ja selges inglise keeles, milles autor oli meister, seda ülimat häda, mis vallanud Ameerika, ja kuivõrd kõik oleneb meeste eneste heroismist ja jõupingutustest. „Need on ajad, mil pannakse proovile meeste hinged,“ kirjutab Paine. „Suve sõdur ja päikesepaiste patrioot hoiab kõrvale oma maa teenistusest selles kriisis, kuid see, kes peab sellele vastu nüüd, teenib ära meeste ja naiste armastust ning tänu. Tüürannismi nagu põrgutki ei ole mitte kerge ära võita.“ Brošüür kihutas mehi kannatlikkusele ja vastupidavusele ja tõstis esile erilised omadused, mis paistsid välja Washingtonis kui juhis. „Voltaire,“ ütleb ta, „on tähendanud, et kuningas William kunagi ei avaldunud oma täielikus suuruses muidu kui ainult raskustes ja tegevuses. Sama märkuse võiks teha kindral Washingtoni kohta, sest see iseloomustus sobib temalegi. On mingi loomulik kindlus mõnes mõistuses, mida ei saa avada

Delaware'i jõest üleminek.

tühiste asjade puhul, kuid mis avatuna sisaldavad terve jõutagavara.“

Kunagi ei ole keegi sulemees teinud oma maale paremaid teeneid, kui seda tegi Paine oma tähelepanuväärilise brošüüriga, mida müüdi saja tuhande viisi kogu Ameerikas ja mis levitas uut vaimu linnades ja külades. Nälgunud ja murtud sõdurid said värskust ja vaimustust sellest üleskutsest, ja mehed, kes olid jäänud orjalikult koju ajal, millal teised võitlesid nende julgeoleku eest, jätsid oma töö, oma majad, oma perekonnad, et täita oma osa rahvusliku vabastamise kohustuses. Lause „need on ajad, mil pannakse proovile meeste hinged“, sai uue Ameerika sõjaväe märgusõnaks, selle uue vaimu väljendajaks, mis sündis neis meeleheitel olevais, peaaegu kadunud inimestes. Washington oli virk kasutama seda vaimu. Ta oli läinud üle Delaware'i südatalve ajal ja jõgi oli nüüd kaetud jääga. Trentonis asuvad Briti väed ei arvestanud rünnaku võimalust purustatud mässuliste salkade poolt. Siiski Washington otsustas seda katsuda. Nagu varemini, maskeeris ta oma ettevõtet lõpmatu vaevanägemisega ja sellise eduga, et Friedrich Suur olevat nimetanud järgneva võidu üheks kõige hiilgavamaks tol sajandil.

Jõuluööl Washington, kes oli vaikides oma väed kokku kogunud, viis nad üle jõe, vaatamata suurele jäähulgale, mis oli kuhjunud ja tegi peaaegu võimatuks ülepääsemise kahurväele. Ta jagas oma mehed kahte diviisi. Ülemine diviis jõudis vaenlase eelpostide juurde täpsalt kell kaheksa hommikul, ja kolm minutit hiljemini teatas laskmine teisel pool ülemjuhatajale, et ka teine diviis oli jõudnud pärale õigel

ajal. Briti väed tabati ootamatult ja löödi kavala manöövriga. Üks tuhat neist andis alla, nende kahurvägi võeti vangi, ja Ameerika saatus, mis alles kakskümmend neli tundi varemini oli paistnud meeleheitlikuna, oli päästetud ühe ainsa hoobiga ⁵⁴).

IX p e a t ü k k .

Vabanemistund.

Edu Trentoni juures oli kindral Benedict Arnoldi sõnade järgi „kõige õnnelikum löök, mis suuresti tõstis maa langevat meeoleolu“. Ta mõjus palju selleks kaasa, et teha Washingtoni kalliks kui mitte ta ohvitseride, siis ometi meeste meelest. Tema distsipliinivaljus, meelerahu, kannatlikkus ja leidlikkus hakkasid aegamööda äratama lugupidamist ja kiindumust ta sõjavägede peamises osas, kellest ta oli lõpuks kujundanud midagi juba armee taolist. Kuid ohvitserid ei olnud mitte nii kiired reageerima ega nii valmid andestama karistusi, mida ta jagas neile sugugi mitte kitsi käega, kui Kongress oli andnud talle täie voli. On lausa pilge, et sel ajal, kui sõjaväed ja miilitsamehed unustasid Washingtoni sõjakohtu otsused, mille järgi neid tuli maha lasta, peksa ja mõnel juhul üles puua, ei suutnud sotsiaalselt neist kõrgemal seisvad ohvitserid ära seedida põlastavaid väljendisi, millega Washington ei olnud kitsi parajal juhul nende uhkust puudutama.

Ameerika vägede juhataja pilt tema suure võidu päeval on eriliselt huvitav, sest ta on terav vastand traditsioonilisele kujutlusportreele viisakast ja karmist Washingtonist. „Tema ninal,“ ütleb kirjanik, „oli kalduvus külma tuule käes punaseks muutuda. Kuus ja pool jalga kõrge, oli ta nii sirgelt püsti kui indiaanlane ega lõdvendanud hetkekski sõjaväelist seisandit... Tal oli villane riideriba seotud kurgu ümber ja ta hääli oli täiesti ära... Ta saapad olid hiigelsuured. Nad olid number kolmteistkümmend. Ta harilikud kämiskingad olid number üksteistkümmend. Ka tema käed olid vastavalt suured ning tal polnud võimalik osta kindaid, mis oleksid olnud talle parajad, vaid pidi nad endale tellima. Ta suu omas energilise joone, ta huuled seisid alaliselt kokkupigistatult. Tol päeval (ta võidu päeval Delaware'i all) olid nad kokku surutud nii kõvasti, et valus oli peale vaadata. Ta oli suur sööja, kuid rahuldus leiva ja lihaga, kui tal oli seda külluses. Nälg aga näis teda ajavat vihale.“

Pöördume sellelt pildilt teise juurde, ühe kõige andekama Washingtoni kindrali juurde, kellest Washington kirjutas kui „esimesest mehest sõjaasjanduslike teadmiste ja kogemuste poolest kogu armees. Ta on kiivalt asja juures, aus, heasoovlik, kuid, ma kardan, kaunis tuuline ja taltsutamatu oma temperamendilt. Siiski, kuna ta omab haruldaselt palju taktitunnet ja südikust, soovin ma oma kaasmaalastele õnne ta nimetamise puhul.“ Need olid suuremeelsed sõnad, kuid Washington ei olnud kalduv lipitsevaile imetlustele ja me võime uskuda, et tal oli õigus, kirjeldades kindral Lee'd

kui esimest sõjaasjanduslikelt teadmistelt ja kogemustelt, tõsiasi, mis teeb selle ohvitseri sissekukkumise ja vaenlase poolt vangivõtmise kirjelduse veel enam tähendusrikkaks, näidates, kui halvasti teenisid Washingtoni temale alluvad ohvitserid.

Lee, kelle Euroopa kogemused viisid teda alati kolonistide jõupingutuste alahindamisele ja kelle kadedus Washingtoni vastu oli üks lahkarvamiste peapõhjusest „mässulises“ sõjapäes, oli mingi veidra kokkusattumise tõttu parajasti ametis oma ülema puuduste kohta käiva kirja kirjutamisega. „Keegi suur mees,“ ütles ta, „on andeksandmatult suurte puudustega,“ ning ta hakkas, nagu tal oli viisiks, kiitma Briti väejuhatust ja rõhutama Washingtoni puudusi. Loomult laisk, oli Lee vedelnud voodis tol hommikul kella kaheksani ja ilmunud siis pruukostile harjumuse kohaselt lohakalt, pooleldi rõivastunult, öökingades ja vaipkuues. Ta oli raisanud hommiku, tülitsedes miilitsameestega, kelle ta oma meelepahaks leidis täiesti rõivastunult, laiapõhjalisis parukais, kusjuures üks nõudis hobusemoona, teine palka, kolmas enesele toidumoon. „Teie soovid on väga rohkearvulised,“ ütles Lee, „kuid te ei ole mitte nimeetanud oma peamist nõuet. Te tahate minna koju, sest teist ei ole siin põrmugi kasu.“ Siis istus ta maha uurima maakaarti ja kirjutama arvamus Washingtoni üle. Järsku ta nägi Briti dragunite salka, kes liikus täies hoos ümber tänava nurga ta maja poole. Lee hüüdis valvureid, kuid valvurid, ettevaatamatud nagu nende kindralgi ja külmetudes hommikuse jaheda õhu käes, olid oma relvad kokku pannud ja läinud

maja lõunapoolsele küljele. Tulemuseks oli Lee vangivõtmine ⁵⁵).

Washington oma kirjas vend Augustinile kõneles suure kurvastusega hoobist, mille Ameerika ettevõtte sai selle ainukese tema teenistuses oleva Euroopa sõduri kaotamisega. „See õnnetus on lisaks teistele,“ ütles ta, „ja seda pahan-davam, et ta oma rumaluse ja ettevaatamatuse pärast võeti vangi. Ta asus elama kolm miili väljapoole omast laagrist, kahekümne miili kaugele vaenlasest, ja keegi kõlvatu tory ratsutas öösel sellest sõna viima vaenlasele. See saatis salga kerget ratsaväge, kes võttis ta kinni ja viis ära täiesti triumfeerivalt ja häbistavalt.“

Vaatamata sellele kirjale võib siiski kahelda, kas Lee kadumine tegevusväljalt ei olnud mitte kasuks asjale. Ehkki andekas, oli ta ekstsentri-line ja ebausaldatav; samuti oli ta ka alatiseks keskkohaks intriigidele, kadedusele ja õelusele, millega Washingtonil tuli võidelda. Rahulole-matus, mida Washington põhjustas politika-tegelaste, oma kindralite ja oma armee ohvitse-ride keskel, tuleb igal juhul kirjutada osalt ta liiga külma isiksuse arvele, mis ei suutnud iial laskuda lahkuseni alluva isiku vastu, just nii-sama kui ei saadud teda kõrvale juhtida oma eesmärgilt sõimamise või laituse abil. Need intriigid tema vastu osutusid äärmiselt vihas-tavaiks mehele, kes pani mängu kogu oma vaimse energia, et päästa oma armee hävingust hästi-varustatud, arvult ja distsipliinilt tugevama vaenlase käte läbi. Kuna Kongress keeldus talle varustist andmast ja suhtus nurisevalt suu-rema sõjaväe ja võimu nõudmisse, pidi ta alan-duma selleks, et teda alati laimati ja rünnati

keskpärasuste poolt. John Adams⁵⁶), kes varemil ajal oli olnud üks tema soojemaid imetlejaid, hakkas protestima ülistava kiituse vastu, mida Washington oli esile kutsunud mõnelt poolt „nii ülemääraselt, et see võib viia hädahoitu meie vabadused“. „Mulle teeb muret,“ ütles ta, „näha mõningaid meie hulgast kalduvat ebajumaldama kuju, mida nende omad käed on valanud. Ma kõnelen sellest ebausklikust austamisest, mida üles näidatakse kindral Washingtonile.“ Adams ühines teiste Uus-Inglismaa saadikutega intriigis, et kõrvaldada Washington ülemjuhataja kohalt kindral Gates'i kasuks, kes oli keeldunud Washingtonile abivägesid saatmast ja isegi jätnud temale teatamata oma võidust, eelistades, nagu ta ütles, saata selle teate ainuüksi Kongressile. „Kongressil oli,“ ütleb Hapgood, „nii palju liikmeid, kes olid ülemjuhatajaga kas isiklikult vastuolus või kadedad talle usaldatud sõjalisele jõule, et asutati sõja Kollegium, kus Gates ja Mifflin olid liikmeiks, et jagada võimu Washingtoniga.“ Tõepoolest pidi Washington kõiksugu kavaluste abil teada saama, mis ta alluvad ohvitserid tegid, ja tänu Kongressi intriigidele ja lahkkelidele oli ta kaua aega võimetu nende vastu ette võtma mõjuvaid samme.

See ei olnud siiski veel mitte kõige suurem pahedest, mis ähvardas õõnestada Washingtoni autoriteeti ja sõjaväe moraali. See õnnetusttoov nähtus, mis esile kerkis viimase sõja kestel, nimelt profiidilöömine, hakkas nüüd ennast rasva sööma, kasutades iga võimalikku teed. Washington tuli põhjendatud arvamisele, et varustis hoiti temast eemale teadlikult ja et ta

võlgnes seda meeste mõjule, kes rikastusid sõja venimise tõttu ja kes soovisid sellepärast selle edasikestmist. Washington kõneles suure viha ja ägedusega neist, kes spekuleerisid jahu ja teiste tarbeainetega ja kes monopoli abil tõstsid hindu. „Ma palun Jumalat,“ ütles ta, „et üks kõige jälgimaist igas osariigis poodaks võlla, mis viis korda kõrgem kui Haaman'i poolt valmistatu *).“

Tol ajal teatas Washington, et 2 899 meest on rõivastise puudumise tõttu kõlbmatud oma ülesande täitmiseks. Ta oli vähendanud omi väljaminekuid niipalju kui iganes võimalik, oli eemaldanud oma laualt veini ning võõrustas oma sõpru rummi ja veega. Ometigi kuhjati tuhandeid naelsterlingeid maa tarbeainetega spekulereijate räpastesse kättesse. Ei ole seepärast ime, et Washington tõstis häält vihas. On ime, et ta iialgi meelt ei heitnud. „Kui mind kutsutaks,“ kirjutas ta, „joonistama pilti aegadest ja inimestest, keda ma olen näinud ja kellest kuulnud ja keda osalt tunnen, siis ütleksin ühe sõnaga, et laiskus, priiskamine ja raiskamine näivad olevat haaranud tublisti suurema jao neist; et spekulatsioon, riigivargus ja täitmatu janu rikkuse järgi näib olevat ülekaalus iga teise kaalutluse ees ja peaaegu igas inimkihis; et erakonna vaidlused ja isiklikud tülid on tänapäeva suursündmused, kuna silmapilgu riigiasjad — suur ja järjest kasvav võlg, ruineeritud rahandus, väärtuse kaotanud raha ja krediidipuudus

*) Kuningas Ahasveeruse kojaülem Haaman laskis valmistada 50 küünart kõrge võlla, kuhu kavatses puua juut Mordekai (vt. Estri raamat piiblis).

(mis oma tagajärgedega on kõigi asjade puudus) on ainult teise järgu tähtsusega küsimused, mida lükatakse edasi päevast päeva, nädalast nädalasse, otsekui oleksid meie asjad kõige lootusrikkamas seisundis. Olles joonistanud selle pildi, mille ma oma südames usun olevat õige, ei ole mul enam vajadust korrata, et olen kartuses oma rahva pärast ja tahan näha oma kaasmaalasi ärkamas.“

Kuid maa jäi tuimaks. Kongress, ametis intriigide ja erahuvidega, tegi vähe, et tõsta sõjaväe arvu ja kaotada rahulolematust. „Mr. Washingtoni laialipillatud õnnetushunnikud“, nagu keegi tory-ajakirjanik sõjaväelasi nimetas, olid ikka veel toidu ning rõivaste puuduses ja neid pilgati ning tehti naeruvääriliseks mõlemal pool Atlandi ookeani kui katkiste küünarnukkidega räbalapoisse, kel ei olnud ei toitu kõhus ega püssirohtu püsside jaoks. Muutus võimatuks osta hobune vähema kui 200 naelsterlingi eest või saada sadul alla 30—40 naelsterlingi. Ohvitserid „jooksid verest tühjaks“ juba saabaste ostmisel, mille eest neil tuli maksa 20 naelsterlingit, ja jahu müüdi 5—15 naelst. tsentner. „Kas me suudame sõda kauemini edasi pidada?“ kirjutas Washington, ja vaadates tagasi ajaloo soodsamast vaatepunktist, me küsime imestusega, kuidas see tuli, et ameeriklased said võidu tingimustel, mis näisid tegevat kaotuse möödapääsematuks. Ma usun, et vastust sellele küsimusele ei leia me mitte ameeriklaste heroismis või võimeis, vaid seda tuleb otsida veidras asjaolus, et lõtvus ja korruptsioon, mis küpsenud Filadelfias ja New-Yorgis, olid pannud oma paralüüsiva käe Westminsterile ja Whitehal-

lile *). Näib olevat peaaegu kindel, et kui Britannia oleks pannud välja ainult kümnendiku jõust, mis ta omas; oleks ta pingutunud tõsiselt kas või kuus kuud; oleks ta ära heitnud selle kolonistide põlguse, mis esiti juhtis ta nõupidamisi nende kui sugulaste vastu ja nõrgestas kätt siis, kui nähti vaeva nende võitmisega lahinguväljal, — oleks kõike seda tehtud, siis oleksid Washingtoni väe jäänused möödapääsematult leidnud, et nad on võimetud vastupanuks eriliselt sõjaretkeks koostatud sõjaväele, kes tuges suurele laevastikule. Kuid Britannia mängis ja naljatas sõjaga ja kaotas kontinendi, niisamuti kui ameeriklased mängisid ja naljatasid oma sünniõigusega. Siin oli tõeliselt vähe valida kahe rahva vahel, kuid juhuslikult oli Washington ühel pool, ja see moodustaski kõik vahe.

Kuid isegi seesuguse paremuse juures surusid inglased koloniste tugevasti. Parandamatu kindral Lee, kes oli välja vahetatud ühe inglise vangi vastu, jättis Monmouth'i all korraldused täitmata ja asetaski ameeriklased suure lüüasamise võimaluse ette, keeldudes ründamast siis, kui talle seda kästi. Päev lõppes ameeriklaste võiduga, kuid poleks mitte olnud Washingtoni kiirust ja teotsemisenergiat, oleks võinud järgneda sõjaväe kokkuvarisemine ⁵⁷⁾).

Veel enne, kui Washington oli saanud teateid Lee rünnakust keeldumisest, kohtas ta, ratsutades väljas oma ohvitseridega, mõningaid

*) Westminster — Inglise parlamendi asupaik; Whitehall — tänav Londonis, kus asuvad ministeeriumid.

Ameerika sõdureid, kes olid täies taganemishoos, nagu nad ütlesid, Lee korraldusel. Üllatatuna ja vihasena ratsutas ta edasi, kuni leidis oma kaastöölise väejuhtimises, suurepärase Lee, kes seletas talle külmavereliselt, et ta ei olevat asunud rünnakule, kuna see olevat „vastuolus tema soovidega ning Nõukogus avaldatud arvamustega“. Washingtoni adjutant hüppas oma hobuselt, tõmbas mõõga Lee vastu ja hüüdis: „Meid on ära antud!“ Kuid tema šefil ei olnud kalduvust melodraamaks ja ta ei kaotanud pead. „Võtke oma hobune, sir,“ ütles ta oma adjutandile ja, saates Lee järelvägede juurde, kihutas oma tumepruuni märaga pöörase hooga piki väejoont, kutsudes mehi seisma jääma ning vaenlast vastu võtma, kinnitades neile, et neid toetavad lõunapoolsed väed. „Ilma temata,“ ütleb Hamilton, „oleks kogu sõjaväge tabanud üldine põgenemine, häbi ja teotus, ainult oma juuresolekuga tõi ta sõjaväed segadusest välja ja viis nad võidule.“ Üks sõdur, kes oli olnud kohal kogu selle meeleheitliku päeva ja kellelt küsiti, kas ta oli iial kuulnud ülemjuhatajat vanduvat, vastas: „Jah, sir, Monmouth'i all ja niisugusel päeval, mis oleks pannud iga mehe vanduma. Ta vandus sel päeval, nii et lehed puude otsas hakkasid värisema. Ma ei ole saanud nautida sellist vandumist kunagi ei enne ega pärast. Sir, sellel alati meeldejääval päeval ta vandus nagu taevaingel.“ Ta tegi veel enam, kui et ainult vandus — ta kogus mehi enese ümber oma imetlusväärilise energiaga, oma kiire pilguga maastiku hindamises ja oma nakatava julgusega, mis oli nii muretult-hooletu, et ta pidi olema alateadlik. Ühe kahuri juures, nii kõneleb jutt,

langes kuus meest. Kui viimne vajus, võttis ühe mehe naine, kes oli vett toomas, laadimisridva ja jätkas oma abikaasa, surnud artilleristi tööd. Pärast lahingut laskis Washington naise enese juurde kutsuda, andis talle raha, ülendas ta seersandi auastmesse ja pani ette maksa talle pool palka eluaeg. Kapten Molly'na on ta muutunud surematuks.

„Monmouth'i hiilgepäev“ aitas palju kaasa Ameerika sõjaväe tugevnemiseks, ja asjaolu, et nüüd lõpuks Kongress otsustas, et „kuni edaspidiste korraldusteni peab kindral Washington omama kõik võimu ja juhtima kõiki asju, mis puutuvad sõjaväe korraldusse ja sõjalisse tegevusse,“ avas Ameerika sõjalisel operatsioones uue peatüki. Washington näitas oma juhiosavust sellega, et tõstis ajaviitmatult meeste palka, suurendas kahurväge ja võttis tarvitusele väga mõjuvad abinõud, et tõkestada rüüstamisi, mida korraldasid kurnatud sõdurid; need rüüstamised olid teinud palju selleks, et üles ärritada avalikku arvamist niihästi tema kui ka Kongressi vastu. Umbes samal ajal tegi Washington ka ühe suure sõjalise väärtusega isikliku leiduse. „Ma panin tähele,“ ütles ta, „üht noormeest, üsna noort poissi, väikest, kõhnakest, peaaegu õrna kehaehitusega, kes kõndis kahuri kõrval, lodakil kübar silmadele tõmmatud, nähtavasti mõttesse vajunud, kusjuures ta käsi puhkas kahuril, mida ta aeg-ajalt patsutas, ise mõtiskelles, kui oleks see olnud armastatud hobune või lemmik mänguasi.“ See mees oli Alexander Hamilton, kellele oli määratud mängida suurt osa sõjas ja Ameerika Ühendriikide ajaloos ja surra halastamatut surma, ehkki mitte lahingu-

väljal *). Washingtonile osutus see kohtumine väärtuslikuks, sest Hamiltonilt ja võib-olla Hamiltonilt üksi sai ta mõneks ajaks seda loiaalset ja pidevat abi, mida oli talle nii hädasti vaja ⁵⁸).

Meie ei pea siiski mitte vaatama ei Hamiltoni võimeile, ei Kongressi politikameeste järeleandmisele ega isegi mitte Prantsusmaa vahelesegamisele, et leida Ameerika edu tõeline põhjus. Briti väed Ameerikas löödi Briti riigimeeste poolt — nende venitamise, korrupsiooni ja teovõimetuse tõttu. Andekaim ja vahvaim kindral, kelle Inglismaa saatis välja kolonistide vastu, oli kuulus Burgoyne, võib-olla ainus strateeg, kes esile tõusis Briti poolel. Burgoyne oli Briti armee juhiks Kaanadas. Ta tuli mõttele liikuda sealt oma inglise, saksa ja indiaanlaste abivägedega ja tungida üle kõrgendikkude, mis moodustavad põhjapoolse osa praegusest New-Yorgi osariigist, kuni ta jõuaks Hudsoni ülemjooksuni, kuna samal ajal Howe pidi liikuma jõgepidi põhja poole, ühinema temaga ja lõikama kolonistid kaheks. See oli meisterlik plaan. Inglise valitsus arutas Burgoyne'i kava ja otsustas ta vastu võtta. Koostati ja kirjutati kiri, mis pidi pandama posti ja milles kästi lord Howe'l liikuda Hudsoni jõge pidi põhja poole, et ühineda Burgoyne'i vägedega teataval kuupäeval Saratogas. Kuid ametnik välisministriumis, kelle kohuseks oli järele vaadata, et korraldused läheksid Londonist minema samal ööl Ameerikasse väljuval laeval, pidas asja liiga tähtsusetuks, et kirja otsekohe ära saata, ning kiri seisis Londonis seitse päeva. Me teame,

*) vt. märkus 4.

mis järgnes. Burgoyne viis oma plaani täide. Ta jõudis Saratogasse; ta leidis, et kindral Howe' väed olid hilistunud; ta kummardus paratamatuse ees ja andis alla ⁵⁹).

On võimata üle hinnata selle allaandmise tähtsust. Esimene ja otsene tulemus oli, et abi, mida asunikud olid palunud Prantsusmaalt, nüüd neile lõpuks anti. Kuni konflikti lõpptulemus oli kahtlane, kõhkles Louis XVI kabinett. Kuid Burgoyne'i alistumine otsustas asja. Otsekohe tunnustasid prantslased asumaid kui sõltumatuid riike ja astusid nendega kaitselepingusse Suur-Britannia vastu ⁶⁰). Nad tegid enamgi. Nad saatsid Lafayette'i ja D'Estayn'i kaheteistkümne liinilaevaga ja kuue fregatiga, kes maandusid Chesapeake'i lahes juulis 1778 — „lugupidamisvääriline sõjaline jõud“, kelle täpsat arvu avaldada ameeriklased nii väga ei soovinudki.

Ehkki see jõud oli väike, ometigi Prantsuse vägede ilmumine Ameerika pinnale ühinemiseks kolonistidega Britannia vastu pidi omama määratu suure moraalse mõju. Kõigepealt näitas ta neile ameeriklastele, kes olid hakanud kõhkuma, et Washington ja tema toetajad, retoorilised ilukõnelejad, tuulised ja tühised Kongressi politikamehed ei olnud lõppude lõpuks oma arvamistes mitte väga kaugele märgist mööda lasknud, kuna üks suurriik oli pannud kaalule oma prestiiži nende edu pandiks. Peale selle oli Lafayette'i vägede kohalolemine välimine ja nähtav tõendus sellest, et Britannia oli kaotanud selle merede valitsemise, mille säilitamine oli olnud ta ülimaks eesmärgiks. Ometigi, kui suur ka ei olnud nende kaalutluste mõju ja kui võim-

salt nad ka ei soodustanud Ameerika asja, osutus üks otsekohe Saratogale järgnev sündmus peaaegu niisama võimsaks vastandsuunas. Kui Burgoyne läks Ameerika laagrisse, et juua klaas viina Ameerika komandöriga, jõi ta George Washingtoni terviseks, keda inglased olid leidnud olevat Ameerika vastupanu elu ja hinge. See võeti vastu jäise vaikusega. Gates oli Washingtoni vastaste Kongressi meeste kandidaat ja Gates'i sõbrad tahtsid, et kõik kuulsus suure võidu puhul Saratoga all langeks Gates'ile⁶¹). Kiidukõnede rünnak, mida nad algasid selle ohvitseri heaks, ei jätnud Washingtoni küll mitte puudutamata, kuid ei teinud ka palju viga. Kogu asi aga mõjus ühte teise kindralisse hoopis erilisel viisil. Benedict Arnold oli olnud andekamaid ja osavamaid Ameerika poolel esinenud pealikuid. Võib-olla tema üksi kõigi teiste kindralite seas oli avaldanud kõrgemal määral ülemat sõjalist geeniust, mis kunagi ei saanud küllaldaselt tunnustust. Enam kui üks kord oli tal olnud põhjust kaevata, et tema saavutatud kuulsusega oli ehitud vähemaid mehi, ja kui uskuda tema enese tõendusi, siis too kuulsus, mis läks Burgoyne'i võitmise eest Gates'ile, oleks pidanud olema tema päralt. Ei ole olemas mehe riigiustavusele valjemat vastupidavusproovi, kui leida oma jõupingutused põlatuina ja lollpeade ebaõnnestumised ülistatuina, kuid ei ole olemas ka mustemat tegu kui see, mis Arnold tegi. Ta andis ära oma maa ja oma käsu all olevad mehed ja läks üle vaenlase poole ning sai Briti kindraliks lõunarindel⁶²).

Arnoldi astumine Briti teenistusse sellel frondil oli isegi raskemaks löögiks ameeriklaste

asjale kui ta äraandmise fakt iseenesest. Sest lõunapoolseis maaosades, kus tal nüüd tuli teot-seda, olid tory'd kõige tugevamad, ja paljud head ameeriklased, kes olid seni hoidunud eemale aktiivsest Britannia toetamisest, ühinesid nüüd Briti lipuga, kui see oli tõstetud silmapaistva Ameerika ohvitseri poolt, kes ägedalt hukka mõistis teiste mässuliste juhtide ülalpidamist. Siiski, mis inglased võitsid Arnoldi truuduse-murdmisest, selle nad kaotasid oma ratsaväe juhi Tarleton'i piiripidamatuse ja metsikuse läbi, kes oli küll löögivõimeline ja vapper, kuid halastamatu ja toores. Tema võitudele Ameerika vägede üle järgnesid ilmtingimata vägivallateod, mis olid õigustamatud ja ühtlasi eapolitilised ja avaldasid mõju, et ameeriklased hakkasid astuma rohkemal arvul sõjaväeteenistusse. Ei olnud populaarsemat võitu kui see, mille Washington sai mõni kuu hiljemini, andes hävitava löögi Cawpans'i all Tarletonile, kes oli tunginud edasi väikese väe eesotsas, et saada purustatud arvu-liselt kaugelt suuremast Washingtoni väest, mis teda ootas ⁶³). Aga enne kui Washington võis nautida selle võidu erakordset elevust, pidi ta välja kannatama valju tuleproovi mitte üksnes selle pärast, et avalikule arvamisele tegi väga muret üldine seisukord, vaid ka pea iga isiku truudusetuse või nõrkuse pärast, kellele ta tuges abi ja nõu saamise mõttes, samuti ka selle etteheidetetormi pärast, mis liikus üle Inglismaa ja Ameerika, olles sihitud tema mitte kellegi ees kummarduva pea vastu.

Kui ta sai teate Arnoldi äraandmisest, oli ta parajasti üle vaatamas West Pointi kindlustisi. Ta võttis hoobi vastu täieliku vaikimisega, saa-

tis Hamiltoni otsekohe jälgima ja vangistama äraandjat ning tähendas siis teatava kibedusega: „Keda võime me nüüd usaldada?“ Oli karta, et Arnold oli ära andnud ka garnisoni, kuid olles selles suhtes rahustunud, istus Washington lõunat sööma oma ohvitseridega, teatades enne uudisest Arnoldi naisele, kelle see oli jätnud maha. Ta ütles mahajäetule, et on teinud kõik, mis tema võimuses, et kinni võtta Arnoldit, kuid mitte saavutades ses mõttes tulemusi, on tal nüüd heameel kinnitada, et Arnold on väljaspool hädaohtu. Pööraseks muutunud naise olukord, kes vaheldumisi sonis ja suure häälega nuttis, surudes oma last rinnale ja kaevates oma saatuse üle, oli kohutav; kuid võib kahelda, kas mitte valu ja viha, mis mässasid Washingtonis, ei ületanud selle naise kurbuse teravust.

Washingtoni tundmused sel puhul viisid ta ühele kõige halastamatumale, kuigi me ei või mitte öelda et kõige ebaõiglasemale teole ajaloos. Sideohvitser, kes oli inglaste poolt palgatud Arnoldit avatlema, oli major André, väga vahva ja ülla karakteriga džentlmen. Ta võeti vangi ja mõisteti salakuulajana sõjakohtu poolt poomissurma. Asjata pöörduti Washingtoni poole palvega, et lubataks maha lasta. Washington oli oma keeldumises teemantkõva. Põlastus, mille André karistamisviis äratas Inglismaal ja isegi Ameerikas, oli tugev ja hulk liberaale ja demokraate, kes olid ohverdanud palju Ameerika asja kaitseks, kohkusid nüüd Washingtonist tagasi ja mõistsid teda hukka kui brutaalset timukat. Selle tõttu on arvatud, et André karistamine poomise teel oli taktiline viga, kuid me peame pidama meeles, et Washingtonile olid

selleks andnud põhjust paljud ja väga ilged sõjakorra rikkumised, mida ta kaasmaalased olid kannatanud vaenlase poolt sellest ajast peale, kui Falmouth'is pommitati Briti kahureist naisi ja lapsi, kuni selle ajani, kus süütuid asunikke laastati ja tapeti Tarletoni ratsaväe poolt. Washington keeldus alati lubamast oma meestel laskuda mingisuguse kättemaksuni, kuid André asjas, ehkki ta ei astunud üle oma seaduslikkusest võimupiiridest, oli ta silmanähtavalt otsustanud talitada äärmiselt valjult. Ei tohi mitte unustada, et ta oli poonud Ameerika sõdureid sõjaseaduste rikkumise, rüüstamise ja muu sarnase eest ja lugupidamisest nende vastu oli ta sunnitud täide viima äärmise karistuse ka vaenlasest süüdlase kallal.

Mis puutub Benedict Arnoldisse, siis oli Washington valmis maksma peaaegu ükskõik missuguse summa mehele, kes tooks äraandja tema kätte elusalt, ja ta tegi ikka pingutusi, et vangistada meest, kes oli andnud kõige hirmsama hoobi rahvuslikule asjale. „Mitte mingisugused asjaolud siiski,“ kirjutas ta, „ei suudaks saavutada minu nõusolekut temale otsa tegemiseks, s. o. salajaselt tapmiseks. Minu eesmärk on teha temast avalik hirmukuju teistele.“ Kuid seda eesmärki ta ei saavutanud iial. Arnold hoidus kõrvale Washingtonist ja põgenes pärast sõda Inglismaale ning mingi veidra iroonia tõttu võib ta luud praegusel ajal leida maetult suurte surnute keskel Westminster Abbey's.

André poomine maksis Washingtonile rohkem kui mõninga Inglise radikaali toetuse kaotuse. See röövis talt Hamiltoni sõpruse ja mõneks ajaks Hamiltoni isikliku teenistuse.

Leides, et ta palved André asjas ei too mingit kasu, ei katsunudki Hamilton varjata oma meelepaha ja nii järgneski lahkuminek. Kõnelus sel puhul, mis ähvardas suhet, nii väärtuslikku Washingtonile ja vabariigile, näitab, et suurtel meestel on hetki, millal nad üsna vähe tõusevad kõrgemale oma kaasmaalastest. Hamilton kirjeldab, et ta leidis kord Washingtoni mitte ta toast, vaid ülalt trepi otsa juurest. „Kolonel Hamilton,“ ütles ta, „te olete mind kümme minutit oodata lasknud. Ma pean teile tähendama, sir, te käitate mind ebalugupidavalt.“ — „Ma ei ole selles mitte teadlik, sir,“ vastas Hamilton, „kuid kuna te olete pidanud vajalikuks mulle seda ütelda, siis me lahkume.“ Washington oli nõus ja ohverdas nii silmapilgu meelepahale ainsa esmaklassiliste võimetega mehe, kelle peale ta võis loota.

Mitte iialgi südamlík ega meelitav oma kombeis ning närvlikuks tehtud hirmsate pettumuste pikast reast ja lootuste nurjumiste valudest, oli Washingtoni meelelaad kaldunud järjest halvemale. Ta muutus nii ebarahvalikuks ja nii väljakannatamatuks käitumises, et ükski ohvitser ei istunud heameelel temaga koos lõunat sööma, kui oli võimalik sellest hoiduda. Võib-olla me ei peaks mitte olema üllatatud kõigest sellest, kui arvesse võtta neid lõpmatuid katsumisi, mis talle osaks said ja millele lisandus nüüd veel kuulumisvõime kaotus. Tema meelekindlus aga jäi kõikumatuks. Et päästa Washingtoni maja ja mõisa rüvetamisest, oli ta sugulane Lund Washington võõrustanud mõnd Inglise ohvitseri ja sai selle eest perekonnapealt valju noomituse. „Mulle oleks olnud vähem

piinlik kuulda,“ kirjutas kindral, „et teie järeleandmatuse tagajärjel nad oleksid põletanud mu maja ja muutnud istandikud varemeiks.“ Ta otsustamisvõime ei olnud ühes ta meelelaadiga siiski rikki läinud. Kord oli tal kiusatus loobuda puhtakujulisest kaitsetaktikast, milles tal oli antud saada niisama suureks meistriks kui hiljemini Wellington, ja tungida uute Prantsuse vägedega tugevas rünnakus inglaste kallale. Kuid ta hoidus sellest ja ehkki jättis initsiatiivi vaenlasele, kes lõi Ameerika vägesid mitu korda rängalt, näitas aeg, et tal oli õigus.

Nüüd astus võitlusse uus tegur. Esmakordselt ajaloos kaotas Britannia, mitte ajutiselt, vaid kaunis pikaks perioodiks ülemvõimu merel. On väga õpetlik tähele panna, mis järgnes sellele kaotusele. Hoolimata Prantsuse abivägedest ja Ameerika vastupanust, oleks Cornwallis ikkagi Ameerika ära võitnud, kui ta oleks kindlaks jäänud oma pealetungivale taktikale. Kuid nüüd olid tulemas uued Prantsuse väed, olid tulemas jõurikka laevastikuga, kes võis maanduda pea igal punktil päratu pikal Ameerika merekaldal. See tähendas Briti jõu halvamist Ameerikas. Nad ei saanud rünnata, nad ei saanud astuda mingisse laiemasse tegevusse, sest igal hetkel võisid uued abiväed lõigata ära nende seisukohad. Nad kontsentreerusid Yorktowni ja kaitsesid seda linna, ilma et oleksid võinud asuda tõelisele vasturünnakule. Säärase seisukorra tulemus oli, nagu ta on paratamatu igale väele, keda alatiselt õrritatakse ja atakeeritakse ja kes ei saa anda vastulööki, kusjuures liiatigi ta varustise saamise allikad on alatises hädaohus. Washington juhtis piiramist energiliselt ja paindumatult. Ta

avaldas oma harilikku julgust ja oma harilikku järskust. Kui sõjaväekaplan näitas talle oma kübarat, mis oli kaetud vaenlase kahurikuuli killust ülespaisatud liivaga, ütles ta kaplanile, et võiks parem viia selle oma naisele ja lastele näidata. Ta ise avaldas oma tavalist surmapõlgust. Näis, nagu tunneks ta indiaanlasest prohveti ennustuse tõtt omis kontides. Ta sõjalised jõud olid jagatud kaheks ründavaks osaks — ühes prantslased, teises ameeriklased —, ja ta tegi kõik, mis võis, et õhutada võistlust nende kahe vahel. Lafayette ise juhtis prantslasi, Hamilton ameeriklasi. Rünnak oli liiga äge inglastele ja Cornwallis alistus ⁶⁴).

Võidu hetkel säilitas Washington väärikuse astme, mis tähistas teda kui suurt meest. Ta keeldus alandamast Inglise ohvitseri ja hoolitses selle eest, et ei oleks pealtnägijaid, kui nad andsid ära oma mõõgad. Inglise ja prantslaste vahel vahetati viisakusi, kuid ameeriklaste ja inglaste vahel valitses jäik vaikus. Veel enam, Washingtonil oli taipu ja suuremeelsust lubada Cornwallis't transportida kõiki loialiste, kes viibisid tema laagris, päästes nii meeste elu, kelle surm oleks võinud tähendada Ameerikale värskeid haavu.

Ehkki George III veel hooples ja Briti kabinett kõhkles, oli sõda möödas ja inglased kaotanud Ameerika ⁶⁵). Meeleolu tõus pöördus nüüd tugevasti Washingtoni kasuks. Kõikjal tervitati teda kui rahva päästjat. Krahv Dumas, üks Prantsuse atašeedest, on jätnud meile liigutava pildi tema Virgiiniasse sissesõidust. „Meid ümbritses laste murd,“ ütleb ta, „kes kandsid tõrvikuid ja ikka ning jälle kordasid kodanik-

kude tervitushüüdeid; kõik olid nobedad lähema tema isikule, keda nad kutsusid oma isaks, ja tungisid nii lähedale meie ümber, et takistasid edasiliikumist.“ Tookord ometigi sulas jääsein, mis piiras Washingtoni hinge. Pisarad jooksid alla mööda ta kõhna ja kurnatud nägu, kui ta, näidates lastele, ütles: „Siin on sõjavägi, mida nad iial ei suuda võita!“

X p e a t ü k k.

Vabariigi kujundamine.

On kindel, et Washingtonil oleks olnud üsna kerge ära kasutada oma lõplikku edu Briti vägede vastu selleks, et teha end sõjaliseks diktaatoriks uue rahva üle. Tõeliselt teda kihutasid end nimetama uue riigi monarhiks mitmed rahulolematud ohvitserid, kes soovisid tugevaks teha valitsust ja kindlustada sõjaväele mõningaid kaua saamata jäänud eesõigusi, ja ei ole kahtlust, et ta jõupingutused oleksid saavutanud ajutiselt edu. Washington vastas aga, et „kui ma mitte ei eksi enesetundmises, siis ei oleks teil võimalik olnud leida isikut, kellele teie kavatsused oleksid olnud enam vastumeelt.“ Auahnus tal ei puudunud, kuid ta omas terve ja selge pilgu nagu ka inglase paindumatuse ja teadis, et katse, asutada Ameerika pinnal dünastiat, pidi kindlasti lõppema täielise nurjumisega. Pealegi ta oli läbi teinud seitsmeaastase seninägematu jõupingutuse. Sõda oli ta väsitanud ja välja kurnanud. Ta igatses rahu ja puhkust. Üks kõige humansemaid märkusi, mida võib leida ta päevikus tol perioodil, on see, milles ta jutustab

rõõmuga, et talle on lõpuks osaks saanud kaua kättesaamata toredus — lõunatada üksinda oma naisega.

Rahu Washington siiski ei saanud. Maa oli haletsusväärilises seisundis, sõjavägi mässu tõstmas. Ta oli saavutanud võidu, kuid talle oli palk alles maksmata. Võõrad olid nüüd Ameerika rannikult ära aetud; ent tänulik maa, kes oli hoidnud sõjavägesid relvade puuduses võitluse kestes, hoidis neid nüüd rõivastise ja muude tarbeasjade puuduses. „Selle sõjaväe vastupidavus, meelekindlus, pikk ja suur kannatus on ajaloos ennenägematud,“ kirjutas Washington; „kuid igal asjal on lõpp.“ Ta lisas juurde, et ta kardab, et vägede kannatlikkusele on tulnud nüüd ots. See nõuab tõepoolest kõike ta isiklikku mõjuvust ja kõike ta iseloomu jõudu, et takistada midagi sõjalise väljaastumise, *coup d'état* sarnast rahulolematute ja petetud sõdurite poolt. Ta takistas seda ainult nende õiguse nõudmiste tugeva surumisega ja sammude astumisega nii ruttu kui võimalik, et sõjaväed saaks laiali saata. On siiski õiglane öelda Ameerika kohta, et ehkki ta oli nigel ja kitsi meeste nõudmiste suhtes, kelle verd valati ta kaitseks ja kes muretsesid oma jõupingutustega talle sünniõiguse, oli ta suuremeelne kuni liialdusteni nende järglaste toetamises. Üks lõbusamaid Mark Twain'i pilkelugusid tegeleb tasumaksimisega iseseisvussõja oletatava kangelase arvukale laste-lastele perele.

Kuid Washingtonil tuli seista peagi silma silma vastas teise raskema ülesandega, kui seda oli sõjaväe rahuldamine. Tal tuli aidata luua riiki, varustada seda valitsusorganitega, anda

talle kokkukõlalised ja kindlad institutsioonid. Kontinentaalkongress oli suremas. Ta ei olnud suutnud sisse seada maksusid riigis, ja viimase tuluallikad oli täiesti tühjaks ammutatud. Uus valitsemisorgan oli olulise tähtsusega ja see pärast siis asutati kõige kolmeteistkümne Uniooni kuuluva riigi esindajate Kongress. Igaüks neist riigest oli esindatud uue natsiooni lipus ühe triibu ja tähega. Selle Kongressi ja selle valitsuse jaoks võis presidendina arvesse tulla ainult üks isik, nimelt Washington.

„Washington asus oma uue ülesande täitmisele,“ ütleb Hapgood, „tõelise kurvameelsusega.“ Ta leidis ennast olevat ümbritsetud raskustest, vaevalt vähem tüütavaist kui need, millega ta oli pidanud rahul olema pika sõja kestel. Ta oli ümbritsetud kõige andekamate meestega Ameerikas — Hamiltoni, Benjamin Franklini, Madison'i ja Jefferson'iga, kes, olgugi et ei suutnud pidada sõda, suutsid ometigi väga hästi ja õieti panna aluse riigile. Kuid need mehed olid jagunenud kaheks suureks mõttevooluks. Hamilton ja tema pooldajad olid vanameelsed, salajas vabariiklusevastased. Nad uskusid tugevasse kesktäidesaatvasse võimu, eelistades selle jaoks monarhi, kes suudaks anda Ameerikale selle ühtekuuluvuse ja tervikluse, mille abil ainuüksi ta võiks kasvada tugevaks rahvaste keskel. Teiselt poolt olid Jefferson ja tema pooldajad läbi ja läbi demokraadid, kes uskusid vaimustatult, et kõik autoriteet, mis ei olene rahvast, on võimuhaaramine; nad tunnustasid küll kõrgema täidesaatva võimu vajadust, kuid nõudsid samal ajal sarnaseid kohalikke omavalitsusekorraldusi mitmesuguste Uniooni kuuluvate riikide jaoks,

mis oleksid teinud sellise kõrgema täidesaatva võimu peaaegu võimatuks ⁶⁶). Washingtoni ülesandeks jäi need kaks vastassuunalist mõttevoolu ühte sulatada lepliku ja praktilise töö nimel. Nagu järgnevad sündmused tõestasid, nurjus teataval määral tema poolt saavutatud kokkulepe. Aastal 1862, kui lõunapoolsed osariigid tõstsid mässu Uniooni vastu, puhkes tüli ja puhkes sama kibeda sõjakusega kui see, mis tõi Ameerikale iseseisvuse. Kuid konstitutsioon, mille Washington ja teised Ameerika rahva isad sellises raskendatud olukorras tagusid, täitis oma ülesande. Ta hoidis alal vabaduse, mille eest Ameerika oli võidelnud, ja päästis maa anarhiast, milles ükski rahvas ei saa elada. Ta jättis ameeriklased vabaks ja tegi nad rahvaks.

Põhja-Ameerika Ühendriikide konstitutsioon oli nelja kuu pikkuse hoolika mõtlemise, pingu-
tatud kaalutluse ja ägedate vaidluste tulemu-
seks ⁶⁷). Neisse vaidlustesse segas Washington
vahele ainult väga harva. On tõendatud, et ta
võttis neist osa ainult üks kord teatava kaalu-
kusega. Oleks rumalus seepärast väita, et selle
nii kaaluteldult saabunud ja nii sageli proo-
vile pandud konstitutsiooni looja oleks olnud
Washington, sest selle konstitutsiooni iga rida
olid teravalt arvustanud ja sõdides parandanud
mehed, kelle arvamised erinesid juba oma alus-
põhjalt, mitte ainult uue valitsuse vormi, vaid
ka kogu ta vaimu ja tähtsuse üle: mõned usku-
sid, et see peab olema demokraatlik, teised olid
veendunud, et ainult despotismi abil saab Ameerika
suureks. Mehi, kes viimaks viisid lõpule
tähelepanuvääriva kokkuleppe ja tegid Ameerika
vabariigi ainulaadseks saavutiseks, jätkuks

loendada kahe käe sõrmedel. Benjamin Franklin, kes nagu Washingtoni kõneles vähe, Jefferson, demokraat, Hamilton, tory, Madison, liiga hästi kõigest informeeritud ja seepärast liiga erapooletu, et toetuda liiga palju ühele või teisele poolele — need moodustasid „sisemise grupi“, kelle kõned ja küsimused juhtisid vaidlusi ja tegelikult otsustasid lõpptulemuse. Washington oli valmis nõupidamistel vaidlusi juhatama ja võib öelda, et ehkki ta ei võtnud neist välja- paistvalt osa ja kuigi ta ei olnud vastutav mõne üksiku peatüki eest, oli tema see, kes päästis asja nurjumisest ja kes korraldas valju erapooletusega kompromissi kahe võistleva erakonna vahel, ilma milleta kokkulepe oleks möödapääsematult luhta läinud.

Mis puutub Washingtoni endasse, siis toetas ta suuresti Hamiltoni-mõttelisi, s. o. neid, kes uskusid, et oluline on tugev kesktäidesaatev võim otsekohese maksustamise õigusega ning võimalusega pidada suurt sõjaväge, mereväge kui ka küllaldast laevastikku. Kuid ta oli oma mõttelaadilt liiga inglane, et pigistada kinni silmad tõsiasjade ees. Ta sai aru, et selle seisukoha liigne rõhutamine tähendaks õnnetust. Ta otsustas, et oleks mõistmatu ignoreerida demokraate ja oma vana sõpra Jeffersoni. Selle tõttu ta kandis hoolt, et viimaste seisukohta võetaks küllaldaselt arvesse, et nende sõnadel oleks küllalt kaalu ja et kui konstitutsiooni klauseleid kokkuleppe kohaselt uuesti redigeeriti, siis neile tehtud järeleandmised oleksid reaalsed ja mitte ainult näilised. Sellegipärast olid jeffersonlased kibedalt pettunud. Mõned osariigid keeldusid esialgselt ratifitseerimast konstitutsiooni⁶⁸), Patrick

Henry tegi ta maha kui monarhia poole kalduva ja Randolph — Washingtoni isiklik sõber —, Mason ja Gerry keeldusid alla kirjutamast.

Washington ise, see on huvitav ära märkida, oli nõus tegelikult kõigi põhiseadusesse võetud parandustega, välja arvatud see, mis käis otsese maksustamise takistamise vastu. Ta oli ka alatise sõjaväe ärajätmise vastu, ja on huvitav ära märkida, et ta oli ka selle vastu, et president oleks kohustatud tagasi astuma ametiaja lõpul; selle tegi aga ta enese teguviis, nimelt kolmandat korda presidendiks valimisest keeldumine, pea-aegu sama sunduslikuks.

Võib-olla oli selliselt koostatud konstitutsiooni peapuuduseks ebamäärasus, mida kompromiss alati peale sunnib. Kuid peajoontes oli ta tähelepanuvääriv suursaavutis. Ta andis kesk-täidesaatvale organile presidendi isikus väga suure võimu. Kuid ta tegi presidendile praktiliselt võimatuks muutuda despootlikuks või toimida vaenuliselt üldisele tahtmisele. Ning samal ajal kindlustas ta osariikidele suurel määral seadusandliku vabaduse, andes seejuures üksikuile isikuile õiguse apelleerida kõrgema võimu poole ⁶⁹).

Kui lähedal oli Washington ebaõnnestumisele, võib arvata ta sõnadest konstitutsioonile allakirjutamise puhul. „Kui riigid peaksid selle ümber lükkama,“ ütles ta, „siis on tõenäoline, et enam iial ei saabu parajat juhust tühistada teist rahulikul teel — järgmine kirjutatakse juba verega.“ Need on huvitavalt prohvetlikud sõnad, mis pidi tõestatama pool aastasada hiljemini Abraham Lincoln'i ja Uniooni kaitsjate poolt ⁷⁰).

Peame meeles pidama, et tol ajal ei olnud Ameerikal mitte ainult hirm despotismi ees, vaid Ameerika kodanikud kaldusid ka väga mõtlema, et nende valitsus Washingtoniga eesotsas erines väga vähe kuningas George III valitsusest Westminsteris. Kõik, mis nad kuninga valitsuselt olid palunud, oli ainult see, et neid jäetaks omapead, et neil lastaks kaubelda, kellega nad ise tahavad, ja et nende kaubaartiklid oleksid maksuvabad. Nüüd aga, kui nad leidsid, et nende eneste poolt valitud valitsus samuti nõudis nende maksustamist ja kutsus neid üles varustama sõja- ja mereväge ja loobuma osalisest kasudest ja töösaavutustest riigi heaks, kaldusid nad üliväga sellele tundele, et nad olid vahetanud kuningas Puupaku kuningas Toonekure vastu. Mõned rohkem mässulised vaimud rändasid ära läänepoolseisse rohtlaantesse. Teised ei kuulunud keskvalitsuse autoriteeti ja tekitasid midagi vastuhakkamiste taolist. Kõik nad ülistasid kohalikkude riikide autonoomiat ja autoriteeti ja olid kiivalised keskvalitsuse iga-suguse võimu suhtes. Sunduslikku sõjaväeteenistust ei tahtnud nad mingi hinna eest. Nad katsusid isegi piirata alatist sõjaväge 5 000 mehega, millele Washington vastas, et ta oleks rõõmuga selle poolt, kui nad võiksid anda kindlustuse, et keegi väljastpoolt sissetungija ei kasutaks rohkem kui 3 000 meest. Sellele vaatamata tegi Kongress hea töö. Ta kaotas ära kõik karistused ja kõik seaduslikud kitsendused usu-elu ulatuses. Ta üheõigustas ja lihtsustas valimisõigust. Ta jagas maa uuesti ja võttis vastu seadused, mis ei edendanud mitte vähesel määral seda imesteldavat rikkust, küllaldast jõukust,

mis on tõstnud Ameerika proletariaadi elujärele, milleni ei jõuta lähedaltki kuski kogu Maakeral. Ei või mitte öelda, et Washingtonist oleksid suurel määral olenenud selle töö omapärasused. See ei ole mitte tema tugev külge. Tema mõistus oli praktiline, sihiteadlik ja arukas, terava realiteeditaipamisega ja peene aimuga mitte ainult mõne Kongressil arutusel oleva teooria nõrkusest, vaid ka vastuoludesse sattunud riigimeeste tugevustest ja nõrkustest. Pealegi omas ta selle isikliku asjassetungimise, mis on iseloomustav kohtunikule, kes jälgib otsekoheselt ning lihtsalt summeerides kahe vastaspoole advokaadi veenvalt kõlavaid väitlusi. Ta oli täiesti omakasupüüdmatu, ja just ta eemalseismine poliitilisest filosoofiast ja teooriaist võitis talle mõlema vaidleva poole lugupidamise. Tõenäoliselt ei oleks keegi teine mees maailmas suutnud olla presidendiks kabinetis, kus demokraat Jefferson ja aristokraat Hamilton, mõlemad suure kangekaelsusega ja tähelepanuvääriivate võimetega mehed, alaliselt tülitsevad⁷¹⁾.

Kaks peaküsimust, mille ümber kihasid vaidlused, olid esiteks, kas peaks Ameerika toetama Euroopas tol ajal puhkenud sõjas vabariiklasi ja seega siis Prantsusmaad, või peaks ta hoidma Britannia poole protestiks teatud tegude vastu, mis Prantsuse merevägi korda saatnud⁷²⁾. Selles nagu teisteski asjades valis Washington kesktee. Patrick Henry'le ta kirjutas, et soovib näha Ühendriike sõltumatuina kõigest, mitte kellegi mõjule alluvaina. „Ühe sõnaga, ma soovin Ameerikale sellist iseloomu, et Euroopa riigid võiksid veenduda, et me teotseme iseeneste ja mitte teiste jaoks. See on minu arvates ainus tee olla lugu-

peetud välismaal ja õnnelik kodus; pole tarvis, et me saaksime kas Suur-Britannia või Prantsusmaa pooldajaiks ja nii looksime tuli, rikuksime avalikku rahu ja hävitaksime võib-olla jäädavalt tsemendi, mis seob Uniooni.“ Selles seisukorras me võime näha esialgset visandit, mis hiljemini sai tuttavaks Monroe doktriinina ja mis jämedais joonis tõlgitsetult tähendab, et Ameerika peaks, niipalju kui see puutub Euroopa kontinenti, tegelema oma asjadega ise ja et Euroopa riigid peavad vastama sellega, et jätavad Ameerika omapead.

See oli vastuvaidlematult ainus tark politika noore Ameerika jaoks. „See on ühendatud Ameerika ainus soov,“ kirjutas Washington, „et tal ei oleks vähimatki tegemist Euroopa rahvaste poliitiliste intriigide või tülidega.“ — „Kui,“ ütleb ta, „me kaupleme nende rahvastega ega sõdi nendega, siis kasvab meie riigi rikkus ja rahva arv sellise kiirusega, et see ületab kõik kalkulatsioonid“ — üks vähestest ennustustest, mis on täitunud viimase täheni. Washingtoni raskused selle erapooletu kursi hoidmisel olid määratud. Tal tuli usaldada suuresti Hamiltoni võimeid, kes oli Ameerika valitsemises möödapääsematult vajaline. Ent Hamilton oli tülikas kaastööline. Tema kohta on tähendatud, ma ei tea kui suure õigusega, et ta alati intrigeeris mitte ainult Jeffersoni, oma vastase, vaid ka Washingtoni enese vastu. Enam kui üks kord leidis Washington oma kannatuse, oma tervise ja oma enesevalitsuse kuni katkemiseni otsas olevat; igatahes ei ole mingit kahtlust, et ta vaatas kärsitult tulevikku, millal oleks võimalus tagasi astuda presidendiametist. Kuid sündmu-

sed sundisid teda, ehkki suurima vastumeelsusega, ametit vastu võtma teist korda ⁷³).

Teine suur küsimus, mille üle Ameerikas arvamised lahku läksid, oli see, kas pidi maal vabariiklik kord üldse alal hoitama. Adams oli avalikult monarhia poolt, Jay salajas. Hamilton oli liiga kaval, et näidata oma õiget nägu, kuid Washington tõeliselt kartis ta vaikimist enam kui mõnd monarhistliku korra avalikku kaitsjat. Rahvas, me ei pea mitte unustama, sisaldas eneses määratu suure arvu tory'sid, ja keegi asjatundlik ajaloolane on ütelnud, et on vähemalt kaheldav, kas nad mitte ei moodustanud enamust. Oleks rumalus väita, et Washington oleks olnud vaimustatud demokraat, kuid ta nägi selgesti, et kui Ameerikast pidi moodustuma riik, siis pidi Unioon säilitatama ja et katse kukutada vabariiki lõpeks kibeda kodusõjaga. Ta teadis, et niikaua kui tema jääb presidendiks, oli vabariik kindlustatud, ja kõige suurema vastumeelsusega loobus ta lootusest pöörduda tagasi Mount Vernoni ja elada seal elu oma südame järgi, maa-aadliku elu, kes võib küttida, ajukahil käia, õhtul sõpradega partii kaarte mängida ja klaas viina juua ning hoida kokku oma ülepingutatud füüsilist jõudu ning kurjalt katsutud energiat. Iialgi ei ole kohusetunde hääl tundunud ta kõrvadele karmimana, kuid olukord ei lubanud mingit kõhklust ja ta võttis vastu presidendi-ameti teiskordselt.

Ta leidis peagi eest uue raskuse. Demokraadid olid ägedalt alatise sõjaväe olemasolu vastu. Nad nägid selles ähvardust vabadusele ja vabariiklikule korrale, mis nende teades ei olnud milgi tingimusel veel rajatud kindlale alusele.

Washingtoni enese vaated sisalduvad ühes ta päeviku märkuses, milles ta ütleb, et kui Kongress „ei võta vastu korralikku miilitsaseadust (mitte säärast piima ja vee seguasja, nagu ma ootan näha, kui ma üldse näen midagi sellist), siis ma langen meeleheitesse.“ Tal oli põhjust seks meeleheiteks. Miilits, mille Kongress asutas, oli täiesti ebaküllaldane, mitte ainult Ameerika kaitsemiseks Euroopa riikide sissetungimise vastu, vaid isegi selleks, et kindlustada teda indiaanlaste kallaletungide eest. Ühel talvisel päeval 1791. a. leidis aset vahejuhtumine, mis näitas korraga maa kindlustamatut olekut ja selle mehe raudseid närve, kes õnnelikul kombel oli ta presidendiks. Washingtoni juures olid parajasti mõned sõbrad võõrusel lõunasöögi ajal, kui üks sõnum põhjustas teda lauast üles tõusma ja toast lahkuma. Ta oli vähe aja pärast tagasi ja kõik jätkus nagu harilikult. Seltskond asus proua Washingtoni võõrastetuppa, kus Washington lõbustas oma võõraid. Ta kõneles viisakalt iga prouaga ja oli välimiselt täiesti rahulik, kuni võõrad lahkusid ja ta jäi üksi proua Washingtoni ja oma sekretäri kolonel Lear'iga. Siis ta kõndis mõne hetke toas edasi-tagasi siia ja sinna, istus lõpuks tule juurde ja purskas välja lämmitatud häälel: „Kõik on otsas — St. Clair on hävitatud, ohvitserid on tapetud, mehed maha notitud; lüüasaamine on täielik. See on liiga hirmus, et mõelda sellele, ja üllatus veel pealekauba.“ Võib-olla oli see õnneks, et Euroopa tol ajal oli valinud endale ülesandeks Prantsuse vabariigi purustamise ja oli liiga ametis, et pöörata tähelepanu Ameerikale, sest kui maa oleks sattunud nii hädaohtlikku seisukorda, poleks Washington

saanud koondada oma valitsusekaaslasi rahvuslikuks kaitseks ja poleks saanud neid sundida kõrvale jätma valitsemisteooriate eest võitlemise.

Suuremaks katsumiseks siiski kui need tülid olid temale alatised sõimamised ja kallaletungid niihästi monarhistliku, Hamiltoni inspireeritud kui ka demokraatliku, Jeffersoni juhitud ajakirjanduse poolt. On tõenäoline, et Washington pani halvaks mõlema antagonisti tegevuse. Hamilton kogus ametialal enese ümber oma poliitilisi poolehoidjaid. Jefferson, suur poliitiline mõtleja, oli tülikas kaaslane, kuid Washington teadis, et ühenduse säilitamiseks peab ta hoidma oma meeskonna koos, ja ta jäi stoiliselt kindlaks oma teele. Võib-olla tegi ta ainult ühe kardinaalse vea, et sulges demokraatlikud selsid ja nende ajalehed, mida Jefferson pani pahaks väga kibedalt⁷⁴). See viga oli tunnusmärgiks, et ennenägematu jõupingutus osutus liiga suureks ta vastupidavusele.

Enam kui üks kord näis, nagu vajuksid Ühendriigid tagasi anarhiasse. „Whisky mäss“ põhjustas selliseid ägedaid väljaastumisi ja selliseid hüüdeid sõltumatuse kasuks, et peab tõepoolest imestama, kuidas suudeti veel riiki koos hoida, kui nähti, et aktsiisimaksust tekkis seesugune tõsine rahutus⁷⁵). 1794. a. seadis Hamilton sisse maksu destilleeritud alkoholilistelt jookidelt, osalt selleks, et saada sissetulekuid suurema alatise sõjaväe pidamiseks. Otsekohe järgnes demokraatlikkude seltside loomine, kes kohustusid avaldama vastupanu maksustamisele ja kelle tegevus avaldus jõulistes peaaegu mässuni tõusvais meelevaldustes. „Mässu“ surus

Washington suure valjusega maha ja laiendas seadusi ajakirjanduse-vabaduse, avalikkude koosolekute ja seltside tegevuse kitsendamise suhtes, mille tõttu Jefferson sõimas teda kui „orjalikku mr. Pitt'i kopeerijat“. Jefferson oli veel kõige sõbralikum ta laimajaist. Radikaalid ja demokraadid ei pidanud piiri oma süüdistustes. „Kui kunagi keegi inimene on viinud hukatuse teele rahva,“ ütles üks neist, „siis on Ameerika rahva viinud sellele teele Washington; kui iial üks inimene on petnud rahvast, siis on meid petnud Washington.“ Ta nimi, ütlesid nad, on andnud voli seaduslikule korruptsioonile ja poliitilisele ebaõiglusele. Teda tehti maha kui despooti, kui autokraati ja türanni ja rünnati teda äärmiselt jämedas ja sõimavas keeles.

Ei ole vähematki kahtlust, et Washington tundis neid rünnakuid kõige teravamini ja haavus neist kõigest hingest. Esiotsa ta võttis vastu kriitika teretulnult. „See toob lõpuks enam head kui halba,“ ütles ta, „heidab uut valgust valitsemise teadusele ja annab võimaluse läbi arutada inimese õigused õiglaselt ja täielikult.“ Kuid kui kriitikud ei viivitanud omistada temale kõige alatumaid teotsemispõhjusi ja tuhnisid läbi ta eraelu skandaali tegemiseks, siis esimest korda oma karjääri kestel muutus ta rünnaku all rahu tuks. Ta kirjutas Hamiltonile oma vastumeelsusest olla veel kauemini peksmise aluseks avalikus ajakirjanduses „tervele nurjatute kritsel-dajate karjale“, ja ta otsustas lõpuks nende alatiste rünnakute survele tõmbuda tagasi. Ta oli teinud kõik, mis üks mees võis teha. Ta juuksed olid hallid, ta kuju küüru vajunud ja põsed langenud sisse, ehkki ta silmade sära

oli veel tumenemata. Puhkuse vajadus oli muutunud paratamatuks. „Ta oli nüüd alati tõsine,“ ütleb William Sullivan, „see oli tõsi-meelsus, mis ähvardas peaaegu muutuda kurb-meelsuseks,“ ja ehkki ta sünnipäeva pühitseti suurema hiilgusega kui kunagi varemini, ei ole mingit kahtlust, et ta igatses tagasitõmbumist ja rahu Mount Vernonis, kus ta võiks „muutuda harilikuks kodanikuks Potomac'i kaldail oma viinapuu ja oma viigipuu varjus..., et sammuda eraelu rada rahu südames.“ Sellekohaselt keeldus ta end kolmat korda presidendiks valida laskmast ja pöördus Kongressi poole oma kuulsa jumalagajätte-aadressiga ⁷⁶). Saadikutekoda, kus see tseremonii aset leidis, oli täidetud nii suure inimesmurruga, kui ta suutis mahutada, ja kui John Quincey Adams vaatas ümber, nägi ta peale Washingtoni vaevalt mõne näo, kes ei oleks mitte olnud liigutatud.

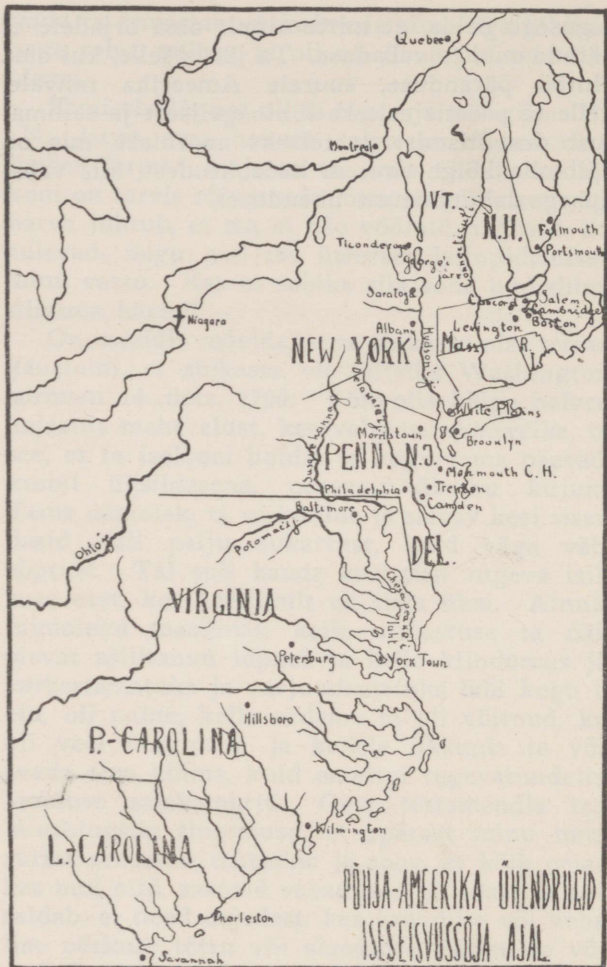
Kõikide silmad olid pöördunud mehe kujule, kes oli tulnud jumalaga jätma, kes oli paindunud, kuid veel enese peremees, kandes ainult muredest vananenud näol oma pika raske elutöö jälgi. „Ma viin selle endaga ühes kuni oma hauani, kui tugeva õhutaja lakkamatuks sooviks, et taevas jätkaks teile oma erilise helduse näitamist, et vaba konstitutsioon, mis teie oma kätetöö, oleks pühalikult alal hoitud ja et rahva õnn vabaduse kaitse all kasvaks täielikuks, valvates hoolikalt selle konstitutsiooni õnnistusi ja kasutades neid nii mõistlikult, nagu seda nõuab au esitada teda heakskiitmiseks, mõjutamiseks ja omistamiseks igale rahvale, kes teda seni veel ei tunne.“ Mõni päev pärast seda pani ta maha oma võimu ja sõitis Mount Vernoni, kodusse,

mida ta armastas, et maitseda siin väga lühikest aega rahu, millest ta oli nii kaua pidanud ilma olema.

Kuni elu lõpuni oli ta tegev ja energiline ⁷⁷). „Ma istun oma hobuse selga ja sõidan ringi ümber farmi,“ kirjutas ta, „mis täidab mu aja, kuni on tarvis rõivastuda lõunasöögiks, kus väga harva juhtub, et ma ei näe võõraid nägusid, kes tulevad, nagu nad ise ütlevad, lugupidamisest minu vastu. Kas ei sobiks siia sõna uudishimu niisama hästi?“

On meeldiv mõelda, et ta abikaasa elas temast kauemini, et abikaasa oli seltsiks Washingtoni surmani 14. dets. 1799. Võib-olla kõige halvem kajastus mehe elust, kes vabastas Ameerika, on see, et ta iseloom hoidis ta kogu tema päevade kestel üksildasena, peaaegu üksiku kujuna. Tema üksiolek, ta vaikimine ja salvav keel sisendasid küll palju aukartust, kuid väga vähe sõprust. Tal tuli kanda karistust tugeva isiksuse eest, kes harilikult on ikka üksi. Ainuke inimolend maailmas, kelle armastuse ta näib olevat säilitanud lõpuni ja kelle kiindumus jäi katkestamatuks ja varjundamatuks läbi kogu ta elu, oli naine, kelle südame ta oli võitnud, kui oli veel noormees, ja kellele üksinda ta võis avada oma külma, kuid ometigi tugevatundelise loomuse salakambrit. Oma testamendis tegi Washington tingimuse, et „pärast minu naise surma on minu tahtmine ja soov, et kõik orjad, kes mul olid, saaksid vabaduse,“ ja edasi ta korraldab, et need orjadest, kes vanaduse või kehalise nõrkuse tõttu või alaeasuse pärast on võimetud toituma, peavad saama tema pärijate poolt küllaldaselt rõivastatud ja toidetud. Kuid võib

õigusega öelda, et mitte ainult oma orjadele ei
pärandanud ta vabaduse. Ta jättis selle, kui oma
elutöö päranduse, suurele Ameerika rahvale,
kelle ta päästis esiteks lühinägelisest ja sallima-
tust despotismist ja teiseks anarhiast, mis on
võib-olla kõige suurem hädaohtudest, mis vaba-
dusega lahutamatult ühenduses.

Lühendid kaardil: V.T.=Vermont; N.H.=New Hampshire;
 Mass.=Massachusetts; N.J.=New Jersey; Penn.=Penn-
 sylvania; Del.=Delaware.

Seletusi ja täiendusi.

1) Thomas Jefferson, Ühendriikide populaarsemaid politikamehi, sünd. 1743, surn. 1826, pärit Virgiiniast. J. oli valgustusaja tüüpiline esindaja, täis optimistlikku usku inimesloomu headusse ja usaldust laiade rahvamasside arenemisvõimeisse. Tema sulest on pärit 4. juuli 1776 sõltumatuse deklaratsioon. J. oli 1785—89 Ühendriikide esindajaks Pariisis, 1792—94 riigisekretäriks, 1797—1801 abipresidendiks, 1801—1809 presidendiks. Tema poliitiliste ideede kohta vt. märkus nr. 66.

2) Patrick Henry, Ühendriikide iseseisvusvõitluse tegelane, sünd. 1736, surn. 1797, äratas Virgiinia seadusandlikus kojas suurt tähelepanu oma ägeda opositsiooniga tempelmaksuseaduse vastu (mais 1765), teotses hiljemini Virgiinia kubernerina, oli I Kontinentaalkongressi ja 1787. a. asutava konvendi liige. H. oli oma aja parimaid kõnemehi ja julgemaid ning järjekindlaimaid politikuid.

3) Benedict Arnold, iseseisvus-sõja väepealik, sünd. 1741, surn. 1801, võttis noorest east alates osa sõjalistest üritustest, teotses 1775. a. Massachusettsi miilitsaväes, äratas tähelepanu oma julguse ja leidlikkusega ja ülendati 1777 kindralmajoriks. Eriti väljapaistvat osa etendas A. Saratoga lahinguis (sept., okt. 1777). Tema äraandmise kohta vt. märkus nr. 62.

4) Alexander Hamilton, Ühendriikide politikamees, sünd. 1757, surn. 1804, teotses iseseisvus-sõja ajal Washingtoni adjutandina, oli 1787 asutava konvendi liige ja 1789—95 rahandussekretär, mis ametis korraldas Uniooni rahandust ja maksundust, asutas (a. 1791) rahvusliku panga, konsolideeris Uniooni sise- ja välisvõlad, pani maksma tollitariifi jne. Tema poliitiliste ideede kohta vt. märkus nr. 66.

5) Benjamin Franklin, Ühendriikide kirjanik, teadusmees ja diplomaat, sünd. 1706, surn. 1790, põlvnes vaestest oludest ja saavutas väljapaistva seisundi tänu oma hoolele ja energiale. F. teotses kauemat aega Filadelfias raamatukaupmehena ja ülempostmeistrina, võttis agarasti osa avalikust elust, algatas rea uuendusi rahvahariduse ja heakorra alal. Ka avaldas ta mõned tööd valgustusaja vaimus ja leiutas piksevarda. 1757—62 oli F. Pennsylvania esindajaks Londonis ja kaitses 1766—75 Inglise valitsuse ja parlamendi juures Ameerika asumaade huve. II Kontinentaalkongressil võttis F. väljapaistvalt osa iseseisvuse väljakuulutamisest juulis 1776. Iseseisvunud asumaade saadikuna Prantsusmaal osutas F. erakordseid diplomaatilisi võimeid, viis läbi liidu Prantsusmaaga 1778, mille tagajärjel Ühendriigid said Prantsuse poolt sõjalist toetust, ja sõlmis soodsa rahu Inglismaaga novembris 1782 (vt. märkus 65). 1787. a. asutavas konvendis etendas F. vahendajana eri poliitiliste suundade vahel tähtsat osa.

6) Siin on mõeldud kuningas Charles I, kes kodu-sõja ajal 1646. a. aprillis salaja lahkus oma peakorterist Oxfordis, et põgeneda šotlaste juurde.

7) Hertsog Wellington, Inglise väejuht, sünd. 1769, surn. 1852, võitles 1808—14 Napoleon I vägede vastu Portugalis ja Hispaanias, võitis ühes Blücher'iga Napoleoni Waterloo lahingus 18. juunil 1815. 1828—30 oli W. Inglise peaministriks.

8) Acheni rahu 18. X 1748 lõpetas Austria pärilussõja, mille kestusel Inglismaa oli sõjas Prantsusmaaga 1744. aastast alates. See sõda kajastus Ameerika pinnal ainult Prantsuse kindluse Louisbourg'i vallutamises inglaste poolt 1745. Acheni rahu andis Louisbourg'i jälle prantslastele tagasi.

9) Prantsusmaale kuulus XVIII sajandi keskel Põhja-Ameerikas suur maa-ala, mis koostus Kaanadast ja Mississippi jõgikonnast (Louisiana ja Illinois). See ala piiras Inglise asumaid põhjast ja läänest ja takistas inglise kolonistide ekspansiooni lääne poole Alleghany mäeahelikku, olles kaitstud pika kindlustiste reaga, mis ulatusid Quebec'ist Uus-Orleans'ini. Prantsuse ja inglise kolonistide vahel valitses tavaliselt väga pinev vahekord, mille tähtsamaid põhjusi oli mõlema poole kaupmeeste võistlus indiaanlasilt saadavate kopranahkade pärast

(prantslaste kaubitsemiskeskus — Montreal, inglaste oma — Albany). Rööbiti Inglismaa ja Prantsusmaa vaheliste sõdadega Euroopas XVII ja XVIII sajandil arenesid mõlema maa kolonistide vahel Ameerikas ägedad võitlused, millest osa võtsid ka indiaanlaste suguharud. Vahekord läks eriti teravaks XVIII sajandi 50-ndate aastate alul, mil inglise kolonisatsiooni pioneerid, tungides Alleghany'st üle, hakkasid asustama Ohio jõe piirkonda Virgiinias ellukutsutud rahameesteühingu, Ohio-kompanii, kaasabil. See üritus, mis ähvardas Prantsuse ala pooleks lõigata, põhjustas prantslaste energilise vastuaktsiooni: viimased tunnustasid Ohio-ala ametlikult Prantsusmaale kuuluvaks ja hakkasid ehitama selle kaitseks kindlustisi, et takistada inglaste ületulekut Alleghany'st.

10) 1753. a. olid virgiinlased alustanud ühe kindluse ehitamist Ohio jõeale; kuid prantslased ajasid inglased minema ja viisid ise selle kindluse ehitamise lõpule, ristides selle Duquesne'i kindluseks. Sellega osutasid nad jälle oma kindlat tahet hoida inglased Mississippi jõgikonnast eemale.

11) James Fenimore Cooper, sünd. 1789, surn. 1851, Ameerika kirjanik, on oma romaanis idealiseerivalt kujutanud indiaanlaste ja kolonistide-pioneeride seiklusrikast elu. Mayne Reid, sünd. 1818, surn. 1883, Inglise kirjanik, avaldanud rea värvikaid ja põnevaid romaane Ameerika aineil.

12) Vt. märkus 9 ja 10.

13) Õigupoolest langes Washington vangi selle järel, kui ta oli end mõne aja kaitsenud väikeses improviseeritud kindlustises (juulis 1754). Prantslaste poolt varsti vabaks lastud, ühines ta kindral Braddock'i väega ja võttis osa Duquesne'i kindluse lähedal 9. juulil 1755 peetud lahingust, milles Braddock langes ja inglased said punanahkade käest raskesti lüüa. Sõja edaspidise käigu kohta vt. märkus nr. 30.

14) Alfred Tennyson, sünd. 1809, surn. 1892, kuulus inglise kirjanik; Joseph Addison, sünd. 1672, surn. 1709, inglise kirjanik, ajakirjanik ja politikamees.

15) William Pitt sen., Chathami krahv, Inglise riigimees, sünd. 1708, surn. 1778, oli 1756 riigisekretäriks, mis kohalt lahkus vastuolude tõttu kuningas George II-ga, kutsuti juunis 1757 avaliku arvamuse survele ametisse

tagasi ja juhtis suure energia ja osavusega sõda Prantsusmaa vastu. Lahkunud ametist okt. 1761, seisis ta 1766—68 jälle Inglise valitsuse eesotsas.

16) Tegeldes eeskujulise peremehena peamiselt oma mõisade valitsemisega, osutas Washington enne 1770. aastat vähe tähelepanu politikale ja ei paistnud Virgiinia seadusiandvas kogus millegagi eriliselt silma.

17) Inglise Ameerika asumaid võib jagada kolme suurde rühma: 1) Uus-Inglismaa (Connecticut, Rhode Island, Massachusetts ja New Hampshire); 2) lõuna-asumaad (Virgiinia, Maryland, Põhja- ja Lõuna-Karoliina, Georgia); 3) kesksed asumaad (New York, New Jersey, Pennsylvania, Delaware). Lõuna-asumaad asetsesid laiadelt viljakail tasandikel, kus soe kliima võimaldas riisi- ja tubakakasvatust istandikkude-süsteemi alusel. Tooniandvaks sotsiaalseks rühmaks olid siin aristokraatsete eluviisidega rikkad istandusteomanikud, kes endast sõltumuses hoidsid „vaeseid valgeid“ (*poor white*) ja valitsesid arvuka neegriorjademassi üle. Vastuolud rikaste ja vaeste vahel olid siin suured, rahvastik asus peamiselt maal ja linnad olid arenenud vähe. Kõige vanem asumaist oli Virgiinia, asutatud 1607 ühe kaubitsejateühingu, London Company poolt ja muudetud 1624 kroonu-asumaaks laialise omavalitsusega. Virgiinia moodustas uute asumaade loomisel teatava sotsiaalse ja poliitilise keskuse. Marylandi asutas 1632 lord Baltimore, kes oli selleks saanud kuningas Charles I-lt suure maa-ala. Välja arvatud mõned vaheajad, püsis Maryland kuni iseseisvumiseni Baltimore'ide omanduses ja moodustas järelikul omanikuasumaa, kuid umbes Virgiiniale sarnaneva põhikorraga. See asumaa kujunes XVII sajandil Inglise katoliiklaste peljupaigaks. Karoliina tekkis 1663, mil kuningas Charles II annetas 8-le aadlikule Virgiiniast lõuna pool suure ala. Siin pandi maksma aristokraatliku ilmega põhikord, mille kava koostas filosoof John Locke. Kuid 1693 muudeti Karoliina põhikorda Virgiinia eeskujul ja jaotati see asumaa kaheks — Põhja- ja Lõuna-Karoliinaks. Tülide tõttu, mis asunikel tekkisid Karoliina omanikega, võttis valitsus mõlemad Karoliinad 1729 kroonu-asumaaks. Georgia asutamiseks hankis inimsõbraline kindral Oglethorpe 1732 kuningas George II-lt loa ja lõi sellega peljupaiga Inglise võlatürmist vabanenuile, Saksa protestantidele ja teistele. Võim asumaa üle kuulus alul

Oglethorpe'i poolt moodustatud koloniaalühingule. 1752 muutus Georgia kroonu-asumaaks Virgiinia eeskujul. Oma karedama kliima ja harimiskõlvulise maa vähesusega moodustas põhja pool asuv Uus-Inglismaa teatava kontrasti lõuna-asumaile. Siinseil tiheda metsaga kaetud aladel sai valitsevaks majandusvormiks väike või keskmine talu (farm) ja rahvastik elas külade kaupa tihedamini koos. Põlluharimise kõrval olid laevandus, kaubitsemine indiaanlastega (eriti nahkadega kauplemine) ja käsitöö teisteks tegevusharudeks ja linnu leidus siin rohkem kui lõunas. Rahvastik moodustas siin majanduslikult ühetaolisema massi, mille iseloomustavaiks joonteks olid julge algatusvaim ja visa energia, ühendatud teatava karmuse ja isekusega (*yankee tüüp*). Eluviisid ja poliitilised korraldised omasid Uus-Inglismaal teatavat demokraatlikku joont. Asumaist oli siin tähtsaim Massachusettsi Bostoni linnaga, asutatud kaubitsejateühingu Massachusettsi Bay Company poolt 1629. Massachusettsi kujunes alul peaaegu täitsa sõltumatuks fanaatiliste puritaanlaste vabariigiks, kes oli Inglismaaga ainult teatavas kaitse vahekorras. 1684 piiras valitsus tunduvalt siinseid vabadusi, tehes Massachusettsi kroonu-asumaaks; kuid 1691 saavutati kompromiss, mille järgi Massachusetts moodustas „*chartered province*’i“, s. t. kroonu-asumaa õieti kaugele ulatuva omavalitsusega. Samal ajal liideti Massachusettsi külge senised asumaad Plymouth ja Maine. Rhode Island’i moodustasid Massachusettsist lahkunud elemendid Roger Williams’iga eesotsas, rajades 1636 seni-asustamata alale asumaa täielise usuvabaduse alusel. 1663 sai Rhode Island Inglise valitsuselt vabadustekirja (*charter*), millega talle anti õieti laialine omavalitsus. Samuti oli Connecticut Massachusettsi tütar-asumaa. Ta asutati Massachusettsist lahkunud rahulolematute elementide poolt Thomas Hooker’iga eesotsas. Asutajad koostasid 1638 kirjutatud põhiseaduse (*Fundamental orders*) õieti demokraatliku iseloomuga. Inglise valitsuselt 1662 saadud vabadustekiri kinnitas Connecticutile umbes samasuguse põhikorra kui Rhode Islandile. Need kaks asumaad esindasid n. n. „*Corporation Colony*“ tüüpi ja omasid võrrelduna teiste asumaa-dega kõige suuremaid vabadusi oma siseasjade korraldamisel. New Hampshire tekkis 1622 omaniku-asumaana (*proprietary province*), kuid muutus 1678. a. kroonu-

asumaaks. Oma vähese rahvaarvu tõttu ei etendanud ta kuigi väljapaistvat osa. Kesksed asumaad moodustasid teatava ühenduslülili Uus-Inglismaa ja lõuna-asumaade vahel, lähenedes kliimalt ja pinnase iseloomult siiski enam Uus-Inglismaale. Siin kasvatati nisu ja maisi peamiselt väiketaludes, mille viljakas pinnas andis head saaki. Neeeriorjus esines siin tagasihoidlikumal kujul kui lõunas. Rahvastik oli kirjuilmeline ja koostus mitme eri rahvuse (inglased, hollandlased, sakslased, rootslased jt.) esindajaist. Peatooniandjais olid siin kveekerid kuiva ja värvitu, sageli väiklaselt-pedantliku esinemisega. Sel alal asusid asumaade suurimad ja tähtsamad linnad — Filadelfia ja New York. Viimane oli asutatud madalmaalaste poolt New Amsterdami nime all 1626 ja läks oma ümbruskonnaga 1667 Breda rahu järgi (tegelikult juba 1664) inglaste kätte. Charles II andis selle ala oma vennale Yorki hertsogile lääniks New York'i asumaa nime all. 1688. a. revolutsiooni järele muutus New York kroonu-asumaaks umbes samasuguse põhikorraga nagu Virgiinia. Hudsoni jõest lõuna pool oleva ala andis Yorki hertsog kahele aadlikule (Carteret ja Berkeley) omandiks. Viimased andsid sellele asumaa, mida hakati nimetama New Jersey, 1665 võrdlemisi laialise omavalitsuse. 1702 muudeti New Jersey kroonu-asumaaks. New Jersey metsarikkal tagamaal asutas haritud ja rikas kveeker William Penn Pennsylvania asumaa, milleks Charles II temale 1681 vabadustekirja oli andnud. See maa jäi kuni asumaade iseseisvumiseni Penn'i perekonna omanduseks, koondades endasse suure arvu kveekereid. Oma asumaaale andis Penn demokraatliku ilmega põhiseaduse ja asutas 1682 Filadelfia linna, mis XVIII sajandi keskpaiku kujunes asumaade suurimaks linnaks. 1703. a. eraldus Pennsylvaniast Delaware, saades erilise seadusandliku koja, kuid jäädes ühise kuberneriga alla. Delaware'i elanikkude hulgas domineerisid rootslased, kes siia olid asunud juba XVII sajandi 30-ndais aastais.

18) Sir Walter Raleigh, kuulus Inglise meresõitja, sünd. 1552, surn. 1618, etendas tähtsat osa sõdades Hispaania vastu, võttis mitmed reisi Ameerikasse ette ja asutas siin 1584 esimese Inglise asumaa Virgiinia, mille esialgne asustus peagi hukkus.

19) Richard Arkwright, sünd. 1732, surn. 1792, mehaanik, leiutas 1769 ketrusmasina, mille käimapaneikuks

kasutati veejõudu; Hargreaves, lihtne kangur, leiutas umbes samal ajal käsiketramismasina (*jenny*).

20) Neegreid hakati Virgiiniasse sisse vedama juba 1619, kuid alles 1672. a. järel, mil asutati Kuninglik Aafrika Kompanii, omandas nende sissevedu Ameerika Inglise asumaadesse suurema ulatuse. XVIII sajandil võttis Uus-Inglismaa, eriti Rhode Island Newport'i sadamaga, neegritega kaubitsemisest elavalt osa. Neegreid kasutati tööjõuna peamiselt lõuna-asumaade istandikes. 1763. a. oli asumais 327 000 neegrit, neist 17 000 Uus-Inglismaal, 29 000 keskseis asumais ja 281 000 lõuna-asumais.

21) Ühes neegritega ulatus rahvastiku üldarv 13 asumaas kokku 1763. a. 1 640 000 isikuni: 495 000 Uus-Inglismaal, 410 000 keskseis asumais ja 735 000 lõuna-asumais. Valge rahvastiku hulgas oli umbes $\frac{1}{5}$ mitte-inglasi. Umbes 95% rahvastikust asus tol ajal maal. Linnadest oli kõige suurem Filadelfia 20 000 elanikuga.

22) Stuartite dünastia Inglismaal valitses 1603—85 ja on tuntud oma püüetega ainuvalitsuslikku korda maksuma panna.

23) Seaduste väljaandmine ja maksude määramine oli kõiges 13 asumaas usaldatud saadikutekoja (*Assembly*) kätte. Valimisõigus oli eri asumais väga erinev, kuid mitte kuski üldine. Mõnes asumaas (näit. New Yorgis) oli see aristokraatliku vähemuse eesõiguseks. 7 asumaas nõuti valijailt teatavat maaomandit, teistes — mitmesugust muud eraomandit ja maksude maksmist teatavas suures. Juutidel, katoliiklastel, baptistidel ja (peale Rhode Islandi ja Pennsylvania) kveekeritel polnud valimisõigust.

24) Kubernerid teostasid kõrgemat täidesaatvat võimu kõigis asumais, määrasid ametisse enamiku ametnikest ja olid sõjaväe juhatajaiks. Kroonu-asumais ja Massachusetts'is nimetas Inglise kuningas kubeneri; omanikkude-asumais määrasid omanikud kubeneri, kelle kuningas ametisse kinnitas; Connecticut ja Rhode Island valisid endale kubeneri. Tavaliselt ei vastutanud kuberner asumaa ees ja tema peale ainult võidi kaevata kuninga kohtule. Peale Connecticuti ja Rhode Islandi oli kuberneril veto-õigus saadikutekoja poolt vastuvõetud seaduste suhtes. Ka võis kuningas (peale Connecticuti, Rhode Islandi ja Marylandi) n. n. revisjoni kaudu juba kubeneri poolt heakskiidetud seaduse tühistada (sääraseid juhte

esines harva). Et kubernerid tegelikult sõltusid saadikutekojast, kes maksude määramisel etendas peaosa, siis ei andnud Inglise valitsuse püüded, tõsta kuberneride võimu, suuremaid tagajärgi. Kubeneri kõrval teotses n. n. nõukogu (*Council*). Kroonu-asumais olid selle liikmed nimetatud kuninga, omanikkude-asumais — omanikkude poolt. Connecticutis, Rhode Islandis ja Massachusetts'is oli nõukogu valitav. Nõukogu oli kubernerile valitsemisel abiks ja teostas kõrgema appellatsioon-i-instantsina teatavaid kohtufunktsioone.

25) Chartade (*Charters*) andmise kohta eri asumaadele vt. märkus nr. 17.

26) Asumaade ja Inglise keskvalitsuse vahekorra kohta vt. märkus nr. 24 ja 29.

27) Robert Walpole, Inglise riigimees, -sünd. 1676, surn. 1745, whigide partei väljapaistvamaid juhte, peaminister 1721—42. W-i ajal arenes Inglismaal parlamentaarne valitsemissüsteem välja, kusjuures W. oma valitsusele alamkojas enamuse kindlustas äraostmistele ja muude korruptsioonilistele vahenditele kaudu.

28) Whigide erakond kujunes Inglismaal XVII sajandi 70-ndais ja 80-ndais aastais võitluses Stuartite dünastia absolutistlikkude ja katoliiklikkude püüete vastu, pooldas Inglise riigikorra arengut parlamentarismi suunas ja kapitalistlikkude rühmitiste kaubanduslikkude huvide rahuldamist riigivõimu kaasabil. XVIII sajandi I poolel olid whigid Inglismaal kauemat aega riigitiüiril.

29) XVII ja XVIII sajandil valitsevate majanduspoliitiliste vaadete seisukohalt oldi Inglismaal arvamisel, et asumaade ülesandeks on 1) varustada emamaa tööstust vajalike toorainetega, 2) moodustada kohase turu emamaa tööstustooteile. Selleks püüti vastavate kaubitsemisseadustega (*trade acts*) ja kaubandus- ning tööstuskontrolliga juhtida asumaade majanduselu. 1651., 1660. ja 1663. a. ilmus rida n. n. laevaseadusi, mille põhjal 1) Inglise asumais võis kaupade sisse- ja väljavedu toimuda ainult Inglise alamaile kuuluvail laevadel, mille kapten ja $\frac{3}{4}$ meeskonda pidid olema inglased, 2) Euroopa kaupade sissevedu Inglise asumaisse Ameerikas pidi toimuma Inglismaa kaudu. Teiste seaduste (aastaist 1660, 1706, 1722, 1733) põhjal võidi Inglise asumailt Ameerikas teatavaid saadusi välja vedada ainult emamaale või teistesse Inglise asumaadesse; säärased „loendatud saadu-

sed“ olid näit. tubakas, riis, kopranahad ja teised naha-kaubad, indigo, suhkur, melass, vask, ingver, laevaehitusmaterjalid jm. Ka tegi Inglise valitsus takistusi nende tööstusharude arenemisele asumais, mis oleksid võinud võistelda emamaa tööstusega (metallitööstus, kudumistööstus jm.). Kõik säärased seadused ja määrused, kuivõrra takistavad nad üldiselt ka ei olnud, ei tundunud kaua aja jooksul siiski asumais eriti tülikaina, sest kontroll nende teostamise järgi oli kaunis puudulik, tolliametnikud ja piirivalvurid ostetavad ja salakaubavedu üldine nähtus.

30) Võitlus Prantsusmaa ja Inglismaa vahel Ameerika asumaade pärast toimus 7-aastase sõja ajal Ameerika pinnal palju ägedamal kujul kui seni. Prantsuse vägede juhataja Montcalm saavutas 1756—57 suuri edusamme; kuid Prantsuse valitsus, käies põhimõtte järgi: „kui maja põleb, siis ei hoolita tallidest“, pühendas peatähelepanu sõjategevusele Euroopa mandril ega andnud asumaile vajalisel määral toetust. Seevastu toetas Inglise peaminister Pitt täie jõuga oma Ameerika kolonistide üritusi prantslaste vastu. 1758. a. vallutas Virgiinia miilitsavägi Washingtoni osavõttel Duquesne'i kindluse ja ristas selle „Pitti kindluseks“ (Pittsburg), kuna järgnevail aastail langesid inglaste kätte Quebec ja Montreal. Sõda lõppes 1763 Pariisi rahuga, mille järgi Prantsusmaa loovutas Inglismaale Kaanada ja osa Louisianat (ida pool Mississippit).

31) Tolliametnikkude arvu suurendamine, piirivalve kõvendamine ja valjumate karistuste määramine salakaubitsemise eest raskendasid tunduvalt seni õitsnud salakaubandust. Seetõttu hakkasid Inglise kolonistid alles nüüd täiel määral tundma emamaa poolt teostatava majanduspoliitilise süsteemi tülikust. Kõik need Inglise valitsuse sammud tekitasid seda suuremat rahulolematust, et nad ajaliselt kokku langesid 7-aastase sõja järele tekkinud majandusliku depressiooniga Põhja-Ameerikas.

32) George Grenville, Inglise politik, sünd. 1712, surn. 1770, kuulus tory'de erakonda, oli 1763—65 peaminister.

33) Võitlusel tempelmaksu-seaduse vastu oli suur tähtsus Ameerika asumaade üldpatriotismi arengus. Asumaad, kes seni omavahel alatasa tülitzenud ja üksteisega võistelnud, liitusid nüüd esmakordselt ühiseks opositi-

siooniks Inglise valitsuse vastu. Okt. 1765 peeti New Yorgis 9 asumaa esindajate kongress, kes saatis tempelmaksu asjus petitsiooni Inglise kuningale ja parlamendile. Üks kongressi liige rõhutas, et ei pea enam olema uus-inglismaalasi ega new-yorklasi, vaid ainult ameeriklased. Loomulikult suurendas tempelmaksu-seaduse tagasivõtmine Inglise valitsuse poolt asumaaade iseteadvust.

34) Tollimaksude seaduse (mais 1767) väljaandjaks oli whigide valitsus, kus peaminister Pitti haiguse tõttu juhtivat osa etendas varakantsler Townshend. Tollimaksudest saadavad tulud pidid esijoonel minema Ameerikas teenivate keskvalitsuse ametnike palkadeks. Seetõttu oleksid need ametnikud muutunud vähem sõltuvaks asumaaade seadusiandvaist kodadest, kelle määramisel nad seni olid palka saanud.

35) Thomas Paine, Inglise publitsist, sünd. 1737, surn. 1809, siirdus 1774 Ameerikasse, kus teotses õpetajana, ametnikuna ja ajakirjanikuna, pöördus 1786 Inglismaale tagasi, avaldas 1790 Prantsuse revolutsiooni ideede kaitseks töö „Inimõigused“ (*Rights of man*), asus selle järele Prantsusmaale elama ja valiti 1792 Rahvuskonvendi liikmeks. 1802 siirdus P. uuesti Ühendriikidesse, kus ta ka suri.

36) Toryd olid Inglise erakond, mis tekkis ühtaegu whigidega (vt. märkus nr. 28) ja kaitses üldiselt alalhoidlikumaid seisukohti kui viimased. Ameerikas hakati torydeks nimetama emamaast lahkulöömise vastaseid, kes jäid loiaalseks Inglise kuningale. Nende arv oli iseisvus-sõja ajal kaunis suur ja ulatus umb. $\frac{1}{3}$ -ni tervest rahvastikust.

37) Lord Frederick North, Inglise riigimees, sünd. 1733, surn. 1792, oli toryde erakonna juhtiva tegelasena mitmel korral ministriks, m. s. peaminister 1770—82.

38) Edmund Burke, Inglise riigimees ja publitsist, sünd. 1730, surn. 1797, valiti 1765 alamkoja liikmeks, kus etendas tänu oma erakordsele kõneosavusele tähtsat osa, m. s. kaitses põhimõtet, et asumaaade rahvastikku ei tohi ilma viimase nõusolekuta maksustada, kuulus 1782—83 valitsusse, avaldas 1790 teose „Mõtlused Prantsuse revolutsiooni üle“ (*Reflections on the French revolution*), milles ta teravasti hukka mõistis Prantsuse revolutsiooni vaimu. Alates oma poliitilist karjääri whigina läks B.

vanemas eas alalhoidlikuma torystliku valitsuspartei poole üle.

39) See verine vahejuhtumus Bostonis oli 5. märtsil 1770.

40) I Kontinentaalkongress peeti Filadelfias 5. sept.—26. okt. 1774 (vt. märkus nr. 42).

41) Ida-India Kompanii, asutatud a. 1600 Londonis, oli üks võimsamaid Inglismaa kaubitsemisühinguid; XVIII sajandil rajati selle kompanii juhtimisel Briti koloniaalriik Indias. Ida-India Kompanii likvideeriti kuninganna Victoria poolt 1858.

42) I Kontinentaalkongressil olid esindatud kõik asumaad peale Georgia. Kongressil oli igal asumaal üks hääl ja otsused võeti vastu kokkuleppe alusel. See tõttu sarnanes Kongress enam mingi iseseisvate riikide diplomaatide koosolekuga kui parlamendiga ega saanud teha otsuseid, mis oleksid olnud kohustavad kõigele 13 asumaale. Et kõigis asumais ei esinenud võrdselt püüe emamaaga võitlusse astuda, siis piirduiti ainult majandusliku survega: 1. detsembrist 1774 keelati ära Inglise kaupade sissevedu asumaadesse ja juhul, kui Inglise valitsus asumaade kaebeid ei rahuldaks, pidi kaupade väljavedu asumaist Inglismaale lakkama 10. detsembril 1775. Samal ajal tunnustas Kongress põhimõtteliselt Inglise valitsuse õigust seaduste kaudu asumaade kaubandust reguleerida.

43) Lexingtoni lahing oli 19. aprillil 1775. Korralikust lahingust õigupoolest ei saaks siin kõnelda, sest Ameerika miilitsamehed tulistasid teel marssivaid sõdureid varjulistest kohtadest — majadest, müüride ja puude tagant, ilma et neile oleks otse vastu astunud. Inglise sõdureid sai seejuures surma 73, haavata umbes 170, miilitsast sai surma 41, haavata umbes 40. Lexingtoni päeva peetakse Ameerika sõjaväe sünnipäevaks.

44) Ticonderoga kindlus alistus 10. mail 1775.

45) Bunkershilli lahing 17. juunil 1775, kus inglased umbes 3000-st lahingust osavõtnud sõdurist kaotasid surnute ja haavatutena tervelt 1054, näitas, et väljaõpetamata miilits võis rutuga loodud kantside taga tundide kaupa edukalt vastu panna arvult suuremale (miilitsamehi oli umbes 2000) õpetatud liiniväele. Hoolimata ameeriklaste kaotusest, mõjus teade sellest lahingust igalpool asumais meeolelu tõstvalt ja julgustavalt.

46) Tekstis mainitud kindral Lee suure järglase all on mõeldud kindral Robert Edward Lee'd (sünd. 1807, surn. 1870), kes Ühendriikide setsessioonisõjas 1861—65 osutas geniaalseid väejuhi-võimeid konfödereerunud lõuna-riikide sõjaväe juhatajana.

47) II Kontinentaalkongresss astus kokku 10. mail 1775 ja sarnanes oma organisatsioonilt üldjoontes I-ga. Kongressi töid takistas tunduvalt asjaolu, et tal polnud eri asumaade suhtes mingit sundvõimu ja et kaua aega kulus, enne kui (1777) loodi mingi kindlam vorm asumaade omavahelises vahekorras konföderatsiooni alusel, mille tunnustamine kõigi osariikide poolt venis kuni 1781. aastani. Et paljud väljapaistvad tegelased eelistasid teotsesta oma asumaa ameteis, langes uute esindajate juurdetulekuga pikapeale Kongressi moraalne ja vaintne tasapind: Kongressi liikmed pühendasid sageli rohkem aega spekuleringuile ja intriigidele kui riiklikkude asjade arutamisele.

48) Washingtoni vägede sisseminek Bostoni toimus 20. märtsil 1776.

49) Samasuguse pommitamise osaliseks Inglise laevastiku poolt sai ka Norfolki linn Virginias.

50) Washingtoni vägede lüüasaamine New Yorgi juures Brooklyni kõrgustikul leidis aset 27. augustil 1776. Seejuures kaotasid ameeriklased 5000 meest, neist 2000 vangidena. Selle kaotuse mõjul lahkus W. sama a. septembri keskel New Yorgi alt lõunasuunas.

51) Washington oli saatnud Benedict Arnoldi põhja poole vallutama Quebec'i ja Montreali. Alguses näis see ekspeditsioon äratavat kõige paremaid lootusi, kuid et New Yorgi asumaa põhjaosas leiduvad rohkearvulised torystlikud elemendid olid energiliselt toetanud Inglise vägesid, siis oli Arnold sunnitud 1776 Kaanadast taganema.

52) Kokkuleppel mõne Saksa vürstiga (Hessen-Kassel, Braunschweig, Ansbach jt.) värbas Inglise valitsus sõjas Ameerika asumaade vastu umbes 30 000 sakslast ja saatis nad üle ookeani.

53) Tekstis käsitletud lahing, mille Washington Howe'le kaotas, on tuntud White Plains'i lahingu nime all.

54) Trentoni lahing oli 26. detsembril 1776. Mõni päev hiljemini võitis Washington inglased Princetoni all 3. jaanuaril 1777. Need võidud tõstsid ameeriklaste lan-

genud meeoleolu ja äratasid ka Euroopas usku Ameerika vabadusvõitluse õnnelikku lõppu.

55) Kindral Lee tegi ühes T. Conway'ga, B. Rushiga ja teistega katse tagandada Washingtoni ülemjuhataja kohalt, leides selles ürituses tuge paljude Kongressi liikmete poolt, kes Washingtonile ette heitsid tema kaotusi Brandywine'i all 11. sept. ja Germantown'i all 4. okt. 1777. Kuid Washingtonil õnnestus lõpuks neist intriigidest jagu saada.

56) John Adams, Ühendriikide politik, sünd. 1735, surn. 1826, oli Kontinentaalkongressi liige, kus etendas väljapaistvat osa iseseisvuse-deklaratsiooni väljakuulutamisel, võttis osa Inglismaaga rahulepingu sõlmimisest 1782-83, oli föderalistide erakonna esindajana Ühendriikide presidendiks 1797—1801.

57) Monmouthi lahing oli 28. juunil 1778. Lee anti selle lahingu järele sõjakohtu kätte, mille otsusega ta üheks aastaks tagandati oma kohalt.

58) Hamiltoni kohta vt. märkus nr. 4. Hamilton oli iseseisvus-sõja puhkemisel astunud pealikuna kahurväkke ja sai 1877 Washingtoni adjutandiks, mis osas ta avaldas väljapaistvat mõju sündmustekäigusse. „Halastamatu surm“, millest tekstis jutt, leidis aset kahevõitluse tagajärjel Ühendriikide abipresidendi Burr'iga 12. juulil 1804.

59) Saratoga kapitulatsioon toimus 17. oktoobril 1777. Sellega langes terve Burgoyne'i vägi, 5800 meest, vangi. Ameeriklaste kätte läks ka suur esmajärgulise sõjamaterjali tagavara, mida nad võisid hea eduga kasutada. Vt. ka märkus nr. 3 ja 61.

60) Liiduleping Prantsusmaa ja Ühendriikide vahel, mis sõlmiti 6. veebruaril 1778, kohustas kumbagi poolt mitte rahu tegema ilma liitlase nõusolekuta, kuna sõda Inglismaaga pidi peetama niikaua, kuni Ühendriikide iseseisvus kindlustatud. Sel lepingul oli pikk eellugu. Prantslased olid algusest peale tundnud suurt sümpaatiat Inglise asumaade vabadusvõitluse vastu. Prantsuse haritud seltskond kujutles neid maid ürgse, neitsiliku alana, kus inimesed elasid vabadena, kultuuri pahedest rikkumatuina, looduse järgi à la Rousseau. Prantsuse valitsust juhtis jälle püüe Inglismaale kätte maksa 1763. a. kaotuste eest, alandada inglaste uhkust ja vähendada nende võimu. Alguses piirduti siiski kaudse abiandmisega ameeriklastele relvade ja sõjavarustise näol, kusjuures vahendajana

etendas tähtsat osa kirjanik Beaumarchais. Ka siirdus Prantsusmaalt suur hulk vabatahtlikke Ameerika vägedesse, m. s. näit. noor markii Lafayette, kes omandas Washingtoni sõpruse ja võitles edukalt mitmes lahingus inglaste vastu. Ühendriikide iseseisvuse väljakuulutamise järele 4. juulil 1776 oli Prantsuse valitsus kord juba valmis olnud aktiivselt välja astuma, kuid sellele järgnevad sõjalised ebaõnnestumised vähendasid prantslaste sõjaindu. Alles Saratoga kapitulatsioon tegi lõpu Prantsuse kuninga Louis XVI ja välisminister Vergennes'i kahtlustele ja võimaldas Franklinile sõlmida ülalmainitud liidulepingu.

61) Horatio Gates (sünd. 1728, surn. 1806), pärit Inglismaalt, ostis endale 1763 mõisa Virgiinias, astus 1775 kindralina Ameerika väkke ja võitis Saratoga all kahes lahingus kindral Burgoyne'i (sept.—okt. 1777), sundides ta kapituleeruma. Selle võidu eest võlgnes G. tänu peamiselt kindral Schuyler'i, Benedict Arnold'i ja mõne teise ohvitseri strateegilistele võimetele. 17. augustil 1780 sai G. lõunavägede juhatajana Camdeni juures Cornwallis'e juhatusel võitleva tunduvalt väiksema Inglise väe käest raskesti lüüa ja pidi selle tagajärjel oma kohalt lahkuma.

62) Benedict Arnold'i äraand oli septembris 1780. Selleks olid kaasa mõjunud rasked süüdistused, mis ta vastu olid üles tõstetud Kongressi täidesaatva nõukogu poolt. Sõjakohus mõistis Arnoldi õigeks, kuid kohustas Washingtoni andma Arnoldile noomituse paari vähema üleastumise eest. Washington tegi seda väga pehmel kujul, kuid siiski haavus Arnold sügavasti.

63) Tarleton teotses 1780 ühe Inglise väeosa juhatajana, mis koostus ratsaväest ja kergest jalaväest, lõunaasumais, saades tuttavaks oma vägede rööv- ja rüüsterkedega. Cawpans'i lahingu tähtsust ja populaarsust näib Jones tublisti liialdavat.

64) Yorktown'i kapitulatsioon oli 19. oktoobril 1781. Kapituleerunud Cornwallis'e vägi koostus umbes 6000 mehest.

65) Rahuläbirääkimised algasid Pariisis 1782. a. aprillis, kusjuures Ühendriike esindasid Franklin, John Adams ja Jay. Inglise, kes püüdsid kaubanduslikku läbikäimist oma kaotsiläinud asumaadega võimalikult endises ulatuses uuesti jalule seada, osutasid suurt vastutulelikkust, kuna senised liitlased, prantslased, see-

vastu püüdsid Ühendriike takistada liiga tugevaks saamast. Prantslaste suureks pahameeleks leppisid Inglise ja Ameerika esindajad prantslaste selja taga omavahel kokku (30. novembril 1782). Lõplik rahu, millest ka Prantsusmaa ja Hispaania osa võtsid, kirjutati alla Versailles'is 3. septembril 1783. Selle järgi tunnustas Inglismaa Ühendriikide iseseisvust; Ühendriikide ja Kaanada piiriks määrati suurte järvede liin, Ühendriikide läänepiiriks — Mississippi jõgi.

66) Föderalistide erakonna juhtiv jõud, Hamilton (vt. märkus nr. 4) oli veendunud demokraatlikkude ideede vastane. Ta nimetas rahvast pimedaks koletiseks, lojuks, kelle kätte ei tohi usaldada võimu. Riiklik võim pidi tema arvates kuuluma haritud ja rikastele kihtidele. Hamiltoni ideaaliks oli monarhia Inglismaa eeskujul või vähemalt monarhiale lähedal seisev konservatiivne vabariik tugeva keskvalitsusega, mis toeks suurele maaväele ja heale laevastikule. Eri osariikide autonoomset seisundit pidas ta tülikaks köidikuks ja võitles ägedasti igasugu partikularistlikkude püüete vastu. Rahaministrina soodustas Hamilton kapitaliste-pangahärrasid, kaupmehi ja tööstureid, kes rahvuspanga aktsionääradena pidid toetama unitaristlikku politikat ja moodustama kaitsevalli demokraatia laine vastu. Jefferson'i poolt juhitud vabariiklaste või demokraatide partei toetus seevastu põlluharijaile kihtidele, kes pidasid linnakapitaliste ausa põllupidaja töövaevast elavateks parasiitideks. Jefferson oli oma poliitiliselt vaateilt Prantsuse valgustusaja ideede mõju all seisev järjekindel demokraat, kaitses üksikriikide võimalikult laialist autonoomiat keskvalitsuse tsentraliseerimispüüete vastu ja püüdis Ühendriikide riigikorda välja arendada võimalikult kaugele ulatuva rahvavalitsuse suunas.

67) 1787. a. põhiseadus, mis teostas teatava kesktee partikularistlikkude ja unitaristlikkude suundade vahel, võeti vastu asutava konvendi poolt Filadelfias. Selle kokkutuleku põhjustas asjaolu, et eri osariikide iseseisvuse alusel loodud riigivorm, konföderatsioon (astus lõplikult jõusse a. 1781), ei suutnud rahuldavalt lahendada iseseisvunud asumaade poliitilisi ja majanduslikke nõudeid ja et selle tõttu olid tekkinud lausa anarhilised olud, mis ähvardasid viia majandusliku kokkuvarisemiseni. Suurte kõhklemiste järele jõuti pikapeale arusaami-

sele tugevama ja kindlama keskvõimu tarvilikkusest ja mais 1787 astus eri riikide esindajaist koostuv asutav konvent Filadelfias kokku. Siingi osutus kokkuleppe leidmine ääretult raskeks, kuid siiski õnnestus konvendil septembriks 1787 uus põhiseadus välja töötada.

68) Suurte raskustega pörkas põhiseaduse kinnitamine kokku New Hampshire's, Virgiinias, Põhja-Karoliinas ja Rhode Islandis. Viimane ühines Uniooniga alles maikuus 1790.

69) 1787. a. põhiseadus seisab täielikult võimude jaotuse alusel. Seadusandlikku võimu teostab kahest kojast — senatist ja saadikutekojast — koostuv kongress. Senatisse saadab iga osariik oma suurusele vaatamata kaks esindajat, kuna saadikutekotta saadavad osariigid esindajaid proportsionaalselt oma rahvastiku arvule. Iga osariik omab oma põhiseaduse ja valitsuse ja on täiesti iseseisev kõigi asjade otsustamisel, mis pole antud Uniooni üldseadusandluse alla. Täidesaatev võim kuulub rahva poolt valijameeste kaudu valitud presidendile, kohtuvõim — kõrgemale unioonikohtule.

70) Abraham Lincoln, Ühendriikide riigimees, sünd. 1809, surm. 1865, oli presidendiks 1861—65; tema presidendiks olemise ajal tekkis põhja- ja lõunariikide vahel n. n. setsessioonisõda, mis lõppes 1865 põhjariikide võiduga ja neegrite vabastamisega orjusest.

71) Hamiltoni ja Jeffersoni vastuolu ja nende poolt juhitud parteide erinevuse kohta vt. märkus nr. 66. Washington asus presidendi kohale 4. märtsil 1789.

72) Prantsuse revolutsiooni lahtipuhkemine kutsus Ühendriikides üldise vaimustustormi välja. Kui aga revolutsioonis pääsesid võidule radikaalsemad mõttesuunad, tekkis Ameerika alalhoidlikes rahvakihtides teatav jahe-nemine selle suhtes, kuna seevastu demokraatlikud elemendid Jeffersoniga eesotsas mitmeti alistusid Prantsusmaal võidule pääsenud jakobinismi mõjule. Vahekord kahe voolu vahel läks eriti teravaks 1793, mil Inglis-Prantsuse sõja lahtipuhkemise järele demokraatlik suund nõudis Prantsusmaa toetamist sõjaliste vahenditega, et sellega tasuda tänuvõlg iseseisvus-sõjas Prantsusmaalt saadud toetuse eest.

73) Washingtoni edasivalimise poolt presidendi kohale olid nii föderalistid kui ka vabariiklased-demo-kraadid, sest W. oli oma esimesel ametiajal osanud pidada

suurt erapooletust mõlema partei suhtes. 1792. a. toimunud valimistel valiti W. tagasi; samal ajal ettevõetud saadikutekoja valimised andsid vabariiklastele selles enamuse.

74) Washingtoni teisel ametiajal muutus demokraatliku ajakirjanduse suhtumine temasse väga eitavaks. Teda kutsuti türanniks, võrreldi Caesar'iga ja Cromwell'iga, kutsuti „kõigi Ameerikat tabanud õnnetuste allikaks“ jne.

75) Whisky, mis nüüd langes maksustamise alla, polnud ainult laialt levinud jook, vaid ka väga oluline kaubitsemisartikkel. Läänepoolseist maa-osadest sisemaal oli halbade teede tõttu farmeritel raske oma vilja välja vedada idarannikul asuvaisse linnadesse. Seepärast eelistasid farmerid valmistada oma viljasaagist whisky't müügiks, sest selle vedu oli palju hõlpsam kui vilja transportimine. Nii on arusaadav, miks esijoones just Pittsburgi ala farmerid neist rahutustest osa võtsid.

76) Washingtoni jumalagajätte-aadress, milles m. s. soovitatakse hoiduda kestvamaist liitudest Euroopa riikidega, ilmus septembris 1796.

77) Kui 1797—98 Ühendriikide vahekord Prantsuse direktooriumi-valitsusega halvenes ja ettevalmistusi tehti sõja lahtipuhkemise juhuks, avaldas Washington nõusolekut vägede ülemjuhatause järele enda kätte võtta.

Nimede hääldamist.

Alleghany — 'æligeini; **Arkwright** — 'a:krait.

Bunker — 'bʌŋkə(r); **Burgoyne** — 'bə:gɔin; **Burke** — bə:k.

Chatam — 'tʃætəm; **Chesapeake** — 'tʃesəpi:k;

Connecticut — kə'netikət; **Cornwallis** — kɔ:n'wɒlis.

Dinwiddie — din'widi; **Dunmore** — dʌn'mɔ:(r);

Duquesne — dju(:)'kein.

Esquire — isk'waɪə(r).

Fairfax — 'feəfæks; **Falmouth** — 'fælməθ.

Gage — geɪdʒ; **Gates** — geɪts; **Grenville** — 'grenvil.

Hapgood — 'hæpgud; **Hargreaves** — 'hɑ:gri:vz;

Heath — hi:θ; **Home Rule** — hoʊm ru:l.

Jay — dʒei; **Jefferson** — 'dʒefəsən; **Jersey** — 'dʒə:zi;

Jones — dʒəʊnz.

Lee — li:.

Macaulay — mə'kɔ:li; **Manhattan** — məen'hætən;

Mason — meɪsən; **Massachusetts** — məesə'tʃu:sets

Mercer — 'mə:sə(r); **Mount Vernon** — maunt 'və:nən.

Newcastle — 'nju:ka:sl; **Newark** — 'nju(:)ək;

North — nɔ:θ.

Paine — peɪn.

Raleigh — 'reɪli.

Sandwich — 'sænwɪtʃ; **Stuart** — 'stjuət.

Walpol — wɔ:lpoul; **Washington George** — 'wɒʃɪŋtən
dʒɔ:dʒ; **Whitehall** — 'waɪt'hɔ:l; **White Plains** — waɪt
pleɪnz; **Worcester** — 'wʊstə(r).

Yorktown — jɔ:ktaʊn.

Sisukord:

	Lk.
I ptk. Washington kui inglane	5
II „ Sõjakäik metsikmaal	20
III „ Pragu kitis	30
IV „ Ühe rahvuse elustumine	43
V „ Vägede ülemjuhataja	52
VI „ Sõjavägi tekkimisel	65
VII „ Ameerika sünnimisvalud	77
VIII „ Kriis	89
IX „ Vabanemistund	102
X „ Vabariigi kujundamine	122
K a a r t: P.-A. Ü. — riigid iseseisvussõja ajal	138
Seletusi ja täiendusi	139
Nimede hääldamist	157

EKS-i Elulooline seeria.

Numbri tavaline hind 1 kr. 75 s., kõites 2 kr. 25 s.;
136—190 lehekülge.

- J. V. Lehtonen: Victor Hugo.** Suure kirjaniku ja vabaduse eest võitleja elulugu XIX saj. poliitilise elu tagapõhjal. 6 pildiga. Tõlk. Fr. Tuglas.
- S. A. Žebelev: Aleksander Suur.** Maailma kuulsaim vādejuht ja vaimustavam teoinimene. 1 pildiga. Tõlk. Rich. Kleis.
- S. Fodor: Edison.** Maailma suurima leiutaja elukāik, alatine tōōpingutus ja leiutiste saamislugu. 6 pildiga. Tõlk. A. Suik. Hind 1 kr. 50 s.
- J. W. Mackail: Vergilius ja tema tähendus nüüdismaailmale.** Rooma ideaalide kehastaja kirjanduses ja inimsuse ülim laulik, kes elanud 2000 a. tagasi. Vārvilise pildiga. Tõlk. A. Oras.
- V. Tarkiainen: Aleksis Kivi.** Kuidas vaesusega vōideldes lihtsast külapoisist sai soome suurim kirjanik. Tema looming ja eluvōitlus. 5 pildiga. Tõlk. A. Palm.
- H. Drouin: Louis Pasteur.** Keemiku ja ühtlasi arsti elu, kes vōitnud palju hādasid, muu seas ka marutōve. 3 pildiga. Tõlk. A. Laur.
- A. Heilborn: Darwin.** Suure tōōmehe elu, kes oma haigusi arstis tōōga ja kes oma õpetusega andnud maailma vaimuelule teise suuna. 4 pildiga, 134 lk. hind 1 kr. 50 s. Tõlk. A. Tamm.
- C. S. Jones: George Washington.**

Valmistusel:

- R. Rolland: Michelangelo.**
R. Rolland: Beethoven.
P. Treiberg: Loyola.
E. Kilksn: Faraday.

